

«اولین جشنواره قرآن و عترت دانشجویان

استان آذربایجان شرقی»

کنگره ملی بزرگداشت شهدای دانشجوی

{منبع رشته ی کتبی احکام}

## بسمه تعالی

### بخش هایی از رساله دانشجویی

#### مقدمه

«پرسش‌گری» از آغاز آفرینش انسان، رخ‌نمایی کرده؛ بر بال سبز خود، فرشتگان را فرانشانده، بر برگ زرد خود، شیطان را فرونشانده و در این میان، مقام آدمیت را نشان داده است. آفتاب کوفه چه زیبا فرموده است:

«مَنْ أَحْسَنَ السَّوَالِ عِلْمٌ» و «مَنْ عِلِمَ أَحْسَنَ السَّوَالِ».

هم سؤال از علم خیزد هم جواب

همچنانکه خار و گل از خاک و آب

آری! هر که سؤال‌هایش آسمانی است، دانش و بینش پاسخش خواهد بود. پویایی و پایایی «جامعه» و «فرهنگ»، در گرو پرسش‌های حقیقت‌طلبانه و پاسخ‌های خردورزانه است. بدون تردید سؤال و پرسش‌گری، وسیله‌ای برای رسیدن به آگاهی‌ها و باورها است، ولی توجه به چند نکته، دارای اهمیت است.

نخست اینکه پرسش‌گر به دنبال حقیقت و یادگیری باشد و پاسخ‌گو در آن موضوع دارای تخصص و صاحب ایده و فکر باشد. دیگر اینکه گمان نرود این پاسخ، کامل‌ترین و آخرین است، بلکه برای يك پرسش، ممکن است چندین پاسخ درست وجود داشته باشد. چه بسا تحقیق‌ها و پاسخ‌های قوی دیگری نیز وجود داشته باشد که با همفکری اساتید، دانشجویان و پژوهشگران گران‌قدر، نیل به آنها ممکن خواهد بود.

اداره مشاوره و پاسخ معاونت مطالعات راهبردی نهاد، محفل انسی فراهم آورده است، تا «ابر رحمت» پرسش‌ها را بر «زمین اجابت» پاسخ‌گو باشد و نهال سبز دانش را بارور سازد. ما اگر بتوانیم سنگ صبور جوانان اندیشمند و بالنده ایران اسلامی باشیم، به خود خواهیم بالید. شایان ذکر است در راستای ترویج فرهنگ دینی، اداره مشاوره و پاسخ نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، تاکنون بیش از دویست هزار پرسش دانشجویی را در موضوعات مختلف اندیشه دینی، مشاوره، احکام و... پاسخ داده است.

این اداره دارای گروه‌های علمی و تخصصی، به شرح زیر است:

- قرآن و حدیث؛

- احکام؛

- فلسفه، کلام و دین پژوهی؛

- حقوق و فلسفه احکام؛

- اخلاق و عرفان؛

- تربیتی و روان‌شناسی؛

- اندیشه سیاسی؛

- فرهنگی و اجتماعی؛

- تاریخ و سیره.

آنچه پیش رو دارید، بخشی از پرسش‌های احکام دارای فراوانی در میان قشر جوان و دانشگاہیان است که از سوی محقق ارجمند حجه‌الاسلام سیدمجتبی حسینی (زیدعزّه) پاسخ داده شده است.

ویژگی‌های این مجموعه و شیوه تنظیم آن در چند نکته ذیل بیان می‌شود:

الف. پاسخ پرسش‌ها همراه با مآخذ و مستندات آن آورده شده است.

ب. پاسخ‌های هم‌مضمون، با عبارت یکسان و روان تحریر شده است؛ از این رو بیشتر پاسخ‌ها اقتباسی است.

ج. جهت اتقان و اطمینان بیشتر علاوه بر مستندسازی پاسخ‌ها، از دفاتر مراجع بزرگوار نیز استفتا شده است.

د. جهت دستیابی آسان به پاسخ‌ها، در انتهای کتاب فهرست کلیدواژه‌ها و اصطلاحات براساس «حروف الفبا» تنظیم شده است.

ه. در تنظیم کتاب، نظر حضرت امام خمینی قدس سره به عنوان اولین فتوا آمده و فتاوای دیگر مراجع بزرگوار - که نامشان به ترتیب حروف الفبایی در ذیل می‌آید - پس از آن ذکر گردیده است:

۱. حضرت آیه‌الله حاج شیخ محمدتقی بهجت (قدس سرّه الشریف)

۲. حضرت آیه‌الله حاج شیخ میرزا جواد تبریزی (قدس سرّه الشریف)

۳. حضرت آیه‌الله حاج سید علی حسینی خامنه‌ای (دام‌ظله‌العالی)

۴. حضرت آیه‌الله حاج سید علی حسینی سیستانی (دام‌ظله‌العالی)

۵. حضرت آیه‌الله حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی (دام‌ظله‌العالی)

۶. حضرت آیه‌الله حاج شیخ محمد فاضل لنکرانی (قدس سرّه الشریف)

۷. حضرت آیه‌الله حاج شیخ حسین نوری همدانی (دام‌ظله‌العالی)

۸. حضرت آیه‌الله حاج شیخ ناصر مکارم شیرازی (دام‌ظله‌العالی)

۹. حضرت آیه‌الله حاج شیخ حسین وحید خراسانی (دام‌ظله‌العالی)

گفتنی است که در متن کتاب تنها به ذکر اسامی مراجع بزرگوار به اختصار اکتفا شده است، لذا از ساحت آن بزرگواران پوزش می‌طلبیم و از درگاه خداوند متعال برای ایشان، دوام عزت و سلامتی مسئلت داریم.

برآنیم با توفیق خداوند، به تدریج ادامه این مجموعه را تقدیم شما خوبان کنیم. پیشنهادها و انتقادهای سازنده شما، راهنمای ما در ارائه شایسته و برابر مجموعه‌هایی از این دست خواهد بود.

در پایان از تلاش‌های مخلصانه مؤلف محترم و مجموعه همکاران اداره مشاوره و پاسخ، به خصوص حجج اسلام سید محمد تقی علوی و صالح قنادی (زیدعزّه‌ما) که در بازخوانی و آماده‌سازی این اثر تلاش کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود و دوام تاز: «عمل کردن به آنچه مجتهد در مسائل شرعی فتوا می‌دهد».

گفتنی است: اگر چه واژه تقلید به معنای پیروی بدون چون و چرا، خوشایند نیست؛ اما در آموزه‌های فرهنگ اسلامی، مقلد کسی است که از حاصل تلاش علمی مجتهد استفاده می‌کند و مسؤولیت درستی و نادرستی استنباط احکام را بر عهده مجتهد می‌گذارد و چه بسا کاربرد واژه «تقلید» (برگرفته از «قلاده» به معنای گردن بند)، به این منظور باشد.

## پیشینه تقلید

پرسش ۲. تقلید از مجتهد از چه زمانی شروع شده است؟ آیا در زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ائمه (علیهم السلام) نیز مطرح بوده است؟

مراجعه به فقیه و اسلام شناس، جهت آگاهی به احکام الهی و اطمینان نسبت به درستی اعمال، ریشه در تاریخ صدر اسلام و عصر ائمه (علیهم السلام) دارد و طبق نظر برخی از بزرگان، دو آیه در این زمینه نازل شده است ۳؛ آنجا که خداوند متعال می‌فرماید: «فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» ۴؛ «اگر نمی‌دانید از آگاهان بپرسید».

هر چند «اهل ذکر» در روایات به امامان (علیهم السلام) - که مصداق بارز و کامل آیه هستند - تفسیر شده است؛ ولی شأن نزول و مورد، کلیت آیه را تخصیص نمی‌زند و محدود به آنان نمی‌سازد و شامل هر اهل خبره‌ای می‌گردد و فقیهان نیز از جمله آنها هستند.

در جای دیگر می‌فرماید: «وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْ لَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ لِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ» ۵؛ «شایسته نیست مؤمنان همگی [به سوی میدان جهاد] کوچ کنند؛ چرا از هر گروهی، طایفه‌ای از آنان کوچ نمی‌کنند [و طایفه‌ای بمانند] تا در دین [و معارف و احکام اسلام] آگاهی پیدا کنند و به هنگام بازگشت به سوی قوم خود آنها، را انداز نمایند تا [از مخالفت فرمان پروردگار] بترسند و خودداری کنند».

تردید نیست که «تفقه» در این آیه، مفهومی گسترده دارد و شامل معارف و احکام اسلام - اعم از اصول و فروع دین - می‌شود. از سوی دیگر مردم به پذیرش سخنان این گروه - که در حوزه دین تربیت و پرورش یافته‌اند - دعوت شده‌اند و این همان رجوع به فقیه و اهل خبره است.

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) برخی از صحابه را برای تبلیغ و تعلیم احکام دین، به سرزمین‌های اطراف می‌فرستاد. مصعب بن عمیر و معاذ بن جبل از نمونه‌های بارز آنان به شمار می‌آیند. آن حضرت می‌فرمود: «از افتا بدون علم خودداری کنید که لعن فرشتگان را به دنبال خواهد داشت» ۶. این امر نشانگر آن است که فتوا دادن از سوی مفتی و فقیه و تقلید و پیروی کردن از طرف مردم، در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) مطرح بوده است و رجوع به فقیه پس از رحلت آن حضرت نیز همانند گذشته، ادامه داشت تا آنکه در دوران امام باقر و امام صادق (علیهم السلام)، فزونی گرفت. فقیهان بی‌شماری در مکتب آن دو بزرگوار، تربیت و پرورش یافتند ۷ و به منظور احیا و تعلیم احکام، به شهرهای مختلف کوچ کردند و بسیاری از مردم - که شیفته و تشنه معارف و احکام الهی بودند و در نقاط دور دست زندگی می‌کردند و دستشان از اهل بیت کوتاه بود - به سراغ آنان می‌رفتند و مسائل خود را از ایشان می‌پرسیدند و از علم بی‌کران ائمه (علیهم السلام) سیراب می‌گشتند. این همان «تقلید» است که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌شود:

۱. حضرت باقر (علیه السلام) به ابان بن تغلب می‌فرماید: «اجلس فی مسجد المدینه و ائت الناس فأتی أحبُّ أن أری فی شیعتی مثلك»؛ «در مسجد مدینه بنشین و به مردم فتوا بده؛ زیرا دوست دارم در میان شیعیانم کسانی همچون تو باشند» ۸.

۲. شعیب عرقوقی می‌گوید: به امام صادق (علیه السلام) عرض کردم: «رُبَمَا اخْتَجْنَا أَنْ نَسْأَلَ عَنِ الشَّيْءِ فَمَنْ نَسْأَلُ؟»؛ «گاهی ما می‌خواهیم سؤال و مشکل دینی خود را از کسی بپرسیم (و به شما به جهت دوری راه یا حالت تقیه و... دسترسی نداریم)، شما بگویید به چه کسی رجوع کرده و سخن او را بپذیریم؟»

حضرت در جواب فرمود: «عَلَيْكَ بِالْأَسَدِي يَعْنِي أَبَا بَصِيرٍ»؛ یعنی، شما می‌توانید به ابوبصیر

مراجعه کنید. ۹.

این امر به همین شکل در عصر امامان (علیهم السلام) بعد نیز تا زمان غیبت صغرای حضرت مهدی (عج) ادامه یافت.

۳. حسن بن علی بن یقظین می‌گوید: به امام رضا (علیه السلام) عرض کردم: «لَا أَكَادُ أَصِلُ إِلَيْكَ أَسْأَلُكَ عَنْ كُلِّ مَا احتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ مَعَالِمِ دِينِي. أَفَيُؤْنَسُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ثِقَةً أَخَذَ مِنْهُ مَا احتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ مَعَالِمِ دِينِي فَقَالَ نَعَمْ» ۱۰؛ «من نمی‌توانم به جهت هر مشکل دینی که برایم پیش می‌آید، از شما سؤال کنم! پس آیا یونس بن عبدالرحمان ثقه و راستگو است و می‌توانم پاسخ نیازهای دینی خود را از او دریافت کنم؟ حضرت فرمود: آری».

۴. حضرت مهدی (عج) در توقیع شریف و معروف خود به اسحاق بن یعقوب - به عنوان يك قاعده کلی - این چنین می‌نگارد: «... وَ أَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رِوَاةِ أَحَادِيثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَ أَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ» ۱۱؛ «در پیشامدهایی که رخ می‌دهد، به روایان احادیث ما (فقها) مراجعه کنید که آنها حجت من بر شمايند و من حجت خدا بر ایشان».

بر اساس این توقیع و دیگر روایات، مسئله رجوع به فقیه در عصر غیبت کبری، شکل دیگری به خود گرفت و دو راه «اجتهاد» و «تقلید» مصطلح به وجود آمد و فقیهان و مجتهدان جامع شرایط، مسئولیت افتا و پاسخ‌گویی را به عهده گرفتند و خلأ و مشکل عدم دسترسی به امام معصوم را با حضور خود در عرصه اجتماع پر کردند. این امر تاکنون ادامه دارد و خواهد داشت؛ چنان که شیخ طوسی می‌گوید: «من شیعه امامی را از زمان حضرت علی (علیه السلام) تاکنون (قرن پنجم هجری) این گونه یافتم که پیوسته سراغ فقیهان خود رفته و در احکام و عبادات خود، از آنان استفتا می‌کردند و بزرگان آنان نیز پاسخ و راه عمل به فتوا را به آنان نشان می‌دادند» ۱۲.

### ضرورت تقلید

پرسش ۳. چرا تقلید کنیم؟ فلسفه آن چیست؟

ذهن پرسش‌گر هر مسلمانی، در جست‌وجوی فلسفه احکام شرعی است. اهمیت آگاهی از فلسفه تقلید، نسبت به دیگر احکام، بیشتر است؛ زیرا در شریعت اسلام، واجبات و محرماتی وجود دارد که خدای حکیم، آنها را برای سعادت دنیا و آخرت انسان تشریع کرده است و اگر انسان آنها را اطاعت نکند، نه به سعادت مطلوب می‌رسد و نه از عذاب سرپیچی از آنها در امان می‌ماند. برای شناخت احکام شرعی، آگاهی‌های فراوانی - از جمله: فهم آیات و روایات، شناخت حدیث صحیح از غیر صحیح، کیفیت ترکیب و جمع روایات و آیات و ده‌ها مسئله دیگر - لازم است که آموختن آنها، نیازمند سال‌ها تلاش جدی است.

در چنین حالتی، مکلف خود را در برابر سه راه می‌بیند:

نخست اینکه راه تحصیل این علم (اجتهاد) را در پیش گیرد؛

دوم اینکه در هر کاری آرای موجود را مطالعه کرده، به گونه‌ای عمل کند که طبق همه آراء، عمل او صحیح باشد (احتیاط کند)؛

سوم اینکه از رأی کسی که این علوم را به طور کامل آموخته و در شناخت احکام شرعی کارشناس است، بهره جوید.

بی‌شک، اگر او در راه اول به اجتهاد برسد، کارشناس احکام شرعی شده، از دو راه دیگر بی‌نیاز، خواهد بود؛ اما تا رسیدن به آن، ناگزیر از دو راه دیگر است.

راه دوم نیازمند اطلاعات کافی از آرای موجود در هر مسئله و روش‌های احتیاط است و در بسیاری از موارد، به دلیل سختی احتیاط، زندگی عادی او را مختل می‌کند. ناگزیر گزینه «تقلید» برای توده مردم حتمیت می‌یابد. این سه راه اختصاص به برخورد انسان با احکام شرعی ندارد؛ بلکه در هر رشته تخصصی دیگر نیز وجود دارد. به عنوان مثال یک مهندس متخصص را فرض کنید که بیمار می‌شود. او برای درمان بیماری خویش، یا باید خود به تحصیل علم پزشکی بپردازد، یا تمام آرای پزشکان را مطالعه کرده، به گونه‌ای عمل کند که بعداً پشیمان نشود و یا به پزشک متخصص رجوع کند.

راه نخست او را به درمان سریع نمی‌رساند. راه دوم نیز بسیار دشوار است و او را از کار تخصصی خود (مهندسی) باز می‌دارد. از این رو بی‌درنگ از پزشک متخصص کمک می‌گیرد و به رأی او عمل می‌کند.

وی در عمل به رأی پزشک متخصص، نه تنها خود را از پشیمانی آینده و احیاناً سرزنش دوستان نجات می‌دهد؛ بلکه در اغلب موارد، درمان نیز می‌شود. مکلف نیز در عمل به رأی مجتهد متخصص، نه تنها خود را از پشیمانی آخرت و عذاب الهی نجات می‌دهد؛ بلکه به مصالح احکام شرعی نیز دست می‌یابد.

### شنیدن فتوا

پرسش ۴. آیا شنیدن فتوا از طریق وسایل ارتباط جمعی (تلفن، اینترنت، رادیو و...) برای مکلف حجبت دارد؟

همه مراجع: اگر به گفته او اطمینان پیدا کند، حجت است. ۱۳

### اختلاف مراجع تقلید

پرسش ۵. چرا مراجع تقلید، با یکدیگر اختلاف نظر دارند؟  
نظریه‌پردازی مختلف در ادبیات و اصول فقه، برداشت متفاوت از آیات و روایات و اختلاف نظر در سند احادیث و شناخت راویان، به طور طبیعی موجب تفاوت در بعضی از فتاوا می‌شود. گفتنی است این مقدار اختلاف نظر و اختلاف سلیقه، در میان صاحب‌نظران و حتی متخصصان پزشکی طبیعی است. اگرچه لازم است زمینه‌ای فراهم شود که با کارشناسی و موضوع‌شناسی مناسب، اختلاف فتاوا به حداقل برسد.

### معیار تقلید

پرسش ۶. در چه صورت، تقلید از یک مرجع تحقق می‌یابد؟  
همه مراجع (به جز صافی): معیار تحقق تقلید، عمل به فتوای مجتهد است. ۱۴  
آیه‌الله صافی: معیار تحقق یافتن تقلید، یاد گرفتن فتوای مجتهد به قصد عمل است. ۱۵

### رساله مرجع تقلید

پرسش ۷. آیا لازم است برای تقلید از یک مجتهد، تمام رساله او را بخوانیم؟  
همه مراجع: خیر، خواندن تمام رساله لازم نیست؛ ولی مسائلی را که انسان غالباً به آنها احتیاج دارد، واجب است یاد بگیرد. ۱۶

پرسش ۸. اگر مرجع تقلید رساله نداشت، آیا تقلید از او جایز است؟  
همه مراجع: اگر شرایط مرجعیت تقلید را داشته باشد، تقلید از او جایز است و داشتن رساله شرط نیست. ۱۷

### تشخیص علم

پرسش ۹. راه تشخیص علم چیست؟  
همه مراجع: مجتهد علم را از سه راه می‌توان شناخت:  
۱. خودش یقین کند؛ مثل آنکه از اهل علم باشد و بتواند مجتهد علم را بشناسد.  
۲. دو نفر عالم عادل - که می‌توانند مجتهد علم را تشخیص دهند - اعلامیت او را تصدیق کنند (به شرط آنکه با گفته دو عالم عادل دیگر، تعارض پیدا نکند).  
۳. از گفته عده‌ای از اهل علم - که می‌توانند علم را تشخیص دهند - یقین یا اطمینان پیدا شود. ۱۸  
تبصره ۱. آیات عظام سیستانی، تبریزی و وحید: اگر يك نفر عالم خبره و مورد اطمینان هم تصدیق کند، کافی است.  
تبصره ۲. آیه‌الله بهجت: اگر شخص از هر راهی که اطمینان به اعلامیت کسی پیدا کند، کافی است.

### انتخاب مرجع تقلید

پرسش ۱۰. اگر نتوانیم مجتهد علم را بشناسیم، وظیفه چیست؟  
آیات عظام امام، خامنه‌ای، مکارم و نوری: باید به اهل خبره مراجعه کنید و در صورت تعارض بین شهادت آنان، احتیاط واجب است که از کسی تقلید کنید که احتمال اعلامیت را در او می‌یابید.  
آیات عظام بهجت، فاضل، صافی و وحید: باید به اهل خبره مراجعه کنید و در صورت تعارض بین شهادت آنان، واجب است از کسی تقلید کنید که احتمال اعلامیت را در او می‌یابید. ۱۹  
آیات عظام تبریزی و سیستانی: باید به اهل خبره مراجعه کنید و در صورت تعارض بین شهادت آنان، نظر آن عده که تخصص‌شان بیشتر است، مقدم دارید. در غیر این صورت باید از کسی تقلید کنید که احتمال اعلامیت را در او می‌یابید. ۲۰  
تبصره. تعبیر آیه‌الله مکارم در مورد «احتمال اعلامیت»، گمان به علم بودن است.

### تخصص مراجع تقلید

پرسش ۱۱. آیا تخصصی شدن مراجع تقلید در زمینه‌های مختلف علمی جایز است؟  
همه مراجع: اگر هر يك از آنان در بخشی از فقه علم باشند، مقلد باید در هر بخشی، از مجتهد علم تقلید کند. ۲۱

### مسائل مستحدثه

پرسش ۱۲. با پیشرفت علم، ممکن است مسائلی مانند بازاریابی شبکه‌ای پیش بیاید که در منابع اسلامی ذکری از آن به میان نیامده باشد، در این صورت تکلیف چیست؟ آیا مراجع تقلید می‌توانند پاسخگوی آن باشند یا اینکه می‌توانیم از عقلمان کمک بگیریم؟  
همه مراجع: هر چند دین اسلام به بسیاری از مسائل کلی و جزئی پرداخته و حکم آن‌ها را بیان کرده است؛ ولی با وجود آن يك سری از مسائل است که به طور صریح و روشن از آنها نامی به میان

برده نشده است، اما در آن يك سلسله قواعد کلی وجود دارد که مجتهد می‌تواند بر اساس آن مسائل جدیدی که پیش می‌آید، پاسخ دهد و هیچ راه بن بست‌ی وجود ندارد. امام رضا (علیه السلام) فرمود: «علینا القاء الاصول و علیکم التفريع»؛ «ما بیانگر قواعد کلی هستیم و شما با استفاده از آن‌ها عهده‌دار استنباط فروع و (مسائل جدید)» ۲۲.

### مرجع تقلید خانوادگی

پرسش ۱۳. آیا درست است که تقلید افراد خانواده (همسر و فرزند)، تابع سرپرست خانواده است؟ همه مراجع: خیر، در تقلید پیروی از یکدیگر درست نیست و هر کس در این امر مستقل است. ۲۳ تبصره. البته اگر افراد خانواده به صحت تحقیق سرپرست خانواده اطمینان یابند، می‌توانند بر اساس گفته او عمل کنند.

### تبعیض در تقلید

پرسش ۱۴. آیا تبعیض در تقلید جایز است؟ یعنی در برخی مسائل به فتوای مجتهدی و در برخی دیگر به فتوای مجتهد دیگری عمل کنیم؟ همه مراجع (به جز وحید): تبعیض در تقلید در صورت تساوی دو یا چند مجتهد جایز است؛ به عنوان مثال می‌توان در مسائل نماز و روزه، از مجتهدی و در خمس از مجتهد دیگر و در ازدواج از شخص سومی تقلید کرد. اما در مسائلی که به هم مربوط است - چنانچه اخذ به فتوای آنان باعث بطلان عمل و یا مخالفت قطعی شود - تبعیض جایز نیست؛ مانند اینکه در احکام نجاست بدن و لباس، به فتوای مجتهدی و در احکام لباس نماز گزار به فتوای دیگری عمل کند. ۲۴ آیه الله وحید: تبعیض در تقلید جایز نیست و در صورت تساوی دو یا چند مجتهد، باید به فتوای کسی عمل کند که نظرش مطابق با احتیاط است. در غیر این صورت بین آن دو جمع کند (مثل اینکه یکی به شکسته شدن نماز و دیگری به تمام فتوا داده است که بین آن دو جمع می‌کند). اگر احتیاط ممکن نبود و یا مشقت داشت، می‌تواند از یکی از آنان تقلید کند. ۲۵ تبصره ۱. حکم بالا در تبعیض ابتدایی است؛ یعنی، جایگاه این اختیاری که برای مقلد منظور شده، به پیش از عمل باز می‌گردد و اگر بخواهد بعد از عمل، به فتوای مجتهد دیگر رفتار نماید، در این صورت حکم رجوع و عدول را پیدا می‌کند. تبصره ۲. طبق فتوای آیه الله بهجت و آیه الله سیستانی، در صورتی تبعیض در تقلید جایز است که مجتهدان در تقوا و ورع نیز مساوی باشند.

### رجوع به مرجع مساوی

پرسش ۱۵. آیا عدول از مرجع تقلید زنده به مرجع مساوی با او، جایز است؟ به طور مثال آیا در نماز و روزه دانشجوی مسافر، می‌توان به مرجع دیگری که مساوی با مجتهد اول است، رجوع کرد؟ آیات عظام امام و فاضل: آری، رجوع به مساوی جایز است. ۲۶ آیات عظام بهجت و سیستانی: اگر در علم و ورع مساوی باشند، رجوع به مساوی در مسائل غیرمرتبط به هم جایز است؛ برای مثال نمی‌تواند در مسائل احکام روزه مسافر باقی بماند و در احکام نماز رجوع کند. ۲۷ آیه الله تبریزی: در خصوص مسائلی که یاد گرفته، رجوع به دیگری جایز نیست. ۲۸



آیه‌الله صافی: در خصوص مسائلی که یاد گرفته، بنابر احتیاط واجب رجوع به مساوی جایز نیست. ۲۹

آیه‌الله خامنه‌ای: بنابر احتیاط واجب، رجوع به مساوی جایز نیست. ۳۰  
آیات عظام مکارم و نوری: در خصوص مسائلی که تقلید (عمل) کرده، رجوع به مساوی جایز نیست. ۳۱

آیه‌الله وحید: باید به فتوایی عمل کند که مطابق احتیاط است و اگر احتیاط ممکن نبود و یا مشقت داشت، می‌تواند به فتوای دیگری عمل کند. ۳۲

### معنای احتیاط

پرسش ۱۶. احتیاط واجب و مستحب را توضیح دهید؟  
اگر مرجع تقلید در مسئله‌ای فتوا نداشت و احتیاط واجب کرده بود، مقلد نمی‌تواند آن را ترك کند؛ بلکه می‌تواند به احتیاط واجب عمل کند و یا در مسئله به مرجع تقلید دیگری - با رعایت «الاعلم فالاعلم» ۳۳ - رجوع کند. اگر احتیاط مستحب داشت، ترك عمل برای مقلد جایز است؛ اگر چه انجام دادن آن ثواب و پاداش دارد. ۳۴

### احتیاط وجوب مرجع

پرسش ۱۷. اگر مرجع تقلیدمان در مسئله‌ای احتیاط واجب نمود و ما هم به آن عمل کردیم، آیا می‌توانیم بعد از عمل، به مجتهد دیگری - که اعلم بعد از او است - رجوع کنیم؟  
همه مراجع: آری، می‌توانید رجوع کنید. ۳۵  
تبصره. اگر بدون توجه به مسئله، برخلاف احتیاط وجوبی مرجع تقلید خویش عمل کرده است و مطابق فتوای مرجع دیگر با رعایت (الاعلم فالاعلم) باشد، صحیح است.

### بقاء بر تقلید

پرسش ۱۸. مقلد یکی از مراجع بودم و پس از وفات او، بدون رجوع به مجتهد زنده، به تقلید از او باقی ماندم؛ اکنون چه وظیفه‌ای دارم؟  
همه مراجع: نخست باید به مجتهد زنده اعلم مراجعه کنید؛ سپس مطابق نظر او در مسئله بقای بر تقلید از میت، عمل نمایید. ۳۶

پرسش ۱۹. اگر مجتهد میت با مجتهد زنده، در علم و تقوا مساوی باشند، حکم بقا بر تقلید میت چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: کسی که در برخی مسائل به فتوای مجتهدی عمل کرده است، بعد از رحلت او می‌تواند در همه مسائل بر تقلید او باقی بماند. ۳۷  
آیات عظام بهجت و مکارم: تنها در مسائلی که به آنها عمل کرده، می‌تواند باقی بماند. ۳۸  
آیه‌الله وحید: اگر مجتهدی که وظیفه انسان تقلید از او بوده (لا اقل حیات او را درك کرده) از دنیا برود؛ تا وقتی که اعلمیت مجتهد زنده نسبت به او، برایش ثابت نشود (حتی در صورت تساوی)، باید به فتوای مجتهد میت عمل کند. ۳۹  
آیه‌الله تبریزی: تنها در مسائلی که برای عمل یاد گرفته، می‌تواند باقی بماند. ۴۰

آیه‌الله صافی: کسی که در برخی مسائل، به فتوای مجتهدی عمل کرده و یا به قصد عمل یاد گرفته است، می‌تواند در همه مسائل بر تقلید او باقی بماند. ۴۱

آیه‌الله سیستانی: کسی که در برخی مسائل، تصمیم داشته به فتوای مجتهدی عمل کند (هر چند عمل نکرده باشد)؛ بعد از رحلت او، می‌تواند در همه مسائل بر تقلید او باقی بماند؛ مگر در موارد علم اجمالی بر تکلیف که بنابر احتیاط واجب باید هر دو فتوا را رعایت کند (مانند موارد اختلاف در قصر و تمام). ۴۲

تبصره. حکم یاد شده در جایی است که پس از فوت مجتهد، به فتوای مجتهد زنده عمل نکرده باشد؛ و گر نه حکم بازگشت از مجتهد زنده به مجتهد میت، در جای خود ذکر شده است.

### اعلمیت مجتهد میت

پرسش ۲۰. مرجع تقلید از دنیا رفته و او را از مجتهدان زنده اعلم می‌دانم، آیا می‌توانم بر تقلید او باقی بمانم؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری: آری، می‌توانید بر تقلید او باقی بمانید. ۴۳

آیه‌الله بهجت: در مسائلی که به آنها عمل کرده‌اید، واجب است بر او باقی بمانید. ۴۴

آیه‌الله تبریزی: باید در مسائلی که در زمان حیات، از او یاد گرفته‌اید، بر تقلید او باقی بمانید. ۴۵

آیه‌الله صافی: بنابر احتیاط واجب، باید بر تقلید او باقی بمانید. ۴۶

آیات عظام سیستانی، فاضل و وحید: باید بر تقلید او باقی بمانید. ۴۷

آیه‌الله مکارم: باید در مسائلی که به فتوای میت عمل کرده‌اید، بر او باقی بمانید. ۴۸

### جاهل قاصر و مقصر

پرسش ۲۱. جاهل قاصر و مقصر چیست؟

«جاهل قاصر» کسی است که در تحصیل علم کوتاهی نکرده است؛ یعنی، در شرایطی بوده است که امکان دسترسی به حکم خدا برای او وجود نداشته و یا خود را جاهل نمی‌داند و احتمال بطلان اعمالش را نمی‌دهد.

«جاهل مقصر» کسی است که در تحصیل کوتاهی کرده است؛ یعنی، امکان آموختن و یاد گرفتن احکام الهی را داشته؛ ولی آنها را یاد نگرفته است.

جاهل قاصر در برخی موارد، مورد عقاب و عذاب خداوند قرار نمی‌گیرد؛ ولی جاهل مقصر سزاوار آن است. ۴۹

### احکام وضو

پرسش ۲۲. آیا در قرآن آیه‌ای درباره وضو وجود دارد؟ معنای وضو و فایده آن چیست؟

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ...» ۵۰؛ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، چون به [عزم] نماز برخیزید، صورت و دستهایتان را تا آرنج بشویید؛ و سر و پاهای خودتان را تا برآمدگی پیشین [هر دو پا] مسح کنید...».

«وضو» در لغت به معنای نظافت و پاکیزه کردن است و در اصطلاح فقه عبارت است از: «شستن مخصوص؛ که می‌توان آن را به دو صورت انجام داد: ترتیبی و ارتماسی.

وضوی ترتیبی بدین صورت است که به قصد قربت و اطاعت از فرمان خدا، ابتدا صورت و سپس دست راست و بعد دست چپ را بشوید. آن گاه با رطوبتی که از شستن دست بر کف آن باقی مانده، سر را مسح کرده و سپس پای راست و در پایان پای چپ را مسح نماید». وضوی ارتماسی عبارت است از فرو بردن صورت و دست ها در آب، به قصد وضو با مراعات شستن از بالا به پایین. گاهی ممکن است بین این دو شیوه تلفیق شود؛ به این معنا که صورت را ارتماسی و دست ها را ترتیبی بشوید. این شکل از وضو نیز صحیح است. باید دانست که وضو برای برخی از کارها واجب و برای بعضی دیگر مستحب است. وضو دارای دو فایده روشن است: بهداشتی و معنوی. از نظر بهداشتی شستن صورت و دست ها - آن هم پنج بار یا سه بار در شبانه روز - اثر قابل ملاحظه‌ای در نظافت بدن دارد. مسح بر سر و پاها - که شرط آن رسیدن آب به موها یا پوست سر است - سبب می‌شود این اعضا را نیز پاکیزه بداریم. ضمن اینکه تماس آب با پوست بدن، اثر خاصی در تعادل اعصاب (سمپاتیک و پاراسمپاتیک) دارد. از نظر معنوی وضو چون با قصد قربت و برای رضای خدا انجام می‌گیرد، اثر تربیتی و اخلاقی دارد؛ زیرا مفهوم باطنی وضو این است: «از فرق تا قدم در راه اطاعت تو گام بر می‌دارم». ۵۱

### شرایط وضو

پرسش ۲۳. شرایط وضو چیست؟

۱. آب وضو پاک باشد.
۲. آب وضو مطلق باشد (مضاف نباشد).
۳. آب وضو مباح باشد (غصبی نباشد).
۴. ظرف آب وضو مباح باشد.
۵. ظرف آب وضو طلا و نقره نباشد.
۶. اعضای وضو پاک باشد.
۷. برای وضو گرفتن وقت باشد.
۸. به قصد قربت باشد.
۹. ترتیب را رعایت کند.
۱۰. پی در پی باشد.
۱۱. در کارهای وضو از دیگری کمک نگیرد.
۱۲. استعمال آب برای او مانعی نداشته باشد.
۱۳. مانعی از رسیدن آب بر اعضای وضو نباشد.

### موارد وجوب وضو

پرسش ۲۴. در چه مواردی واجب است وضو گرفته شود؟

موارد وجوب وضو گرفتن عبارت است از:

۱. نمازهای واجب (غیر از نماز میت)،
۲. طواف واجب کعبه،
۳. سجده و تشهد فراموش شده،
۴. تماس بدن با نوشته قرآن و اسم خداوند،

۵. نذر یا عهد و یا قسم خورده باشد که وضو بگیرد.

### شستن در وضو

پرسش ۲۵. منظور از يك بار شستن در وضو چیست؟  
آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، فاضل و مکارم: منظور از يك بار شستن آن است که تمام عضو را بشوید خواه با يك مشت آب باشد یا چندین مشت. پس وقتی عضو به طور کامل شسته شد، يك مرتبه محسوب می‌شود. ۵۲

آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی، صافی، نوری و وحید: ملاك برای تعیین يك بار شستن قصد انسان است؛ پس اگر به قصد شستن مرتبه اول مثلاً ده مرتبه آب بریزد، اشكال ندارد و همه آنها شستن اول محسوب می‌شود. ۵۳

پرسش ۲۶. آیا شستن دست‌ها از آرنج تا مچ کافی است؛ در صورتی که قبلاً دست‌ها را تا مچ شسته باشیم؟  
همه مراجع: خیر، باید بعد از شستن صورت، در هنگامی که دست راست و چپ را می‌شوئیم، تمام دست شسته شود و اگر تنها تا مچ را بشوئیم، وضویمان باطل است. ۵۴

پرسش ۲۷. هنگام وضو چند مرتبه دست می‌کشیم تا اطمینان پیدا کنیم که آب رسیده است؛ آیا این عمل اشكال دارد؟  
همه مراجع: چنانچه به حد وسواس نرسد، اشكال ندارد. ۵۵

پرسش ۲۸. در وضو شستن صورت و دست‌ها تا چند مرتبه جایز است؟  
آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: برای مرتبه اول واجب و مرتبه دوم جایز و مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام است. ۵۶  
آیات عظام بهجت، سیستانی، صافی و وحید: برای مرتبه اول واجب و مرتبه دوم مستحب و مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام است. ۵۷  
آیه‌الله تبریزی: برای مرتبه اول واجب و مرتبه دوم بنا بر نظر مشهور مستحب است؛ ولی احتیاط واجب در دست چپ ترك مرتبه دوم است و برای مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام است. ۵۸  
آیه‌الله مکارم: برای مرتبه اول واجب و بنا بر احتیاط واجب ترك مرتبه دوم است و برای مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام است. ۵۹

### سه بار شستن

پرسش ۲۹. آیا شستن سه بار صورت و دست، وضو را باطل می‌کند؟  
همه مراجع: شستن سه مرتبه صورت و دست راست، به قصد وضو حرام است؛ ولی وضو را باطل نمی‌کند و اگر دست چپ را سه مرتبه بشوید، مسح او اشكال پیدا کرده و وضو را باطل می‌سازد. ۶۰

### مسح سر

پرسش ۳۰. کسی که موهای جلوی سرش بلند است و آن را بالای سر جمع می‌کند؛ چگونه در

هنگام وضو مسح نماید؟

همه مراجع: یا باید بیخ موها را مسح کند و یا فرق سر را باز کرده، پوست سر را مسح نماید. ۶۱

### مسح پا

پرسش ۳۱. مقدار مسح پا از درازا چقدر است؟

آیات عظام امام، بهجت، فاضل، مکارم، نوری و وحید: باید پا را از سر یکی از انگشت ها تا برآمدگی

روی پا، مسح کند و بنا بر احتیاط مستحب تا مفصل پا مسح نماید. ۶۲

آیات عظام تبریزی و صافی: باید پا را از سر یکی از انگشت ها تا برآمدگی روی پا، مسح کند و

بنابر احتیاط واجب، تا مفصل پا مسح نماید. ۶۳

آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی: باید پا را از سر یکی از انگشت ها تا مفصل، مسح کند. ۶۴

پرسش ۳۲. آیا لازم است مسح پا بر روی شست پا انجام گیرد؟

همه مراجع: لازم نیست مسح حتما به روی شست پا انجام شود و مسح یکی از انگشتان دیگر نیز

کافی است. ۶۵

تبصره. آیه الله مکارم: اگر فقط از سر انگشت کوچک مسح بکشد کافی نیست.

### رنگ مو

پرسش ۳۳. آیا رنگ مو و حنا و رنگ پوست میوه‌ها، مانع وضو است؟

همه مراجع: رنگ بدون جرم، مانع نیست. ۶۶

### موانع وضو

پرسش ۳۴. اگر بعد از وضو، در اعضا مانعی ببینیم، چه کنیم؟

همه مراجع (به جز سیستانی، مکارم و وحید): اگر ندانید موقع وضو بوده یا بعد پیدا شده، وضویتان

صحیح است؛ ولی اگر در وقت وضو، به مانع توجه نداشته‌اید، بنابر احتیاط واجب، دوباره وضو

بگیرید. ۶۷

آیات عظام مکارم و وحید: اگر ندانید موقع وضو بوده یا بعد پیدا شده، وضویتان صحیح است؛ ولی

اگر در هنگام وضو به آن توجه نداشته‌اید، باید دوباره وضو بگیرید. ۶۸

آیه الله سیستانی: اگر ندانید موقع وضو بوده یا بعد پیدا شده، وضویتان صحیح است؛ ولی اگر در

وقت وضو، به مانع توجه نداشته‌اید، بنابر احتیاط مستحب، دوباره وضو بگیرید. ۶۹

### مداد چشم

پرسش ۳۵. مداد چشم و ریمل، در هنگام وضو چه حکمی دارد؟

همه مراجع: برای وضو، ریمل و مداد بیرون چشم - اگر جرم داشته باشد - باید برطرف شود؛ ولی

مقداری که داخل چشم است، برطرف کردن آن لازم نیست. ۷۰

تبصره. بعد از برطرف کردن جرم مواد آرایشی، باقی ماندن رنگ آن مانع وضو نیست.

### چرك زیر ناخن

پرسش ۳۶ . اگر چركی زیر ناخن باشد که مانع رسیدن آب می‌شود، آیا وضو صحیح است؟  
همه مراجع: اگر چرك ظاهر نباشد، وضو صحیح است. ۷۱

### جوهر خودکار

پرسش ۳۷ . آیا رنگ خودکار مانع از صحت وضو است؟  
همه مراجع: اگر جرم داشته باشد، مانع است و باید برای وضو، برطرف شود. ۷۲  
تبصره. آیه الله مکارم می‌گوید: در مورد جوهر خودکار به این نتیجه رسیده‌اند که جرم ضعیفی دارد و مانع از رسیدن آب به پوست نیست. ۷۳

### کرم پوست

پرسش ۳۸ . آیا مالیدن کرم به دست و صورت مانع وضو می‌شود؟  
همه مراجع: اگر به حدی باشد که مانع رسیدن آب به پوست نباشد، اشکال ندارد. ۷۴  
تبصره. تشخیص این امر به عهده عرف است. ۷۵

### ژل مو

پرسش ۳۹ . مسح سر بر موهای روغن زده شده، چگونه است؟  
همه مراجع: اگر روغن به قدری زیاد نباشد که مانع از رسیدن آب وضو در حال مسح، به پوست یا بیخ موهای جلوی سر یا موها باشد، اشکال ندارد. ۷۶

### وضو و نامحرم

پرسش ۴۰ . آیا نگاه به نامحرم در حال وضو، باعث بطلان وضو می‌شود؟  
همه مراجع: نگاه عمدی به نامحرم حرام است ؛ ولی باعث بطلان وضو نمی‌شود. ۷۷

### شیر آب وضو

پرسش ۴۱ . بستن شیر آب در حال وضو، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: اشکال ندارد. ۷۸  
تبصره. اگر بعد از ریختن آب روی اعضای وضو، نخست شیر آب بسته شود و سپس وضوی اعضا کامل شود:  
۱. از اسراف جلوگیری خواهد شد، ۲. برای مسح، اشکالی پیش نخواهد آمد.

### شك در وضو

پرسش ۴۲ . در هنگام غسل و وضو زیاد شك می‌کنم، وظیفه‌ام چیست؟  
همه مراجع (به جز تبریزی و وحید): نباید به شك خود اعتنا کنید [و مطابق متعارف مردم انجام دهید]. ۷۹  
آیات عظام تبریزی و وحید: اگر به حد وسواس برسید، نباید به شك خود اعتنا کنید [و مطابق متعارف مردم انجام دهید]. ۸۰

پرسش ۴۳ . کسی که شك دارد وضو گرفته یا نه، آیا باید برای نماز وضو بگیرد؟  
همه مراجع: آری، باید وضو بگیرد. ۸۱

پرسش ۴۴ . کسی که شك دارد وضویش باطل شده است یا نه، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: بنا می‌گذارد که وضویش باقی است. ۸۲

### شك بعد نماز

پرسش ۴۵ . تکلیف کسی که بعد از نماز شك می‌کند که در هنگام نماز وضو داشته یا نه، چیست؟  
همه مراجع (به جز تبریزی، صافی، فاضل و وحید): نمازی که خوانده، صحیح است؛ ولی باید برای نمازهای بعدی، وضو بگیرد. ۸۳  
آیات عظام تبریزی، صافی، فاضل و وحید: چنانچه احتمال می‌دهد، پیش از نماز به گرفتن وضو توجه داشته، نمازی که خوانده صحیح است؛ ولی باید برای نمازهای بعدی، وضو بگیرد. ۸۴

### فراموشی در وضو

پرسش ۴۶ . اگر بعد از وضو یقین کنیم یکی از اعمال وضو را انجام نداده‌ایم، وظیفه چیست؟  
همه مراجع: اگر موالات وضو از بین نرفته است، محل فراموش شده و بعد از آن را باید بشوید یا مسح کند و اگر موالات از بین رفته، باید از نو وضو بگیرد. ۸۵

### وضو قبل از اذان

پرسش ۴۷ . آیا قبل از اذان می‌توان برای نماز وضو گرفت؟  
همه مراجع: اگر به قصد داشتن طهارت و انجام کار مطلوبی مانند خواندن قرآن و یا گفتن ذکر وضو بگیرد، می‌تواند نماز را نیز با همان وضو بخواند. ۸۶

### خشکی اعضای وضو

پرسش ۴۸ . آیا خشك بودن اعضای وضو، قبل از وضو لازم است؟  
همه مراجع: خیر، لازم نیست؛ مگر جای مسح که باید خشك باشد. ۸۷  
تبصره. اگر رطوبت جای مسح به گونه‌ای کم باشد، که رطوبت کف دست بر آن غلبه کند و بگویند رطوبت مسح تنها از تری کف دست است، اشکال ندارد.

### دست کشیدن وضو

پرسش ۴۹ . اگر هنگام وضو، به طور سهوی دست از پایین به بالا کشیده شود، آیا وضو صحیح است؟  
همه مراجع: اگر عرفاً از بالا به پایین شسته شود، وضو صحیح است؛ هر چند به طور سهوی دست به طرف بالا کشیده شود. ۸۸

## راه رفتن در وضو

پرسش ۵۰. اگر هنگام مسح کشیدن راه برویم، وضو باطل می‌شود؟  
همه مراجع: راه رفتن در حال مسح اشکال ندارد. ۸۹

## خوردن در وضو

پرسش ۵۱. اگر در حین وضو چیزی بخوریم، وضویمان درست است؟  
همه مراجع: خوردن چیزی در حال وضو اشکال ندارد؛ ولی بهتر است از کارهایی که حضور قلب را هنگام وضو از بین می‌برد، پرهیز شود. ۹۰

## حفظ وضو

پرسش ۵۲. وضوی کسی که از خروج باد معده خودداری می‌کند، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: وضوی او باطل نیست. ۹۱

## خواب وضودار

پرسش ۵۳. خواب در چه حدی وضو را باطل می‌کند؟  
همه مراجع: اینکه چشم نبیند و گوش نشنود و اگر یکی از این دو مشخصه نباشد، وضو باطل نمی‌شود. ۹۲

## وضوی خانم‌ها

پرسش ۵۴. وضو گرفتن زن در جایی که مرد نامحرم او را می‌بیند، چگونه است؟  
همه مراجع: گناه کرده؛ ولی وضویش صحیح است. ۹۳

## ترشحات زنانه

پرسش ۵۵. آیا ترشحات معمولی خانم‌ها، وضو را باطل می‌کند؟  
همه مراجع: خیر؛ مگر آنکه به منی یا بول بودن آن یقین کند. ۹۴

## وضوی جبیره

پرسش ۵۶. کسی که دست راست یا چپش شکسته و داخل گچ است، چگونه وضو بگیرد؟  
آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی، صافی، فاضل و نوری: باید وضوی جبیره‌ای بگیرد. ۹۵  
آیه‌الله بهجت: باید وضوی جبیره‌ای بگیرد و بنا بر احتیاط واجب، تیمم هم کند. ۹۶  
آیات عظام تبریزی، مکارم و وحید: بنا بر احتیاط واجب، باید هم وضوی جبیره‌ای بگیرد و هم تیمم کند. ۹۷

تبصره ۱. جبیره؛ یعنی، پارچه و پمادی که روی محل زخم یا شکستگی گذاشته می‌شود. شخص یاد شده، می‌تواند وضوی جبیره‌ای را به روش زیر انجام دهد: ابتدا صورت را (با دست چپ یا با گرفتن زیر شیر و یا فرو بردن در آب) بشوید و سپس دست راست را وضوی جبیره‌ای دهد (با دست مرطوب بر روی آن باند یا گچ بکشد) بعد دست چپ را مانند صورت بشوید. آن گاه با رطوبت آن سر و روی پاها را مسح کند.



تبصره ۲. همه مراجع دست کشیدن با آب وضو روی جبیره را لازم می‌دانند و آیه‌الله مکارم رساندن آب را نیز کافی می‌داند اگرچه با زیر شیر آب قرار گرفتن و پا در آب فرو بردن باشد.

## احکام غسل

### اهمیت غسل

پرسش ۵۷. درباره غسل و اهمیت آن توضیح دهید؟  
«وَأِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطْهَرُوا» ۹۸؛ «هنگامی که جنب شدید، خود را بشویید (غسل دهید)».  
غسل در لغت به معنای شستن چیزی برای از بین بردن چرك آن است و در اصطلاح فقه عبارت است از: «شستن تمام بدن، به قصد قربت و اطاعت از فرمان الهی».  
غسل دو نوع است: غسل واجب و غسل مستحبی.  
غسل‌های واجب عبارت است از: غسل جنابت، حیض، نفاس، استحاضه، مس میت، غسل میت و غسلی که به واسطه نذر و قسم و مانند آن واجب می‌شود.  
تعداد غسل‌های مستحبی فراوان است که در کتاب‌های مفصل از آنها نام برده شده است.  
در میان غسل‌های واجب مهم‌ترین آنها غسل جنابت است. اصل غسل جنابت به تنهایی واجب نیست؛ بلکه برای انجام برخی کارها (مانند نماز، مس قرآن و...) به دستور شرع واجب شده است و انجام دادن این گونه اعمال بدون غسل، گناه است؛ بلکه در برخی موارد عمل باطل خواهد بود.  
غسل جنابت دارای دو فایده و فلسفه مهم است:

۱. طبق تحقیقات دانشمندان، در بدن انسان دو سلسله اعصاب نباتی وجود دارد که تمام فعالیت‌های بدن را کنترل می‌کند: اعصاب سمپاتیك و اعصاب پاراسمپاتیك. این دو رشته اعصاب در سراسر بدن انسان گسترده است. وظیفه اعصاب سمپاتیك، تند کردن و وظیفه اعصاب پاراسمپاتیك، کند کردن فعالیت دستگاه‌های مختلف بدن است. گاهی جریان‌هایی در بدن رخ می‌دهد که این تعادل را به هم می‌زند؛ از جمله آنها حالت ارگاسم (اوج لذت جنسی) است که معمولاً مقارن خروج منی صورت می‌گیرد. از اموری که می‌تواند اعصاب سمپاتیك را به کار وادارد و تعادل از دست رفته را تأمین کند، تماس آب با بدن است و از آنجا که تأثیر ارگاسم روی تمام اعضای بدن به طور محسوس دیده می‌شود، دستور داده شده که بعد از آمیزش جنسی یا خروج منی، تمام بدن با آب شسته شود.  
۲. غسل جنابت يك دستور اسلامی برای پاک نگه داشتن بدن و رعایت بهداشت، در طول زندگی است. همواره عده‌ای از نظافت خود غافل می‌شوند؛ ولی این حکم اسلامی آنان را وادار می‌کند که در فاصله‌های مختلف خود را شست و شو دهند و بدن را پاک نگه دارند. البته موارد یاد شده، تنها به عنوان حکمت و فلسفه غسل به شمار می‌آید و به هیچ وجه ملاك اصلی وجوب غسل نیست؛ چه اینکه غسل يك واجب تعبدی است و نیاز به قصد قربت دارد. از این رو کسی که تازه بدن خود را شسته؛ ولی از او منی خارج شده است، باز باید غسل را انجام دهد. ۹۹

غسل را به دو صورت می‌توان انجام داد: ترتیبی و ارتماسی. در غسل ترتیبی ابتدا سر و گردن، سپس نیمه راست و بعد از آن نیمه چپ بدن شسته می‌شود. ۱۰۰ در غسل ارتماسی بدن یکباره در آب قرار می‌گیرد (مانند غسل در استخر). در هر دو روش، دست کشیدن لازم نیست؛ بلکه همین اندازه که به نیت غسل، آب به تمام نقاط بدن برسد، کافی است. تمام شرط‌هایی که برای صحیح بودن وضو

لازم است، در صحیح بودن غسل نیز شرط است ؛ ولی در چند چیز با وضو تفاوت دارد:

۱. در غسل موالات شرط نیست.
۲. در غسل شستن از بالا به پایین لازم نیست. ۱۰۱
۳. در غسل باید آب به پوست بدن برسد ؛ ولی در وضو اگر پوست صورت از لای موها پیدا نباشد، لازم نیست.
- کیفیت انجام دادن غسل برای انواع واجب و مستحب آن، به يك شكل است و هیچ تفاوتی با هم ندارد.

### غسل چند منظوره

پرسش ۵۸ . آیا کسی که چند غسل بر ذمه او هست، می تواند به نیت همه يك غسل انجام دهد؟  
همه مراجع: آری، می تواند. ۱۰۲

پرسش ۵۹ . اگر کسی برای انجام غسل خاصی (مانند غسل جنابت) نیت کند و آن را به جا آورد، آیا از سایر غسل ها کفایت می کند؟

آیات عظام امام، خامنه ای، صافی و مکارم: اگر غسل جنابت باشد و به قصد آن غسل کند، از سایر غسل ها کفایت می کند؛ ولی اگر غیر غسل جنابت باشد بنا بر احتیاط واجب از سایر غسل ها کفایت نمی کند. ۱۰۳

آیه الله بهجت: اگر غسل واجب باشد و به قصد آن غسل کند، از سایر غسل ها کفایت می کند؛ ولی اگر غسل مستحبی را قصد کند، تنها از غسل های مستحبی کفایت می کند. ۱۰۴  
آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل و وحید: به قصد هر کدام انجام دهد از سایر غسل ها کفایت می کند.

### غسل زیر دوش

پرسش ۶۰ . آیا می توان با دوش حمام غسل ارتماسی گرفت؟  
همه مراجع: خیر، غسل ارتماسی زیر دوش حمام صحیح نیست و باید غسل ترتیبی انجام داد. ۱۰۵

### مبطلات غسل

پرسش ۶۱ . آیا بعد از غسل، خارج شدن بول و باد معده آن را باطل می کند؟  
همه مراجع: خیر، غسل باطل نمی شود ؛ ولی باید برای نماز وضو بگیرد. ۱۰۶

### غسل و باد معده

پرسش ۶۲ . اگر در اثنای غسل جنابت، حدث اصغر (بول، باد معده و ...) خارج شود، آیا غسل صحیح است؟

آیات عظام امام، خامنه ای، صافی، فاضل و نوری: غسل باطل نمی شود ؛ و آن را تمام کند ؛ ولی بهتر (احتیاط مستحب) است آن را به قصد آنچه بر ذمه او است (از اتمام یا اعاده) از سر گیرد. در هر صورت باید برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو نیز بگیرد. ۱۰۷  
آیه الله بهجت: لازم نیست غسل را تمام کند و بنابر احتیاط واجب باید آن را به قصد آنچه بر ذمه او است (اتمام یا اعاده)، از سر گیرد و برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو نیز

بگیرد. ۱۰۸

آیه‌الله تبریزی: باید غسل را از سر گیرد و بنابر احتیاط واجب، باید برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو نیز بگیرد. ۱۰۹

آیه‌الله سیستانی: غسل باطل نمی‌شود؛ ولی بنابر احتیاط واجب، باید برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو بگیرد. ۱۱۰

آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید غسل را از سر گیرد و برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو نیز بگیرد. ۱۱۱

آیه‌الله وحید: بنابر احتیاط واجب باید غسل را تمام کند و دوباره از سر گیرد و برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو نیز بگیرد. ۱۱۲

### غسل موهای بلند

پرسش ۶۳. آیا در غسل شستن موهای بلند بدن واجب است؟

همه مراجع (به جز امام، فاضل، مکارم و نوری): خیر شستن موهای بلند واجب نیست. ۱۱۳

آیات عظام امام، فاضل، مکارم و نوری: بنا بر احتیاط واجب شستن موهای بلند هم واجب است. ۱۱۴

تبصره. اگر رساندن آب به پوست، بدون شستن آنها ممکن نباشد؛ باید موهای بلند را بشوید که آب به بدن برسد.

### شك در غسل

پرسش ۶۴. اگر بعد از اتمام غسل، در صحت غسل شك کنیم، تکلیف چیست؟

همه مراجع: غسل صحیح است. ۱۱۵

### فراموشی در غسل

پرسش ۶۵. اگر پس از غسل بفهمد جایی از بدن را نشسته، تکلیف چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، خامنه‌ای، فاضل و نوری: اگر از طرف چپ بدن باشد، شستن همان مقدار کافی است و اگر از سمت راست باشد، باید بعد از شستن آن مقدار، دوباره طرف چپ را بشوید و اگر از سرو گردن باشد، باید بعد از شستن آن مقدار، دوباره سمت راست و سپس سمت چپ بدن را بشوید. ۱۱۶

آیه‌الله تبریزی: اگر از طرف چپ بدن باشد، شستن همان مقدار کافی است و اگر از سمت راست باشد، احتیاط مستحب آن است که بعد از شستن آن مقدار، دوباره طرف چپ را بشوید و اگر سر و گردن باشد، باید بعد از شستن آن مقدار، دوباره طرف راست و چپ را بشوید. ۱۱۷

آیات عظام سیستانی و مکارم: اگر از طرف چپ بدن باشد، شستن همان مقدار کافی است و اگر از سمت راست باشد، احتیاط مستحب آن است که بعد از شستن آن مقدار، دوباره طرف چپ را بشوید و اگر از سرو گردن باشد، بنابر احتیاط واجب، باید بعد از شستن آن مقدار، دوباره بدن را بشوید. ۱۱۸

آیه‌الله وحید: اگر از طرف چپ بدن باشد، شستن همان مقدار کافی است و اگر از سمت راست باشد، احتیاط (واجب) آن است که باید بعد از شستن آن مقدار، دوباره طرف چپ را بشوید و اگر از سر و گردن باشد، باید بعد از شستن آن، دوباره طرف راست و چپ را بشوید. ۱۱۹

## احکام جنابت

پرسش ۶۶ . راه های تشخیص جنابت چیست؟

همه مراجع: به دو چیز انسان جنب می شود:

۱. آمیزش جنسی به مقدار دخول نسبت به مرد و زن [ اگرچه منی بیرون نیاید].
۲. بیرون آمدن منی، چه در خواب باشد یا بیداری، کم باشد یا زیاد، با شهوت باشد یا بی شهوت، با اختیار باشد یا بی اختیار. ۱۲۰

پرسش ۶۷ . وذی، مذی و ودی را توضیح دهید؟

همه مراجع: «مذی» به آبی گویند که گاه بعد از ملاعبه و بازی کردن از انسان بیرون می آید.

«وذی» به آبی گویند که گاه بعد از منی بیرون می آید.

«ودی» به آبی گویند که گاه بعد از بول بیرون می آید و کمی سفید و چسبنده است.

همه این آب ها در صورتی که مجرا آلوده به بول و منی نباشد، پاك است. ۱۲۱  
تبصره. فایده استبرا از بول این است که اگر آب مشکوکی بعد از آن خارج شود، پاك است و وضو را هم باطل نمی کند ؛ اما اگر استبرا نکرده، باید وضو را اعاده کند و محل را بشوید. فایده استبرا از منی این است که اگر رطوبت مشکوکی از او خارج شود و نداند منی است یا یکی از آب های پاك، غسل ندارد و اگر استبرا نکند و احتمال دهد ذرات منی در مجرا باقی بوده و همراه بول یا رطوبت دیگری خارج شده، باید دوباره غسل کند.

## تشخیص منی

پرسش ۶۸ . راه تشخیص منی و احتلام در مرد چیست؟

همه مراجع (به جز بهجت، صافی و مکارم): خروج منی در مرد دارای سه نشانه است: ۱. همراه با شهوت باشد. ۲. با جستن بیرون آید. ۳. بدن سست شود. اگر هیچ يك از نشانه های سه گانه و یا یکی از آنها را نداشت، حکم به منی نمی شود ؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند که منی است. ۱۲۲  
آیات عظام بهجت و مکارم: خروج منی در مرد دارای دو نشانه است:

۱. همراه با شهوت باشد.
  ۲. با جستن بیرون آید. اگر هیچ يك از دو نشانه یا یکی از آن دو را نداشت، حکم به منی نمی شود ؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند که منی است. ۱۲۳
- آیه الله صافی: اگر با شهوت و جستن بیرون آید و یا با جستن بیرون آید و بدن سست شود، آن رطوبت حکم منی را دارد و اگر هیچ يك از این دو نشانه را نداشت، حکم به منی نمی شود ؛ مگر آنکه از راه دیگری اطمینان پیدا کند که منی است. ۱۲۴

## جنابت زن

پرسش ۶۹ . راه تشخیص منی و احتلام در زن چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی، بهجت و نوری): خروج ترشحات زن، اگر همراه با شهوت (اوج لذت جنسی) باشد، حکم به جنابت آنان می شود و لازم نیست با جستن بیرون آید و بدن سست شود و اگر

بدون شهوت باشد، حکم به منی نمی‌شود ؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند منی است. ۱۲۵  
 آیه الله بهجت: خروج ترشحات زن اگر همراه با شهوت (اوج لذت جنسی) باشد و با جستن بیرون  
 آید، حکم به منی می‌شود و اگر هیچ يك از دو علامت و یا یکی از آنها را نداشت، حکم به منی  
 نمی‌شود ؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند منی است. ۱۲۶  
 آیات عظام تبریزی و نوری: خروج ترشحات زن اگر همراه با شهوت خاصی (اوج لذت جنسی)  
 باشد و بدن پس از آن سست شود، حکم به منی می‌شود و اگر هیچ يك از دو نشانه یا یکی از آنها را  
 نداشت، حکم به منی نمی‌شود ؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند منی است. ۱۲۷

### **پاکی ترشحات زنانه**

پرسش ۷۰. آیا ترشحات و رطوبت‌هایی که از بانوان خارج می‌شود، پاك است؟  
 همه مراجع: ترشحات مزبور پاك است و غسل ندارد ؛ مگر آنکه یقین کنند بول یا منی است. ۱۲۸

### **محرمات جنب**

پرسش ۷۱. کارهایی که برای شخص جنب حرام است، کدامند؟  
 چند چیز بر شخص جنب حرام است:

۱. گذاشتن چیزی در مسجد،
۲. خواندن آیه‌های سجده واجب، ۱۲۹
۳. رفتن به مسجد الحرام و مسجد النبی، ۱۳۰
۴. رساندن جایی از بدن به خط قرآن و اسم خداوند،
۵. توقف در سایر مساجد و حرم امامان (علیهم السلام) (احتیاط واجب). ۱۳۱

### **مکروهات جنب**

پرسش ۷۲. کارهایی که برای شخص جنب مکروه است، کدامند؟  
 چند چیز بر شخص جنب مکروه است:

۱. خوردن و آشامیدن،
۲. خوابیدن بدون وضو، ۱۳۲
۳. همراه داشتن قرآن،
۴. مالیدن روغن به بدن،
۵. آمیزش بعد از احتلام،
۶. خضاب با حنا و مانند آن،
۷. تماس بدن با جلد یا حاشیه قرآن،
۸. خواندن بیشتر از هفت آیه از سوره‌هایی که سجده واجب ندارد.

### **غسل جایگزین وضو**

پرسش ۷۳. با چه غسل‌هایی می‌توان نماز خواند؟  
 آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی و فاضل: تنها با غسل جنابت می‌توان نماز خواند ؛ ولی با  
 غسل‌های دیگر باید وضو هم گرفت. ۱۳۳

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم، نوری و وحید: با همه غسل‌های واجب و مستحب - غیر از غسل استحاضه متوسطه - می‌توان نماز خواند ؛ اگر چه احتیاط مستحب آن است که [ در غیر غسل جنابت] وضو هم بگیرد. ۱۳۴

### **نیت غسل جنابت**

پرسش ۷۴ . به قصد غسل جنابت به حمام رفتم ؛ ولی وقتی که بیرون آمدم شك کردم غسل را انجام داده‌ام یا نه، تکلیف چیست؟  
همه مراجع: باید بنا را بر انجام ندادن بگذارید و غسل‌تان را با نیت مربوطه به جا آورید. ۱۳۵

### **زمان غسل جنابت**

پرسش ۷۵ . آیا غسل جنابت، فوری بر انسان واجب می‌شود؟  
همه مراجع: خیر، غسل جنابت تنها برای نماز و کارهایی که در آن، طهارت شرط است، واجب می‌شود. ۱۳۶

### **مدت غسل جنابت**

پرسش ۷۶ . با غسل جنابت تا چه زمانی می‌توان نماز خواند؟  
همه مراجع: تا زمانی که یکی از مبطلات وضو رخ ندهد، می‌توان با آن نماز خواند. ۱۳۷

### **غسل پیش از وقت**

پرسش ۷۷ . آیا می‌شود غسل جنابت را قبل از وقت نماز انجام داد؟  
همه مراجع: اگر به قصد قربت و داشتن طهارت غسل کند، کافی است و با آن می‌تواند نماز بخواند. ۱۳۸

### **تیمم و جنابت عمدی**

پرسش ۷۸ . کسی که نمی‌تواند غسل کند، ولی تیمم برایش ممکن است ؛ آیا می‌تواند با همسر خود نزدیکی کند و با تیمم نماز بخواند؟  
همه مراجع: (به جز فاضل) : آری، می‌تواند با همسر خود نزدیکی کند ؛ خواه بعد از داخل شدن وقت نماز باشد، یا پیش از آن. ۱۳۹  
آیه‌الله فاضل: پیش از داخل شدن وقت نماز، مانعی ندارد و بعد از آن - اگر بدون جهت با عیال خود نزدیکی کند - اشکال دارد ؛ ولی اگر نزدیکی برای لذت بردن یا امر عقلایی دیگر باشد، اشکال ندارد. ۱۴۰

### **شك در منی**

پرسش ۷۹ . اگر در خواب مایعی از انسان خارج شود که نمی‌داند منی است یا نه، حکمش چیست؟  
همه مراجع: اگر نشانه‌های منی را داشته باشد، غسل واجب می‌شود و در صورت شك غسل واجب نیست. ۱۴۱

## شك در جنابت

پرسش ۸۰. صبح بعد از بیداری متوجه می‌شوم که محتلم شده‌ام؛ در حالی که اصلاً هیچ گونه لذتی در خود حس نکرده‌ام، آیا غسل واجب است؟  
همه مراجع (به جز صافی): اگر نشانه‌های منی یا یکی از آنها را نداشته باشد و یا در آنها شك کند، غسل واجب نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند که منی است. ۱۴۲  
آیه‌الله صافی: اگر هیچ يك از نشانه‌های منی را نداشته باشد و یا در آنها شك پیدا نماید غسل واجب نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری اطمینان پیدا کند که منی است. ۱۴۳

## رطوبت بعد غسل

پرسش ۸۱. بعد از غسل جنابت، آب مشکوکی از من خارج می‌شود، آیا نجس است و غسل لازم دارد؟  
همه مراجع: اگر پیش از انجام دادن غسل، بول کرده باشد، این آب پاك است و غسل ندارد و در غیر این صورت حکم منی را دارد. ۱۴۴  
تبصره. فرض مسئله جایی است که شخص به دلیل بیرون آمدن منی، جنب شده و پس از غسل، رطوبت مشکوکی از وی خارج شده است. اما اگر جنابت او از راه آمیزش - بدون خروج منی - بوده و پس از غسل رطوبت مشکوکی مشاهده کرده، پاك است و غسل ندارد؛ هر چند پیش از غسل بول نکرده باشد.

## جنابت و تأخیر نماز

پرسش ۸۲. کسی که بعد از اذان صبح با حالت احتلام از خواب بیدار می‌شود، آیا می‌تواند نماز خود را تا نزدیک طلوع آفتاب به تأخیر اندازد و با تیمم نماز بخواند؟  
همه مراجع: اگر نماز خود را به تأخیر اندازد، تا جایی که وقت تنگ شود، گناه کرده است. در این صورت باید تیمم کند و نماز خود را بخواند و نماز او صحیح است. ۱۴۵

## احکام استمنا

### تعریف استمنا

پرسش ۸۳. استمنا چیست؟  
همه مراجع: «استمنا» آن است که انسان با خود یا دیگری کاری کند که از او منی بیرون آید. انجام دادن آن حرام است ۱۴۶ و در صورت خروج منی، غسل جنابت واجب می‌شود.

### حرمت خودارضایی

پرسش ۸۴. آیا خودارضایی در صورتی که به حد خروج منی نرسد، باز هم حرام است؟  
همه مراجع (به جز تبریزی، سیستانی و وحید): آری، حرام است؛ ولی غسل بر او واجب نمی‌شود. ۱۴۷  
آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: بنا بر احتیاط واجب حرام است؛ ولی غسل بر او واجب

نمی‌شود. ۱۴۸

تبصره. فرض مسئله جایی است که با خودارضایی قصد خروج منی دارد.

### **استمنا در شرایط خاص**

پرسش ۸۵. برخی از روان‌شناسان، استمنا را در شرایطی که امکان حفظ تعادل روحی سالم وجود ندارد، توجیه می‌کنند؛ نظر مراجع چیست؟  
همه مراجع: استمنا در هر شرایطی حرام است؛ مگر در جایی که برای معالجه و درمان بوده و درمان آن نیز تنها منحصر به استمنا باشد. ۱۴۹

### **حرمت استمنا**

پرسش ۸۶. کسی که شرایط ازدواج برایش فراهم نیست و از نظر غریزه جنسی در سختی به سر می‌برد، آیا می‌تواند استمنا کند؟  
همه مراجع: خیر، استمنا در هیچ شرایطی جایز نیست. ۱۵۰

### **استمنا و آزمایشگاه**

پرسش ۸۷. برای تشخیص اینکه مرد قادر بر بچه‌دار شدن هست، آیا می‌تواند استمنا کند تا آزمایش‌های پزشکی بر روی منی او، انجام شود؟  
همه مراجع: خیر، این کار جایز نیست؛ مگر آنکه ضرورتی ایجاب کند. ۱۵۱  
تبصره. چنانچه در موردی، ضرورت ایجاب نماید که شخص استمنا کند؛ در صورتی که همسر دارد، واجب است این عمل را به وسیله او انجام دهد (نه با اعضا و جوارح خود).

### **کفاره استمنا**

پرسش ۸۸. آیا استمنا کفاره دارد؟ کفاره آن چیست؟  
همه مراجع: خیر، کفاره ندارد؛ ولی باید توبه کند و از این کار دست بردارد. ۱۵۲

### **استمنا با همسر**

پرسش ۸۹. شخصی به قصد اینکه از همسرش منی خارج شود، او را با دست تحریک می‌کند؛ آیا این کار از نظر شرعی جایز است؟  
همه مراجع: آری، استمنا به وسیله بدن همسر جایز است. ۱۵۳

### **تصاویر تحریک کننده**

پرسش ۹۰. آبی که هنگام خواندن مطالب مهیج و یا دیدن تصاویر محرک از انسان خارج می‌شود، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: اگر یقین کند که منی است یا نشانه‌های منی را داشته باشد، غسل واجب می‌شود و در صورت شك، آن رطوبت پاك است و غسل ندارد. ۱۵۴



## جلوگیری منی

پرسش ۹۱. آیا بر کسی که خودارضایی می‌کند؛ ولی نمی‌گذارد منی خارج شود، غسل واجب است؟

همه مراجع: خیر، تا از او منی خارج نشود، غسل واجب نیست. ۱۵۵

## احکام نماز

### اهمیت نماز

پرسش ۱۱۰. درباره وجوب نماز و فواید آن توضیح دهید؟

«أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدِكْرَى» ۱۹۴؛ «نماز را به یاد من به پای دارید».

نماز تنها در شریعت اسلام تشریع نشده است؛ بلکه این عبادت در ادیان پیشین نیز به شکل‌های مختلفی وجود داشت. قرآن مجید، آن را از وصایای چند تن از پیامبران ۱۹۵ و امام صادق (علیه‌السلام)، آن را آخرین و مهم‌ترین سفارش‌های پیامبران دانسته است. ۱۹۶

نماز ستون دین و مهم‌ترین و با ارزش‌ترین عبادت‌ها است که اگر در درگاه خداوند پذیرفته شود، عبادت‌های دیگر نیز قبول می‌شود و اگر پذیرفته نشود، اعمال دیگر نیز ارزش نخواهد داشت. از این رو ترك آن، از بزرگ‌ترین گناهان کبیره است. پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) فرمود: «کسی که به نماز اهمیت ندهد و آن را سبک بشمارد، سزاوار عذاب آخرت است».

نماز دارای آثار و برکاتی است؛ از جمله:

۱. احیای ذکر خدا در فرد و جامعه «أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدِكْرَى» ۱۹۷؛
۲. کسب آرامش درونی «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» ۱۹۸؛
۳. بهترین عامل باز دارنده از فحشا و منکر «إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ» ۱۹۹؛
۴. بهترین وسیله تقوا و پرهیزکاری «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اغْبُدُوا... لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ» ۲۰۰.

نماز یازده جزء واجب دارد: نیت، تکبیرة الاحرام، قیام (ایستادن هنگام تکبیرة الاحرام و قیام متصل به رکوع)، رکوع، سجود، قرائت، ذکر، تشهد، سلام، ترتیب، موالات. بعضی از این اجزا رکن نماز محسوب می‌شود؛ یعنی، اگر انسان آنها را به‌جا نیاورد یا در نماز اضافه کند، نمازش باطل می‌شود؛ خواه از روی عمد باشد یا به‌طور اشتباه (پنج مورد اول)؛ بر خلاف باقی اجزا که اگر انسان آنها را از روی اشتباه و فراموشی به‌جا نیاورد یا اضافه کند، نمازش باطل نمی‌شود.

رعایت بعضی از امور نیز حضور قلب را زیاد می‌کند و در نتیجه نماز در پیشگاه حق پذیرفته‌تر خواهد بود؛ مانند:

الف. نمازگزار چشم‌ها را نبندد.

ب. با انگشتان، دست‌ها و موی سر یا صورت بازی نکند.

ج. در هنگام خواندن حمد یا سوره و یا ذکر، برای شنیدن حرف کسی سکوت نکند.

د. از هر کاری که خضوع و خشوع را از بین می‌برد، اجتناب ورزد.

نماز يك ترکیب و هیئت خاصی دارد که اگر نمازگزار به شکل و صورت آن خلل وارد سازد، نماز از بین رفته و در نتیجه باطل می‌شود. این موارد عبارت است از: سخن گفتن، خندیدن با صدا (نه لبخند)، گریستن برای کار دنیایی، روی از قبله برگرداندن، خوردن و آشامیدن، بر هم زدن صورت

نماز و کم و زیاد کردن ارکان نماز. اینها را مبطلات نماز نیز می‌گویند.

### نمازهای واجب

پرسش ۱۱۱. نمازهای واجب کدام است؟

۱. نماز یومیه،
۲. نماز آیات،
۳. نماز میت،
۴. نماز قضای پدر،
۵. نماز طواف واجب،
۶. نمازی که به سبب اجاره، نذر، عهد و قسم واجب می‌شود.

### نمازهای مستحب

پرسش ۱۱۲. نمازهای مستحب کدام است؟

۱. نماز عید فطر [ در زمان غیبت ]،
۲. نماز عید قربان [ در زمان غیبت ]،
۳. نماز وحشت،
۴. نماز جعفر طیار،
۵. نماز غفیله،
۶. نماز اول ماه،
۷. نوافل یومیه (نافله‌های شبانه روزی )،
۸. نماز شب،
۹. نماز زیارت،
۱۰. نماز تحیت مسجد،
۱۱. نماز شکر،
۱۲. نماز باران،
۱۳. نماز برآورده شدن حاجت.

### لباس نماز گزار

پرسش ۱۱۳. شرایط لباس نماز گزار کدام است؟

۱. پاك باشد (نجس نباشد ).
۲. مباح باشد.
۳. از اجزای مردار نباشد (حتی کمر بند و کلاه ).
۴. از حیوان حرام گوشت نباشد (به عنوان مثال از پوست پلنگ یا روباه تهیه نشده باشد ).
۵. اگر نماز گزار مرد است، لباس او طلا یا ابریشم خالص نباشد و زینت طلا (حتی انگشتر طلا ) نباشد.

### مکان نماز گزار

پرسش ۱۱۴ . شرایط مکان نمازگزار کدام است؟

۱. مباح باشد (غصبی نباشد).
۲. بی حرکت باشد (مانند اتومبیل در حال حرکت نباشد).
۳. جای آن تنگ و سقف آن کوتاه نباشد تا بتواند قیام و رکوع و سجود را به طور صحیح انجام دهد.
۴. جایی که پیشانی را می گذارد (در حال سجده)، پاک باشد.
۵. مکان نماز گزار اگر نجس است، تر نباشد که به بدن یا لباس وی سرایت کند (و اگر خشك باشد، مانعی ندارد).
۶. جایی که پیشانی را در حال سجده می گذارد، از جای قدم های او بیش از چهار انگشت بسته، پست تر یا بلندتر نباشد ؛ ولی اگر شیب زمین کم باشد اشکال ندارد.

### حجاب در نماز

- پرسش ۱۱۵ . اگر خانمی در بین نماز متوجه شود که موهای او از چادر بیرون آمده، تکلیفش چیست؟ اگر بعد از نماز بفهمد، آیا درست است؟
- همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و وحید): اگر در بین نماز بفهمد، باید آن را بلافاصله بپوشاند و نمازش صحیح است ؛ به شرط آنکه پوشاندن زیاد طول نکشد. اگر بعد از نماز بفهمد، نمازش صحیح است. ۲۰۱
- آیات عظام بهجت و وحید: اگر در بین نماز بفهمد، باید آن را بلافاصله بپوشاند و بنابر احتیاط واجب نماز را تمام کند و دوباره بخواند. و اگر بعد از نماز بفهمد، نمازش صحیح است. ۲۰۲
- آیه الله تبریزی: اگر در بین نماز بفهمد، نمازش باطل است و اگر بعد از نماز بفهمد، نمازش صحیح است. ۲۰۳

### نماز با مانتو

- پرسش ۱۱۶ . نماز خواندن با مانتو و روسری چه حکمی دارد؟
- همه مراجع: اگر مقدار واجب پوشش و شرایط لباس نمازگزار در آن رعایت شود، اشکال ندارد ؛ هر چند نماز با چادر برای رعایت پوشش در نماز، آسان تر و بهتر است. ۲۰۴
- تبصره. مقدار واجب پوشش برای زن در حال نماز، پوشاندن تمام بدن حتی موی سر به جز صورت (به مقداری که در وضو شسته می شود) و دست ها تا مچ و پاها تا مچ است. اما برای آنکه یقین کند مقدار واجب را پوشانده است، باید ۲۰۵ مقداری از اطراف صورت و قدری پایین تر از مچ را هم بپوشاند.

### پوشش پا

- پرسش ۱۱۷ . آیا پوشاندن کف پا هنگام سجده کردن واجب است؟
- همه مراجع: خیر، پوشاندن روی پا و کف آن واجب نیست. ۲۰۶

### لباس نجس

- پرسش ۱۱۸ . بعد از نماز فهمیدم که لباس یا بدنم نجس بوده است ؛ نمازم چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر بعد از نماز متوجّه نجس بودن بدن یا لباس شده‌اید، نماز صحیح است. ۲۰۷

### فراموشی نجاست لباس

پرسش ۱۱۹. اگر شخصی نجاست لباس یا بدن را فراموش کرده و نماز خوانده باشد، قضا دارد یا خیر؟

همه مراجع (به جز سیستانی): باید نماز را دوباره بخواند و اگر وقت آن گذشته است، قضا کند. ۲۰۸  
آیه‌الله سیستانی: اگر فراموشی او از روی بی‌اعتنایی باشد، بنابر احتیاط واجب دوباره بخواند و اگر وقت گذشته است، قضا کند. در غیر این صورت، لازم نیست نماز را دوباره بخواند. ۲۰۹

### نماز بر روزنامه

پرسش ۱۲۰. اگر در نماز جمعه از روزنامه‌ای که اسم خدا در آن نوشته شده، به عنوان زیر انداز استفاده کنیم، چطور است؟

همه مراجع: نباید بر روی چیزی که ایستادن و نشستن بر آن حرام است (مثل روزنامه یا فرشی که اسم خدا بر آن نوشته شده)، نماز خواند. ۲۱۰

### رکوع نماز

پرسش ۱۲۱. آیا در رکوع نماز باید دست‌ها روی زانو باشد؛ یا اگر بالاتر از زانو هم گذاشته شود، اشکال ندارد؟

آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، فاضل، صافی و نوری: در رکوع واجب است، به مقداری خم شود که بتواند کف دست‌ها را بر زانو بگذارد؛ ولی گذاشتن دست‌ها بر زانو واجب نیست. ۲۱۱  
آیات عظام سیستانی و وحید: در رکوع واجب است به مقداری خم شود که بتواند سر انگشت‌ها را بر زانو بگذارد؛ ولی گذاشتن دست‌ها بر زانو واجب نیست. ۲۱۲  
آیه‌الله مکارم: در رکوع واجب است به اندازه‌ای خم شود که بتواند کف دست‌ها را بر زانو بگذارد و گذاشتن کف دست‌ها بر زانو، بنابر احتیاط، واجب است. ۲۱۳

### نجاست فرش نمازگزار

پرسش ۱۲۲. اگر فرش اتاق نجس باشد، آیا نماز بر روی آن صحیح است؟  
همه مراجع: اگر فرش نجس، خشك باشد و رطوبت آن به بدن یا لباس نمازگزار نرسد، اشکال ندارد. ۲۱۴

### نجاست مهر

پرسش ۱۲۳. اگر مهر نماز و یا محل سجده نجس باشد، نماز بر آن صحیح است؟  
همه مراجع: خیر، باید مهر و جای سجده پاك باشد، هر چند خشك شده باشد. ۲۱۵

### موانع سجده

پرسش ۱۲۴. اگر هنگام گذاشتن پیشانی روی مهر، قسمتی از موی سر یا چادر بین پیشانی و مهر حایل شود، وظیفه چیست؟

همه مراجع: باید به طوری که پیشانی از روی مهر بلند نشود، مو یا چادر را کنار بزند و بعد از استقرار پیشانی روی مهر، ذکر سجده را بگوید. البته اگر پیشانی به مقداری که در سجده لازم است، روی مهر باشد، کنار زدن چادر یا مو از پیشانی لازم نیست. ۲۱۶

### مهر نماز

پرسش ۱۲۵. سجده بر مهر چرك دار چگونه است؟  
همه مراجع: باید بین پیشانی و چیزی که سجده بر آن صحیح است، چیزی حایل نشود. پس اگر مهر به قدری چرك باشد که پیشانی به خود مهر نرسد، سجده باطل است. اما اگر رنگ مهر تغییر کرده است، اشکال ندارد. ۲۱۷

### زخم پیشانی

پرسش ۱۲۶. وسط پیشانی جوش زده، در سجده خونی می‌شود، چگونه سجده کنیم؟  
همه مراجع: تمام پیشانی جای سجده است و در مورد سؤال، باید با قسمت سالم پیشانی، سجده کنید که مهر خونی نشود. ۲۱۸

### تکرار ذکر نماز

پرسش ۱۲۷. اگر جملات «حمد» و سوره یا انکار نماز چند مرتبه تکرار شود، برای نماز اشکالی ایجاد می‌کند؟  
همه مراجع: تکرار کردن آیات «حمد» و سوره یا ذکرهای رکوع و سجود و تسبیحات اربعه، بدون قصد جزئیت - بلکه برای ثواب یا احتیاط - مانعی ندارد؛ به شرط آنکه به حد وسواس نرسد. ۲۱۹

### تکرار سر بر مهر

پرسش ۱۲۸. اگر دو بار سر به مهر بخورد، وظیفه چیست؟  
همه مراجع (به جز وحید): اگر مرتبه دوم بی‌اختیار باشد، روی هم يك سجده محسوب می‌شود. ۲۲۰  
آیه‌الله وحید: اگر نتواند سر را نگه دارد و بی‌اختیار دوباره به جای سجده برسد، بنابر احتیاط واجب روی هم يك سجده محسوب نمی‌شود (اگر چه يك سجده آورده شده است). پس اگر ذکر نگفته باشد، بنابر احتیاط واجب به قصد آنچه به او امر دارد - اعم از واجب و مستحب - ذکر بگوید. ۲۲۱

### تسبیحات نماز

پرسش ۱۲۹. آیا می‌توان به عمد تسبیحات اربعه را کمتر یا بیشتر از سه بار خواند؟  
همه مراجع (به جز فاضل): ذکر تسبیحات اربعه يك مرتبه کافی است؛ ولی بهتر است سه بار بگوید و خواندن آن بیش از سه مرتبه به قصد ذکر، اشکال ندارد. ۲۲۲  
آیه‌الله فاضل: احتیاط واجب آن است که تسبیحات اربعه را سه بار بگوید. ۲۲۳

### سلام نماز

پرسش ۱۳۰. اگر برای سلام نماز فقط جمله «السلام علیکم و رحمه‌الله و برکاته» بگوییم، کافی است، یا دو سلام قبلی هم لازم است؟

همه مراجع: آری، کافی است؛ ولی بهتر است دو سلام قبلی را نیز بگوید. ۲۲۴

### طلا در نماز

پرسش ۱۳۱. نماز مرد با زنجیر و انگشتر طلا چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز خامنه‌ای): نماز با آن باطل است. ۲۲۵

آیه‌الله خامنه‌ای: بنابر احتیاط واجب، نماز با آن باطل است. ۲۲۶

### نماز زنان

پرسش ۱۳۲. آیا محل ایستادن خانم‌ها در نماز، باید عقب‌تر از مردها باشد؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی و نوری: خیر، اگر جلوتر از مرد هم بایستد اشکال ندارد؛ ولی بهتر

است زن عقب‌تر از مرد بایستد. ۲۲۷

آیه‌الله تبریزی: باید حداقل بین زن و مرد يك وجب فاصله باشد و با رعایت فاصله، اگر زن هم جلوتر

بایستد، نمازش صحیح است. ۲۲۸

آیه‌الله خامنه‌ای: بنا بر احتیاط واجب باید حداقل بین زن و مرد يك وجب فاصله باشد و با رعایت

فاصله، اگر زن هم جلوتر بایستد، نمازش صحیح است. ۲۲۹

آیات عظام فاضل و مکارم: زن باید عقب‌تر از مرد بایستد؛ وگرنه نماز او باطل است و فرقی بین

محرم و نامحرم نیست. ۲۳۰

آیه‌الله سیستانی: بنابر احتیاط لازم، زن باید عقب‌تر از مرد بایستد و فرقی بین محرم و نامحرم

نیست. ۲۳۱

آیه‌الله وحید: باید بین مرد و زن در حال نماز، حداقل يك وجب فاصله باشد؛ ولی اگر زن برابر مرد

یا جلوتر - در کمتر از فاصله‌ای که ذکر شد - بایستد و هر دو با هم وارد نماز شوند، باید نماز را

دوباره بخوانند. ۲۳۲

### حرکت در نماز

پرسش ۱۳۳. اگر در حال خواندن «حمد» و سوره، به انسان تنه بزنند و او بی اختیار قدری حرکت

کند، نمازش چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر از حال نمازگزار خارج نشود، نمازش باطل نیست و ذکر را که در حال حرکت

گفته است - بنابر احتیاط واجب - دوباره در حال آرامش بدن تکرار کند. ۲۳۳

تبصره. تکرار ذکر به نظر آیه‌الله سیستانی، تبریزی و وحید، بنابر احتیاط مستحب است.

### نماز روی تخت

پرسش ۱۳۴. آیا نماز خواندن روی تخت و تشک ابری صحیح است؟

همه مراجع: اگر هنگام نماز، تخت حرکت زیادی نداشته و بدن در موقع قرائت و ذکر روی آن آرام

باشد، نماز صحیح است. ۲۳۴

### نماز در هواپیما

پرسش ۱۳۵. نماز خواندن در هواپیما و قطار در حال حرکت چگونه است؟

همه مراجع: مکان نماز گزار باید بی حرکت باشد. بلی، اگر به واسطه تنگی وقت یا ضرورت دیگری، ناچار باشد که در هواپیما یا ترن در حال حرکت نماز بخواند، باید استقرار و قبله را در حد ممکن رعایت کند و در حال چرخش به طرف قبله، چیزی نخواند. ۲۳۵

### شرایط نامساعد نماز

پرسش ۱۳۶. در چه صورتی تکلیف نماز از انسان برداشته می شود؟  
همه مراجع: در هیچ حالتی تکلیف نماز از شخص مکلف ساقط نمی شود. اگر نمی تواند ایستاده نماز بگزارد، باید نشسته بخواند و اگر نشسته نمی تواند، خوابیده و به پهلوی راست رو به قبله بخواند. اگر به پهلوی راست نمی تواند، به پهلوی چپ بخواند. در غیر این صورت به پشت بخوابد، به طوری که کف پای او رو به قبله باشد. حتی در اتوبوس یا هواپیما اگر وقت نماز تنگ باشد، باید در حد مقدور نسبت به قبله و رکوع و سجود اقدام کند. ۲۳۶

### خوردن در نماز

پرسش ۱۳۷. اگر در حین نماز غذای بین دندان ها را فرو برد، اشکالی به نماز می رسد؟  
همه مراجع (به جز امام، فاضل و نوری): فرو بردن ذرات غذای مانده در لای دندان ها، موجب بطلان نماز نمی شود. همچنین اگر قند یا شکر و مانند اینها در دهان مانده باشد و در حال نماز کم کم آب شود و فرو رود، نمازش اشکال پیدا نمی کند. ۲۳۷  
آیات عظام امام و فاضل: فرو بردن ذرات غذای مانده در لای دندان ها، موجب بطلان نماز نمی شود؛ ولی اگر قند یا شکر و مانند اینها در دهان مانده باشد و در حال نماز کم کم آب شود و فرو رود، نمازش اشکال پیدا می کند. ۲۳۸  
آیه الله نوری: احتیاط واجب آن است که در بین نماز، غذای مانده در لای دندان ها را فرو ندهد؛ ولی اگر قند و شکر و مانند اینها در دهان مانده باشد و در حال نماز کم کم آب شود و فرو رود، اشکال ندارد. ۲۳۹

### حواس پرتی در نماز

پرسش ۱۳۸. پرت شدن حواس در نماز - در حالی که حمد و سوره می خواند - نماز را باطل می کند یا خیر؟  
همه مراجع: حواس پرتی و غرق شدن در افکار مختلف، نماز را باطل نمی کند؛ مگر به حدی غافل شود که اگر از او بپرسند چه می کنی، نتواند پاسخ دهد که نماز می خوانم. ۲۴۰

### شك در نماز

پرسش ۱۳۹. شك بعد از محل را با مثال توضیح دهید؟  
همه مراجع: شك بعد از محل، مانند آن است که در حال خواندن سوره، شك کند «حمد» را خوانده یا نه؛ در رکوع شك کند سوره را خوانده یا نه؛ در سجده شك کند رکوع را انجام داده یا نه؛ بعد از سلام شك کند تشهد را خوانده یا نه و... در تمام این موارد نباید به شك خود اعتنا کند؛ بلکه باید نماز را ادامه دهد و نماز صحیح است. ۲۴۱

### كثير الشك

پرسش ۱۴۰. کسانی که زیاد شك می‌کنند، در نماز چه تکلیفی دارند؟  
همه مراجع: كثير الشك به کسی می‌گویند که نمی‌تواند، سه نماز پشت سر هم را بدون شك بخواند در این صورت نباید به شك خود اعتنا کند؛ یعنی، هر طرف را که به نفع او است، انتخاب کند. برای مثال اگر در نماز صبح بین دو و سه شك کند، بگوید دو رکعت خوانده‌ام و اگر در به جای آوردن سجده و رکوع شك کند، بگوید انجام داده‌ام. ۲۴۲

### نماز احتیاط

پرسش ۱۴۱. کیفیت نماز احتیاط را توضیح دهید؟  
همه مراجع: کسی که نماز احتیاط بر او واجب شد، بعد از سلام نماز، باید فوری نیت نماز احتیاط کند و تکبیرة الاحرام بگوید و فقط «حمد» را بخواند و به رکوع و سجده رود. پس از سجده دوم، اگر يك رکعت نماز احتیاط بر او واجب است، تشهد و سلام دهد و اگر دو رکعت بر او واجب است، رکعت دوم را مانند رکعت اول انجام دهد و پس از تشهد، سلام دهد.  
نماز احتیاط سوره و قنوت ندارد و باید نیت آن را به زبان نیلورد و بنابر احتیاط واجب «حمد» و حتی «بسم الله» آن را هم آهسته بگوید. در بین نماز اصلی و نماز احتیاط، کاری که نماز را باطل می‌کند، انجام ندهد. ۲۴۳

### سجده سهو

پرسش ۱۴۲. دستور سجده سهو را بیان دارید؟  
همه مراجع: برای سجده سهو، بعد از نماز فوری نیت سجده سهو کند و پیشانی را بر چیزی که سجده بر آن صحیح است، بگذارد و بگوید: «بسم الله و بالله السلام عليك ايها النبي و رحمة الله و بركاته». بعد بنشیند و دوباره سجده رود و ذکر را که گفته شد، بخواند و بنشیند و پس از تشهد بگوید: «السلام عليكم و رحمة الله و بركاته». ۲۴۴  
تبصره. آیه الله مکارم: رعایت پوشش بدن، قبله و داشتن وضو نیز لازم است.  
آیه الله بهجت: بنا بر احتیاط واجب رعایت پوشش، قبله و وضو لازم است.

### نماز قضا

پرسش ۱۴۳. کسی که نماز و روزه قضا بر گردن دارد، آیا می‌تواند نماز و روزه مستحبی به جا آورد؟  
همه مراجع: می‌تواند نماز مستحبی بخواند؛ ولی نمی‌تواند روزه مستحبی بگیرد. ۲۴۵

پرسش ۱۴۴. آیا برای خواندن نماز قضا، می‌توانیم به جماعت اقتدا کنیم؟  
همه مراجع: بلی، اقتدا به جماعت در نماز قضا، اشکال ندارد و لازم نیست هر دو يك نماز بخوانند؛ بلکه قضای نماز صبح را می‌توان به نماز ظهر یا عصر امام جماعت اقتدا کرد. ۲۴۶

### نماز قضای پدر

پرسش ۱۴۵. آیا قضای نماز پدر را باید پسر بزرگ بخواند یا دیگری هم می‌تواند انجام دهد؟



همه مراجع: نماز قضای پدر تنها بر عهده پسر بزرگ خانواده (بعد از فوت پدر) است. اما اگر کس دیگری هم به جا آورد، اشکال ندارد و رفع تکلیف از پسر می‌شود. پسر بزرگ نیز می‌تواند کسی را برای خواندن نماز پدر اجیر کند.

اگر پدر وصیت کند که از ثلث مالش برای قضای نماز او اجیر بگیرند، پس از خواندن اجیر، قضای نماز از عهده پسر بزرگ ساقط می‌شود. ۲۴۷

### فضیلت نماز جماعت

پرسش ۱۴۶. در نماز فرادا بهتر می‌توانم به مستحبات عمل کنم، در این صورت باز هم جماعت را توصیه می‌کنید؟

همه مراجع: بلی، نماز جماعت مختصر، از نماز فرادایی که طول داده شود، بهتر است. در روایتی آمده است: اگر يك نفر به امام جماعت اقتدا کند، هر رکعت از آن نماز ثواب ۱۵۰ نماز دارد و اگر دو نفر اقتدا کنند، ثواب ششصد نماز دارد... و اگر عدد آنها از ده تجاوز کند؛ چنانچه تمام آسمان‌ها کاغذ، دریاها مرکب، درخت‌ها قلم و جن و انس و ملائکه نویسنده شوند، نمی‌توانند ثواب يك رکعت آن را بنویسند. ۲۴۸

### اقتدای نماز جماعت

پرسش ۱۴۷. پس از تکبیر امام جماعت هنوز صف‌های جلو تکبیر نگفته‌اند؛ کسی در صف‌های بعدی تکبیره الاحرام می‌گوید، نمازش چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز بهجت): اگر صف‌های جلو آماده نماز هستند و تکبیر گفتن آنها نزدیک است، افراد در صف‌های بعدی می‌توانند «تکبیره الاحرام» بگویند و وارد نماز شوند. ۲۴۹

آیه‌الله بهجت: احتیاط واجب آن است که پیش از تکبیر، کسانی که در صف‌های جلو هستند، تکبیر نگویند. ۲۵۰

### محل نماز آیات

پرسش ۱۴۸. اگر خورشید گرفتگی در شهر ما قابل رؤیت نباشد و یا در شهر دیگری زلزله شود، نماز آیات بر ما واجب می‌شود؟

همه مراجع: اموری که نماز آیات برای آنها واجب است، در هر محلی که اتفاق بیفتد، فقط مردم همان جا باید نماز آیات بخوانند و بر مردم شهرهای مجاور آن، واجب نیست. ۲۵۱

### نماز استیجاری

پرسش ۱۴۹. آیا می‌توانم برای نماز و روزه‌هایی که از من قضا شده، کسی را اجیر بگیرم و یا دوستانم به من کمک کنند؟

همه مراجع: شخص مکلف تا زمانی که زنده است، نمی‌تواند دیگری را برای انجام دادن نماز و روزه‌های قضا، اجیر کند و یا به کمک بگیرد؛ بلکه واجب است به هر صورت که می‌تواند، خود آنها را به جا آورد. ۲۵۲

### نماز شب

پرسش ۱۵۰. کیفیت خواندن نماز شب چگونه است؟

همه مراجع: نافله شب در مجموع یازده رکعت است که چهار نماز دو رکعتی آن، به نیت نافله «شب» و دو رکعت آن به نیت نماز «شفع» و يك رکعت آن به نیت نماز «وتر» خوانده می‌شود. نافله شب از مهم‌ترین نمازهای مستحبی است که در آیات و روایات، بر آن تأکید شده است و تأثیر عمیقی در صفای روح و پاکی قلب و تربیت نفوس انسانی و حل مشکلات دارد. آدابی برای آن در کتاب‌های دعا ذکر شده است که رعایت آن خوب است؛ ولی می‌توان نماز شب را بدون این آداب و مثل نمازهای معمولی نیز انجام داد. اگر شخص به هر علتی نتواند آخر شب بیدار شود، می‌تواند قبل از خواب آنها را به جای آورد. ۲۵۳

### سوره نماز مستحبی

پرسش ۱۵۱. آیا خواندن سوره در نمازهای مستحبی لازم است؟

همه مراجع: خواندن سوره در نمازهای مستحبی لازم نیست؛ ولی در بعضی از نمازهای مستحبی (مثل نماز جعفر طیار که سوره مخصوصی دارد)، اگر بخواند به دستور آن رفتار کند، باید همان سوره را بخواند. ۲۵۴

### نماز مستحبی

پرسش ۱۵۲. آیا نماز مستحبی را می‌توان در حال حرکت خواند؟ رعایت قبله در نمازهای مستحبی چگونه است؟

همه مراجع (به جز بهجت): نماز مستحبی در حال حرکت صحیح است و در هنگام راه رفتن و سواری، برای نماز مستحبی رعایت قبله لازم نیست. ۲۵۵  
آیه‌الله بهجت: ولی در حال کار کردن در منزل، بنابر احتیاط واجب، مراعات قبله لازم است. ۲۵۶

### نماز جمعه

پرسش ۱۵۳. نماز جمعه واجب است یا مستحب و به جای نماز ظهر محسوب می‌شود یا خیر؟  
همه مراجع (به جز تبریزی، صافی و مکارم): در زمان غیبت ولی عصر (عج)، نماز جمعه واجب تخییری است و بهتر است انسان در این نماز شرکت کند. برای کسی که آن را به جا می‌آورد، کفایت از نماز ظهر می‌کند؛ (ولی احتیاط آن است که هر دو را بخواند). ۲۵۷  
آیه‌الله تبریزی: اگر نماز جمعه با شرایطش اقامه شود، شرکت در آن احتیاط واجب است و برای کسی که آن را به جا آورد، کفایت از نماز ظهر می‌کند. ۲۵۸  
آیه‌الله صافی: شرکت در اقامه نماز جمعه، بسیار خوب است؛ ولی کسی که نماز جمعه را به جا می‌آورد، بنابر احتیاط واجب باید نماز ظهر را بخواند و به نماز جمعه اکتفا نکند. ۲۵۹  
آیه‌الله مکارم: در زمان غیبت ولی عصر (عج)، نماز جمعه واجب تخییری است و برای کسی که آن را به جا می‌آورد، کفایت از نماز ظهر می‌کند؛ ولی به هنگام تشکیل حکومت اسلامی، احتیاط در خواندن نماز جمعه است. ۲۶۰

### نماز غفيله

پرسش ۱۵۴. نماز غفيله چیست؟

همه مراجع: یکی از نمازهای مستحبی «نماز غفيله» است که بین نماز مغرب و عشا خوانده می‌شود. در رکعت اول بعد از حمد، به جای سوره این آیه را بگوید:

«وَدَا النُّونُ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ . فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْعَمِّ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ».

در رکعت دوم نیز بعد از حمد این آیه را بخواند: «وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَ يَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَ مَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَ لَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَ لَا رَطْبٍ وَ لَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ».

و در قنوت آن بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَفَاتِحِ الْغَيْبِ الَّتِي لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَ كَذَا» [و به جای این کلمه حاجت خود را ذکر و سپس بگوید: «اللَّهُمَّ أَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتِي وَ الْقَادِرُ عَلَيَّ طَلِبَتِي تَعْلَمُ حَاجَتِي فَأَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ - عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ - لِمَا قَضَيْتَهَا لِي».

می‌توان نماز غفيله را به جای دو رکعت نافله نماز مغرب به جای آورد. ۲۶۱

## احکام نماز و روزه اساتید و دانشجویان

### روزه اساتید و دانشجویان

پرسش ۱۵۵ . اساتید و دانشجویان در صورتی که کمتر از ده روز در محل تحصیل و خوابگاه

می‌مانند، تکلیف نماز و روزه‌شان چیست؟

امام: نماز شکسته است و روزه صحیح نیست.

آیات عظام بهجت، صافی، فاضل و نوری: اساتید و دانشجویان، اگر در کمتر از ده روز، حداقل يك بار، بین وطن و دانشگاه رفت و آمد داشته باشند و این وضعیت، تا مدتی ادامه داشته باشد - به طوری که نزد عرف «سفر» کار آنان شمرده شود - نماز ایشان در محل تحصیل و بین راه تمام و روزه صحیح است.

تبصره ۱. آیه‌الله صافی مدت لازم برای صدق شغل سفر را حداقل چهار ماه رفت و آمد می‌داند.

تبصره ۲ (سفر اول). تمامی دانشجویان و اساتید مذکور، هرگاه بیش از ده روز در وطن خود بمانند، در اولین مسافرت به محل درس و تدریس، باید نماز را شکسته بخوانند و روزه نگیرند. اما پس از يك رفت و برگشت میان وطن و محل تحصیل، به وظیفه خود، مانند کثیرالسفر عمل کنند و نماز را کامل بخوانند و روزه را بگیرند.

تبصره ۳. به فتوای آیه‌الله بهجت، سفر اول با طی مسیر هشت فرسخ، تحقق می‌یابد. از این رو اگر فاصله محل درس و تدریس از وطن، بیش از هشت فرسخ باشد، در همان اولین مسافرت نیز نمازشان در محل تحصیل، کامل و روزه صحیح است.

آیه‌الله تبریزی: دانشجو اگر در مدت کمتر از ده روز، بین وطن و دانشگاه رفت و آمد کند، باید احتیاط کند؛ یعنی، نماز را تمام و شکسته بخواند و اگر روزه گرفت، صحیح است و قضا ندارد. استاد اگر هر هفته، برای تدریس، به حدّ مسافت شرعی مسافرت می‌کند - چنانچه مدت تدریس، دو ماه یا زیادتر باشد - باید نماز را تمام بخواند و روزه بگیرد.

تبصره. با توجه به اینکه آیت الله تبریزی در این مسئله احتیاط واجب دارند، مقلدان ایشان می‌توانند

در این مسئله به فتوای مرجع تقلید مساوی و یا اعلم بعدی رجوع کنند و نمازشان را تمام بخوانند و روزه بگیرند.

آیه الله سیستانی: ۱. کسانی که حداقل سه روز در هفته و یا ده روز در ماه [اگرچه به طور پراکنده] در رفت و آمد باشند و این برنامه برای مدتی [به طور مثال شش ماه در يك سال و یا حداقل سه ماه در چندسال تحصیلی] ادامه یابد، کثیرالسفر محسوب می شوند و نمازشان در محل تحصیل و بین راه تمام و روزه شان صحیح است.

۲. کسانی که سه سال یا بیشتر و هر سال حداقل ۱۵ روز در ماه و یا ۶ ماه در سال [اگرچه به طور پراکنده] در محل تحصیل و خوابگاه اقامت داشته باشند، آنجا در حکم وطن آنهاست و تا ادامه این وضعیت همواره در محل تحصیل، نمازشان کامل و روزه شان صحیح است [در بین راه نماز شکسته است].

تبصره ۱. در هر دو صورت اگر در دو هفته اول، قصد اقامت ده روز نکنند، باید احتیاط نمایند؛ یعنی، نمازشان را هم تمام و هم شکسته بخوانند و روزه را هم بگیرند و هم قضا نمایند.  
تبصره ۲. با توجه به اینکه آیه الله سیستانی، رجوع به مرجع تقلید مساوی را جایز می داند، مقلدان ایشان می توانند در این مسئله به مرجع مساوی دیگر، مراجعه کنند که نماز را کامل و روزه را صحیح می داند.

آیه الله خامنه ای: اساتید و دانشجویان بورسیه و مأمور به تحصیل، اگر در کمتر از ده روز، حداقل يك بار بین وطن و دانشگاه رفت و آمد داشته باشند، نماز آنان تمام و روزه ایشان صحیح است؛ اما دیگر دانشجویان، نمازشان شکسته و روزه آنها صحیح نیست.

تبصره. با توجه به اینکه آیه الله خامنه ای در مسئله رجوع به مرجع مساوی، احتیاط واجب دارند، دانشجویان می توانند در این مسئله به مرجع تقلید مساوی دیگر، مراجعه کنند؛ [به شرط اینکه مرجع تقلید جدید] رجوع به مرجع مساوی را جایز دانسته باشد و نماز دانشجوی مسافر را تمام و روزه او را صحیح بداند (مانند آیه الله بهجت).

آیه الله مکارم: ۱. کسانی که حداقل سه روز در هفته در رفت و آمد باشند و این برنامه حداقل دو ماه ادامه می یابد، کثیرالسفر محسوب می شوند و نمازشان در محل تحصیل و بین راه تمام و روزه شان صحیح است.

۲. کسانی که دو سال یا بیشتر و هر سال حدود سه - چهار ماه [اگرچه به طور پراکنده] در محل تحصیل یا تدریس و خوابگاه اقامت داشته باشند، آنجا در حکم وطن آنهاست و تا ادامه این وضعیت همواره نمازشان کامل و روزه شان صحیح است [در بین راه نماز شکسته است].  
آیه الله وحید: اگر در هفته حداقل چهار روز بین وطن و دانشگاه رفت و آمد کند و این کار برای مدت يك سال یا بیشتر ادامه داشته باشد، آنجا در حکم وطن است. نماز در آنجا تمام و روزه صحیح است و در بین راه باید احتیاط کند؛ یعنی، نماز را تمام و شکسته بخواند و روزه بگیرد و قضای آن را نیز به جا آورد و اگر رفت و آمد سه روز باشد، در این مورد نیز باید احتیاط کند. ۲۶۲

پرسش ۱۵۶. اساتید و دانشجویان، در صورتی که بیش از ده روز با قصد اقامت در محل درس و تدریس می مانند، تکلیف نماز و روزه شان چیست؟

همه مراجع: برای این گونه افراد، نماز تمام و روزه صحیح است. ۲۶۳  
تبصره. در صورتی که از ابتدا به طور جدّ، قصد ماندن ده روز داشته باشند و بعد از خواندن يك

نماز چهار رکعتی، به دلیلی تصمیم بر بازگشت به وطن بگیرند ؛ نماز و روزه آنها در محل تحصیل کامل خواهد بود.

پرسش ۱۵۷ . دانشجویانی که در خوابگاه ده روز یا بیشتر می‌مانند و بین آنجا و محل تحصیل رفت و آمد می‌کنند و فاصله بین آن دو، کمتر از چهار فرسخ شرعی (۲۲/۵ کیلومتر) است، حکم نماز و روزه‌شان چگونه است؟

امام: اگر در مدت ده روز، تنها يك مرتبه و به اندازه دو ساعت، از خوابگاه به دانشگاه بروند، نماز تمام و روزه صحیح است و در غیر این صورت شکسته است و روزه صحیح نیست. ۲۶۴  
آیات عظام بهجت، سیستانی، فاضل، صافی، مکارم، نوری و وحید: در فرض یاد شده، نماز تمام و روزه صحیح است. ۲۶۵

آیه‌الله تبریزی: بنابر احتیاط واجب، باید نماز را بین شکسته و تمام جمع کنند و اگر روزه بگیرند، صحیح است و قضا ندارد. ۲۶۶

آیه‌الله خامنه‌ای: اگر در مدت ده روز، به اندازه يك تا دو ساعت در روز - یا چند روز که مجموع آن به مقدار يك سوم روز یا يك سوم شب باشد - از خوابگاه به دانشگاه بروند، نماز تمام و روزه صحیح است و در غیر این صورت نماز شکسته است و روزه صحیح نیست. ۲۶۷

پرسش ۱۵۸ . اگر استاد یا دانشجو به طور اتفاقی، به شهری غیر از محل درس مسافرت کند، نماز و روزه او چگونه است؟

همه مراجع (به جز سیستانی): نماز شکسته است و روزه صحیح نیست. ۲۶۸  
آیه‌الله سیستانی: نماز تمام و روزه صحیح است. ۲۶۹

پرسش ۱۵۹ . حکم نماز و روزه اساتیدی که يك یا چند روز در هفته، به محل تدریس (که فاصله آن با وطن بیش از مسافت شرعی است)، رفت و آمد دارند ؛ در دو صورت زیر در محل تدریس و بین راه چگونه است؟

الف. محل تدریس يك شهر است.

ب. محل تدریس شهرهای مختلف است.

امام: نماز شکسته است و روزه صحیح نیست. ۲۷۰

آیات عظام بهجت، خامنه‌ای، فاضل و نوری: اگر رفت و آمد حداقل تا مدتی ادامه داشته باشد - که عرف این کار را شغل او بداند - نماز تمام و روزه صحیح است. ۲۷۱

آیه‌الله تبریزی: اگر در هفته حداقل يك بار برای تدریس، بین وطن و دانشگاه رفت و آمد می‌کنند، نماز تمام و روزه صحیح است. اگر رفت و آمدشان در مدت هشت یا نه روز، يك بار انجام می‌گیرد، باید احتیاط کنند ؛ یعنی، نماز را تمام و شکسته بخوانند و اگر روزه بگیرند، صحیح است و قضا ندارد. ۲۷۲

آیه‌الله سیستانی: اگر در ماه، ده روز یا بیشتر در سفر باشند و این امر در مدت يك سال، شش ماه و در مدت بیش از يك سال، تا سه ماه ادامه داشته باشد، نماز تمام و روزه صحیح است. اگر در ماه نه یا هشت روز در سفر باشند، باید احتیاط کنند ؛ یعنی، نماز را تمام و شکسته بخوانند و روزه بگیرند و قضای آن را نیز به جا آورند. ۲۷۳

آیه‌الله وحید: اگر چهار روز در هفته را به محل تدریس رفت و آمد داشته باشند، نماز آنان تمام و روزه‌شان صحیح است. اگر سه روز در سفر باشند، بنابر احتیاط بین نماز شکسته و تمام جمع کنند و بنابر احتیاط روزه بگیرند و قضای آن را نیز به جا آورند و اگر کمتر از سه روز باشد، نماز شکسته است و روزه صحیح نیست. ۲۷۴

آیه‌الله صافی: اگر رفت و آمد حد اقل برای مدت چهار ماه ادامه داشته باشد، نماز تمام و روزه صحیح است. ۲۷۵

### سفر اول

پرسش ۱۶۰. حکم نماز و روزه دانشجوی مسافر، در سفر اول چگونه است؟

آیه‌الله خامنه‌ای: اساتید و دانشجویان بورسیه در سفر اول و دوم نمازشان شکسته است و نباید روزه بگیرند و از سفر سوم نمازشان کامل و روزه‌شان صحیح است [دیگر دانشجویان بنا بر فتوای مرجع انتخابی عمل نمایند].

آیات عظام صافی، فاضل و نوری: در سفر اول نمازشان شکسته است و نباید روزه بگیرند و از سفر دوم نمازشان کامل و روزه‌شان صحیح است.

آیه‌الله بهجت: اگر فاصله محل تحصیل بیش از ۴۵ کیلومتر باشد از همان سفر اول نماز کامل و روزه صحیح است.

آیه‌الله مکارم: سه یا چهار روز سفر اول را احتیاط کنند؛ یعنی نماز را هم کامل و هم شکسته بخوانند و روزه را بگیرند و بعد هم قضا کنند ولی در روزهای بعد، نمازشان کامل و روزه‌شان صحیح است [مقلدین ایشان در این احتیاط می‌توانند به مرجع دیگری رجوع کنند].

آیه‌الله سیستانی: دو هفته اول شروع سفر احتیاط کنند [مقلدین ایشان در این احتیاط می‌توانند به مرجع دیگری رجوع کنند].

### مسافت شرعی

پرسش ۱۶۱. مقدار مسافت شرعی چند کیلومتر است؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، فاضل، صافی و نوری: مسافت شرعی تقریباً ۲۲/۵ کیلومتر است. ۲۷۶

آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: مسافت شرعی تقریباً ۲۲ کیلومتر است. ۲۷۷

آیه‌الله مکارم: مسافت شرعی تقریباً ۲۱/۵ کیلومتر است.

### احکام خمس

#### اهمیت خمس

پرسش ۲۳۱. درباره خمس و اهمیت آن توضیح دهید؟

«وَاَعْلَمُوا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبَىٰ وَ الْيَتَامَىٰ وَ الْمَسَاكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ» ۷۸؛ «و بدانید که هر چه غنیمت گرفتید، یک پنجم آن برای خدا و رسول و از آن خویشاوندان [او] و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان است».

«خمس» در لغت به معنای پنج یک می‌باشد و در اصطلاح فقه عبارت است از: «پرداخت یک پنجم

درآمدی که از راه زراعت، صنعت، تجارت، پژوهش و یا از طریق کارگری و کارمندی در مؤسسات گوناگون، به دست می‌آید. ۷۹. خمس به امام (علیه السلام) و سادات اختصاص می‌یابد و باید آن را در عصر غیبت به فقیه جامع شرایط داد. ۸۰.

شارع مقدس به صاحب مال، فرصت داده چنانچه تا يك سال، آن را در مؤونه و نیازهای خود و خانواده استفاده نکند و تمام و یا مقداری از آن تا پایان سال زیاد بیاید، خمس آن را بپردازد. آیه خمس، در عصر رسالت، نازل شده و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) این فریضه را به اجرا درآورده است. به طور مسلم آن حضرت، خمس غنیمت‌های جنگی را دریافت می‌کرد. اما خمس سود تجارت - هر چند بنا به ضرورت و مصالحی - تا عصر امامان (علیهم السلام) به تأخیر افتاد؛ ولی بی‌شک وجود آن در دوره امامان، غیرقابل انکار است. ۸۱.

«خمس» یکی از فریضه‌های اسلامی است و قرآن مجید آن را در کنار جهاد قرار داده و هر دو را از ریشه ایمان دانسته است؛ چه اینکه نشانه صداقت ایمان، مبارزه با مال اندوزی و تطهیر نفس است. حضرت باقر (علیه السلام) فرموده است: «برای هیچ کس جایز نیست از مالی که خمس به آن تعلق گرفته، چیزی بخرد؛ مگر اینکه حق ما را به ما برساند». ۸۲.

آیه ۴۱ سوره «انفال» به طور روشن و صریح، بر اصل وجوب خمس دلالت می‌کند؛ از این رو شیعه و سنی بر اصل آن اتفاق نظر دارند. البته ممکن است دلالت آیه بر مواردی از آن (مانند درآمد کسب) روشن و شفاف نباشد؛ ولی بی‌شک به کمک روایات متعددی، به خوبی وجوب خمس در آمد استفاده می‌شود. ۸۳.

خمس دارای حکمت‌ها و اسرار گوناگونی است که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

۱. خمس به منظور تأمین هزینه‌های امام (علیه السلام) به عنوان رئیس حکومت، برای پیشبرد نظام اسلامی و اداره جامعه، واجب گردیده است. ۸۴؛ از این رو در روایت از خمس به عنوان «وجه الاماره» یاد شده است. ۸۵.

۲. خداوند متعال برای حفظ کرامت و عزت پیامبر اسلام، محل تأمین بودجه فقیران بنی هاشم و منسوبان به آن حضرت را از خمس قرار داد و سهم آنان را قرین سهم خود و رسول کرد تا زمینه تحقیر نسبت به آنان از بین برود. ۸۶.

۳. خمس برای تأمین بودجه هر کار خیری است که امام بخواهد انجام دهد و برای هر موردی که صلاح بداند، مصرف کند. ۸۷.

۴. خمس وسیله‌ای برای رشد و کمال انسان محسوب می‌شود که ادای آن، باعث جلب روزی و وسیله آمرزش گناهان می‌گردد. ۸۸.

۵. خمس برای احیای دین خدا و تحقق حکومت اسلامی واجب گردیده است. ۸۹.

پرسش ۲۳۲. مؤونه چیست؟

«مؤونه» به مخارجی گفته می‌شود که در زندگی، هزینه می‌گردد و شامل موارد ذیل است:

۱. هزینه‌های زندگی شخصی؛ مانند: خوراك و پوشاك، خانه مسكونی، وسایل زندگی، وسایل نقلیه، وسایل تحصیلی، رایانه، هزینه ازدواج و...؛
۲. هدایا و بخشش‌ها؛ مانند: خیرات، صدقات، جوایز و...؛
۳. مخارج سفر حج (واجب و مستحب)، سفر زیارت، گردش و تفریح؛
۴. حقوقی که بر عهده شخص است؛ مانند: دیه، غرامت و كفاره ۹۰. ۹۱.

### **خمس درآمد دانشجو**

پرسش ۲۳۳. آیا به درآمد دانشجویی که تحت تکفل خانواده است، خمس تعلق می‌گیرد؟  
همه مراجع: چنانچه از درآمد کسب تهیه شده و يك سال از آن گذشته باشد، خمس دارد. ۹۲  
تبصره. حکم درآمدهایی مانند هدیه، جایزه و... در بخش «خمس هدیه» بیان شد.

### **خمس كمك هزینه**

پرسش ۲۳۴. آیا به پولی که در مدت تحصیل در دانشگاه به عنوان كمك هزینه دریافت می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد؟  
همه مراجع: خیر، خمس ندارد. ۹۳  
تبصره ۱. كمك هزینه تحصیلی، وامی است که در مدت تحصیل، به دانشجویان پرداخت می‌شود و اقساط آن چند سال بعد، باز پس گرفته می‌شود.  
تبصره ۲. چنانچه كمك هزینه تحصیلی تا پس از پرداخت اقساط آن پس‌انداز شود، به اصل و سود آن خمس تعلق می‌گیرد.

### **خمس کتاب**

پرسش ۲۳۵. آیا به کتاب‌هایی که برای ترم‌های آینده تهیه می‌کنیم، خمس تعلق می‌گیرد؟  
همه مراجع (به جز بهجت، فاضل، نوری): در فرض یاد شده خمس دارد مگر آنکه داشتن آنها مورد نیاز و در شأن شخص باشد، در این صورت خمس ندارد. ۹۴  
آیات عظام بهجت، فاضل و نوری: آری، خمس دارد؛ مگر آنکه نتوانید در سال آینده تهیه کنید، در این صورت خمس ندارد. ۹۵

### **خمس درآمد زن**

پرسش ۲۳۶. آیا به درآمد زنی که برای خود کسبی داشته و مخارج او را شوهر می‌دهد، خمس تعلق می‌گیرد؟  
همه مراجع: آری، باید خمس آن را بدهد؛ ولی اگر مقداری از آن را در نیازهای زندگی خرج کرده باشد، تنها باید خمس باقی‌مانده را بدهد. ۹۶

### **خمس بورسیه**

پرسش ۲۳۷. آیا پولی که به عنوان بورسیه به دانشجو می‌دهند، خمس دارد؟  
همه مراجع: آری، چنانچه تا سر سال خمسی زیاد بیاید، خمس دارد. ۹۷  
تبصره. دانشجویان بورسیه دبیری و... کسانی‌اند که چند سال آموزش می‌بینند و در این مدت، از سوی دانشگاه یا وزارتخانه مربوطه حقوق دریافت می‌کنند و تعهد می‌دهند که پس از پایان تحصیلات، در مقابل حقوق دریافت شده، خدمت کنند. این حقوق تفاوتی با سایر درآمدها ندارد؛ از این رو به آن خمس تعلق می‌گیرد.

### **خمس سپرده‌گذاری**



پرسش ۲۳۸. آیا به پولی که در بانک سپرده گذاری شده و از درآمد (سود) آن ارتزاق می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد؟

آیات عظام امام، سیستانی، فاضل و مکارم: اگر پول سپرده‌گذاری از درآمد کسب باشد، خمس دارد. [اما در صورتی که] با پرداخت خمس (هر چند به صورت اقساط) نتواند زندگی خود را اداره کند، خمس ندارد. ۹۸

آیات عظام بهجت، تبریزی و نوری: اگر از درآمد کسب باشد، آن مقدار از پول سپرده - که اداره زندگی به آن بستگی دارد - خمس ندارد؛ ولی به مقدار بیشتر از آن، خمس تعلق می‌گیرد. ۹۹  
آیات عظام خامنه‌ای، صافی و وحید: اگر پول سپرده‌گذاری از درآمد کسب باشد، خمس دارد و چنانچه نمی‌تواند با پرداخت خمس آن، امرار معاش کند، می‌تواند با حاکم شرع دستگردان نماید. ۱۰۰  
تبصره ۱. به سود حاصل از آن، خمس تعلق می‌گیرد.  
تبصره ۲. اگر پول سپرده‌گذاری از راه هدیه، جایزه و مانند آن به دست آمده باشد، حکم اصل را دارد. ۱۰۱

### خمس سهام بورس

پرسش ۲۳۹. آیا سهامی که از سازمان بورس خریداری می‌کنیم، خمس دارد؟  
همه مراجع: آری، سر سال باید خمس آن را بدهید؛ چون حکم سرمایه را دارد. ۱۰۲

### خمس شرکت

پرسش ۲۴۰. اگر شریک من، خمس سهم و سرمایه خود را ندهد، تکلیف چیست؟ آیا ادامه شرکت با او جایز است؟  
همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): هیچ کدام نمی‌توانید در آن تصرف کنید و ادامه شرکت با او جایز نیست؛ مگر آنکه از حاکم شرع اجازه بگیرید. ۱۰۳  
آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر شما خمس سهم و درآمد خود را بدهید، می‌توانید در سرمایه مشترک تصرف کنید. ۱۰۴

### خمس هدیه

پرسش ۲۴۱. اگر چیزی به انسان هدیه یا جایزه بدهند، آیا باید خمس آن را پرداخت؟  
آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری: هدیه، خمس ندارد. ۱۰۵  
آیات عظام بهجت، فاضل و مکارم: چنانچه تا سر سال خمسی زیاد بیاید، بنابر احتیاط واجب، باید خمس آن را بدهد. ۱۰۶  
آیات عظام تبریزی و وحید: چنانچه مقدار آن زیاد و قابل توجه باشد و از مخارج سال زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد. ۱۰۷  
آیات عظام سیستانی و صافی: چنانچه تا سر سال خمسی زیاد بیاید، خمس دارد. ۱۰۸

پرسش ۲۴۲. آیا به پولی که برای خرید وسایل ضروری زندگی ذخیره می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: چنانچه سال خمسی از آن بگذرد، خمس

دارد. ۱۰۹

آیه الله بهجت: اگر بدون پس انداز کردن، نمی توانند وسایل مورد نیاز خود را در آینده تهیه کنند ؛ چنانچه پس انداز کوتاه مدت (مثلاً تا سه سال ) باشد، خمس ندارد. ۱۱۰

آیات عظام فاضل و نوری: اگر بدون پس انداز کردن، نمی توانند وسایل مورد نیاز خود را در آینده تهیه کنند، خمس ندارد. ۱۱۱

آیه الله خامنه ای: اگر برای تهیه وسایل مورد نیاز در آینده نزدیک (مثلاً تا سه ماه پس از سال خمسی ) پس انداز شده باشد و با پرداخت خمس آن نتواند آنها را تهیه کند، خمس ندارد. ۱۱۲

آیه الله صافی: اگر هم اکنون به آن وسیله نیاز دارد و تهیه آن بدون پس انداز در مدت چند سال ممکن نباشد، خمس ندارد. ۱۱۳

تبصره. چنانچه در آینده با پس انداز خود، لوازم مورد نیاز خویش را تهیه نکند، باید خمس آن را بدهد.

### خمس وام مسکن

پرسش ۲۴۳. آیا به پولی که جهت گرفتن وام مسکن، در بانک گذاشته می شود و چندین سال از آن می گذرد، خمس تعلق می گیرد؟

آیات عظام امام، تبریزی، خامنه ای، سیستانی، مکارم و وحید: آری، خمس دارد. ۱۱۴

آیات عظام بهجت، فاضل و نوری: اگر برای تهیه خانه مورد نیاز، راهی جز این ندارد، به پول پس انداز شده خمس تعلق نمی گیرد. ۱۱۵

آیه الله صافی: اگر خانه مسکونی در حال حاضر مورد نیاز او و در شأنش باشد و راهی جز طریق یاد شده ندارد، به آن خمس تعلق نمی گیرد. ۱۱۶

تبصره. بنا بر نظر مراجعی که معتقدند پول مزبور خمس ندارد ؛ چنانچه در آینده، صرف خرید منزل نشود، خمس آن را باید بدهد.

### خمس فیش حج عمره

پرسش ۲۴۴. کسانی که قصد تشریف به حج و عمره دارند، برای حفظ نوبت باید مبلغ مقرری را به بانک بپردازند که این مبلغ مطابق قرارداد مضاربه است و سودی نیز به آن تعلق می گیرد. زمانی که نوبت تشریف آنان فرا می رسد، اصل پول و سود را دریافت و به سازمان حج و زیارت می سپارند و به عمره و حج مشرف می شوند و چنانچه کسی این پول را به بانک نسپارد، نوبتی برای تشریف او منظور نخواهد شد ؛ آیا در این فرض به اصل پول و سود آن خمس تعلق می گیرد؟

همه مراجع (به جز بهجت و مکارم): اگر در سال سپرده گذاری پول به بانک (همان سال خمسی ) به حج مشرف شود، خمس ندارد ؛ ولی اگر نوبت حج پس از آن سال است، به اصل پول سپرده گذاری خمس تعلق می گیرد، اما سود آن اگر قابل وصول نباشد و برای تشریف به حج از آن استفاده شود خمس ندارد. ۱۱۷

آیه الله بهجت: اگر برای رفتن به حج و عمره چاره ای جز سپرده گذاری و ثبت نام ندارد، به آن خمس تعلق نمی گیرد. ۱۱۸

آیه الله مکارم: اگر پول سپرده گذاری از درآمد سالی باشد که نام نویسی کرده، خمس ندارد (نه اصل و نه سود آن). ۱۱۹

تبصره. حکم یاد شده در صورتی است که شخص با بانک قرارداد شرعی (مانند مضاربه و...) انجام دهد.

### خمس وسایل ضروری

پرسش ۲۴۵. به جهت نیاز وسایلی خریده ام؛ ولی با اینکه بیش از يك سال از خرید آنها می‌گذرد، هیچ استفاده‌ای نکرده‌ام، آیا به اینها خمس تعلق می‌گیرد؟

همه مراجع (به جز سیستانی و وحید): چنانچه در معرض استفاده بوده، خمس ندارد. ۱۲۰. آیه‌الله سیستانی: باید خمس آن را بپردازد؛ مگر اینکه وجود آن در خانه ضروری باشد و در وقت نیاز نتواند فوری آن را تهیه کند. در این صورت اگر تهیه آن از قبل، متعارف باشد، خمس ندارد. ۱۲۱.

آیه‌الله وحید: خمس دارد. ۱۲۲.

تبصره. هر چند عبارت رساله‌ها در مورد «کتاب» است؛ ولی کتاب خصوصیتی ندارد و این حکم شامل هر وسیله‌ای است که مورد نیاز انسان باشد.

### خمس زمین

پرسش ۲۴۶. از درآمد خود، زمینی خریده‌ام تا دو سال دیگر آن را بسازم و در آن زندگی کنم، آیا سر سال به آن خمس تعلق می‌گیرد؟

همه مراجع (به جز تبریزی، مکارم و وحید): چنانچه برای تهیه خانه مسکونی، راهی جز نگه داشتن زمین تا چند سال نیست، خمس ندارد. ۱۲۳.

آیات عظام تبریزی و وحید: باید خمس زمین را به قیمت فعلی بدهد. ۱۲۴. آیه‌الله مکارم: خمس ندارد. ۱۲۵.

### خمس رهن

پرسش ۲۴۷. آیا به پولی که از درآمد کسب تهیه شده و به عنوان رهن به صاحبخانه پرداخت می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد؟

آیات عظام امام و سیستانی: خمس دارد و هر زمان دریافت شد یا دریافت آن ممکن گردید، باید فوری خمس آن را بپردازد. ۱۲۶.

آیات عظام بهجت، تبریزی، فاضل و وحید: چنانچه بدون پول رهن، نیاز مسکن او تأمین نمی‌شود، خمس ندارد و هر زمان آن را باز پس گرفت و نیازی به آن نداشت و از مخارج سال زیاد آمد، خمس دارد. ۱۲۷.

آیه‌الله خامنه‌ای: هنگامی که برای این منظور نیاز دارد، پرداخت خمس آن واجب نیست؛ ولی هر زمان آن را باز پس گرفت، باید خمس آن را بدهد؛ مگر آنکه برای اجاره در جای دیگر، به آن نیاز داشته باشد. ۱۲۸.

آیات عظام صافی و مکارم: پول رهن جزء مؤونه است و خمس ندارد؛ ولی اگر آن را باز پس گرفت و نیازی به آن نداشت، بنابر احتیاط خمس آن را بپردازد. ۱۲۹.

آیه‌الله نوری: اگر نتواند خانه را از راه دیگری اجاره کند، به مبلغ مذکور خمس تعلق نمی‌گیرد. ۱۳۰. تبصره. اصطلاح «رهن» در رهن و اجاره خانه غلط مشهور است، اصطلاح قرض و اجاره (اجاره

به شرط قرض ) صحیح است. از این رو اصل قرض خمس ندارد.

### خمس پول ازدواج

پرسش ۲۴۸ . آیا به پولی که انسان برای ازدواج ذخیره کرده، خمس تعلق می‌گیرد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، مکارم و صافی: خمس دارد. ۱۳۱

آیه‌الله بهجت: چنانچه پس‌انداز کوتاه مدت و در حد متعارف (مثلاً تا سه سال) باشد، خمس ندارد. ۱۳۲

آیات عظام فاضل و نوری: چنانچه بدون پس‌انداز نمی‌تواند در آینده ازدواج کند، خمس ندارد. ۱۳۳  
آیه‌الله خامنه‌ای: اگر برای تهیه هزینه‌های ازدواج در آینده نزدیک (مثلاً تا سه ماه پس از سال خمسی) پس‌انداز شده باشد و با پرداخت خمس آن، نتواند آنها را تهیه کند، خمس ندارد. ۱۳۴

### خمس جهیزیه

پرسش ۲۴۹ . شخصی وسیله‌ای برای جهیزیه دختر خود خریده و چندین سال نگه داشته است ؛ اکنون نمی‌خواهد آن را به عنوان جهیزیه به دختر بدهد. حال اگر آن را برای زندگی خویش استفاده کند، باز باید خمس آن را بپردازد یا نه؟ اگر بفروشد چطور؟  
همه مراجع: اگر جهیزیه را به دختر بخشیده، جایز نیست آن را از او بگیرد و اگر نبخشیده، باید خمس آن را بپردازد. ۱۳۵

### خمس موبایل و خودرو

پرسش ۲۵۰ . آیا به پول درآمدی که برای تهیه موبایل و خودروی مورد نیاز، به حساب ریخته می‌شود و سال هم بر آن می‌گذرد، خمس تعلق می‌گیرد؟  
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: خمس دارد. ۱۳۶  
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای، فاضل و نوری: چنانچه خودرو، مورد نیاز بوده و تنها راه تهیه آن، واریز کردن پول به حساب است، خمس ندارد. ۱۳۷  
آیه‌الله مکارم: اگر به عنوان پیش‌خرید به حساب ریخته است، خمس ندارد و چنانچه به صورت ودیعه باشد، خمس دارد. ۱۳۸  
تبصره ۱ . پولی که به سازمان مربوطه ریخته می‌شود، چنانچه سود داشته باشد و یک سال از آن بگذرد، به سود آن خمس تعلق می‌گیرد.  
تبصره ۲ . حکم بالا به خودرو اختصاص ندارد ؛ بلکه هر گونه وسیله مورد نیازی را که با ثبت نام خریداری شود، شامل می‌شود.

### خمس قرض الحسنه

پرسش ۲۵۱ . به پولی که از درآمد کسب تهیه شده و به عنوان قرض الحسنه به دیگری داده‌ایم، آیا خمس تعلق می‌گیرد؟  
همه مراجع: چنانچه سرسال خمسی دریافت آن (بدون زحمت) ممکن باشد، باید خمس آن را بپردازد

و در غیر این صورت هر زمان دریافت کرد، باید فوری خمس آن را بدهد. ۱۳۹

### **بدهی مؤجل**

پرسش ۲۵۲. بدهی که به جهت نیاز زندگی بوده و چند ماه بعد از سال خمس، زمانش فرا می‌رسد ؛ آیا می‌توان هنگام محاسبه مقدار آن را از درآمد کم کرد؟  
همه مراجع: اگر بدهی را پیش از سال خمس ادا کند، به مقدار آن، از درآمد کسر می‌شود. ۱۴۰

### **خمس طلا**

پرسش ۲۵۳. خانمی از حقوق خود طلا و زیورآلاتی که همیشه خود را با آن زینت می‌کند، خریده است. شوهرش پولی ندارد که وی بتواند در این زمینه صرف کند، آیا دادن خمس این گونه خریده‌ها بر زن لازم است؟  
همه مراجع: اگر به مقدار متعارف و مناسب شأن او باشد، خمس ندارد. ۱۴۱

### **خمس سکه**

پرسش ۲۵۴. آیا به سکه بهار آزادی، خمس تعلق می‌گیرد؟  
همه مراجع: اگر از درآمد کسب تهیه شده و از مخارج سال زیاد بیاید، خمس دارد. ۱۴۲  
تبصره ۱. سکه بهار آزادی جزء مؤونه (هزینه زندگی) شمرده نمی‌شود ؛ از این رو سر سال به آن خمس تعلق می‌گیرد.  
تبصره ۲. بنابر نظر مراجعی که معتقدند هدیه خمس دارد، چنانچه سکه بهار آزادی به آنها بخشیده شود و از مخارج سال زیاد بیاید، خمس دارد.

### **پرداخت خمس**

پرسش ۲۵۵. خمس را باید به چه کسی پرداخت کرد؟  
امام: باید به مرجع تقلید خود یا مجتهدی که مانند او از نظر کمیّت و کیفیت به مصرف می‌رساند، بپردازد و نیز می‌تواند در جایی مصرف کند که مرجع تقلیدش اجازه می‌دهد. ۱۴۳  
آیات عظام بهجت، فاضل، مکارم، نوری و وحید: باید سهم امام را به مرجع تقلید خود یا مجتهدی که مانند او از نظر کمیّت و کیفیت به مصرف می‌رساند، بدهد و نیز می‌تواند در جایی مصرف کند که مرجع تقلیدش اجازه می‌دهد. سهم سادات را بنابر احتیاط واجب، باید به مرجع تقلید خود و یا با اجازه او به سادات بدهد. ۱۴۴  
آیه‌الله تبریزی: باید سهم امام را به مرجع تقلید خود یا به مصرفی که او اجازه می‌دهد، برساند و چنانچه بخواهد به مجتهد دیگری بدهد، بنابر احتیاط واجب باید از مرجع تقلید خود، اجازه بگیرد. سهم سادات را می‌توان به خود آنان داد. ۱۴۵  
آیه‌الله سیستانی: باید سهم امام را به مرجع تقلید خود یا به مصرفی که او اجازه می‌دهد، برساند و احتیاط واجب آن است که او مرجع اعلم و آگاه بر جهات عامه باشد. سهم سادات را می‌توان به خود آنان داد. ۱۴۶  
آیه‌الله خامنه‌ای: باید خمس را به ولی امر مسلمین یا وکیل او بدهد و اگر به فتوای مرجع تقلید خود

نیر عمل کند، موجب برائت ذمه می‌شود. ۱۴۷  
آیه‌الله صافی: باید سهم امام را به مرجع تقلید خود یا مجتهدی که مانند او از نظر کمیت و کیفیت به مصرف می‌رساند، بدهد و نیز می‌تواند در جایی مصرف کند که مرجع تقلیدش اجازه می‌دهد. سهم سادات را می‌توان به خود آنان داد. ۱۴۸  
تبصره. خمس دو قسمت می‌شود: نصف آن سهم امام و نصف دیگر سهم سادات است. آیات عظام سیستانی، تبریزی و صافی در پرداخت سهم سادات، اجازه مجتهد را لازم نمی‌دانند.

### مصرف خمس

پرسش ۲۵۶. آیا می‌توان خمس را در امور فرهنگی و احداث اماکن علمی و دانشگاهی، مصرف کرد؟  
همه مراجع: باید طبق اجازه حاکم شرع مصرف شود. ۱۴۹

### سهم سادات

پرسش ۲۵۷. آیا به سیدی که بیش از مخارج سالش داشته باشد، می‌توان خمس داد؟  
همه مراجع: خیر، در سهم سادات «فقر» شرط است. ۱۵۰

### زن سیده

پرسش ۲۵۸. آیا می‌توان به زن سیده‌ای که فقیر است و شوهرش قادر به اداره زندگی او نیست، سهم سادات داد؟  
آیات عظام امام و خامنه‌ای: با اجازه حاکم شرع اشکال ندارد. ۱۵۱  
آیات عظام بهجت، فاضل، مکارم، نوری و وحید: بنابر احتیاط واجب، باید با اجازه حاکم شرع انجام گیرد. ۱۵۲  
آیات عظام تبریزی، سیستانی و صافی: آری، جایز است. ۱۵۳

پرسش ۲۵۹. آیا در پرداخت خمس لازم است به مستحق گفته شود که این پول خمس است؟  
همه مراجع: خیر، لازم نیست گفته شود؛ بلکه می‌تواند به عنوان هدیه به او بدهد و نیت خمس کند. ۱۵۴  
تبصره. فرض مسئله جایی است که شخص برای به مصرف رساندن سهم سادات (طبق برخی فتاوا) و سهم امام (علیه السلام)، از حاکم شرع اجازه گرفته باشد.

پرسش ۲۶۰. از کسی طلبکار هستم؛ آیا جایز است طلب خود را بابت خمس حساب کنم؟  
آیات عظام امام، بهجت، فاضل و نوری: اگر بدهکار مستحق است، باید با اجازه حاکم شرع باشد. ۱۵۵  
آیه‌الله تبریزی: اگر بدهکار مستحق است، در مورد سهم سادات می‌تواند طلب خود را بابت خمس حساب کند؛ ولی نسبت به سهم امام (علیه السلام) بنابر احتیاط واجب، باید با اجازه حاکم شرع باشد. ۱۵۶  
آیه‌الله سیستانی: اگر بدهکار مستحق است، در مورد سهم سادات می‌تواند از مستحق وکالت گرفته و

از جانب او قبض نموده و بابت طلبش دریافت کند و نسبت به سهم امام (علیه السلام)، باید با اجازه حاکم شرع باشد. ۱۵۷

آیه الله صافی: اگر بدهکار مستحق است، می تواند سهم سادات را به او بدهد و تعد مستحق بابت بدهی، به او برگرداند، ولی نسبت به سهم امام (علیه السلام) باید با اجازه حاکم شرع باشد. ۱۵۸

آیه الله مکارم: اگر بدهکار مستحق است، در مورد سهم سادات می تواند طلب خود را بابت خمس حساب کند، ولی نسبت به سهم امام (علیه السلام)، باید با اجازه حاکم شرع باشد. ۱۵۹

آیه الله وحید: اگر بدهکار مستحق است، بنابر احتیاط واجب باید با اجازه حاکم شرع باشد. ۱۶۰

تبصره. فرض مسئله جایی است که طلب انسان پول است، نه جنس و کالا.

### سال خمسی

پرسش ۲۶۱. شخص از چه زمانی باید سال خمسی داشته باشد؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای، صافی و فاضل: آغاز سال خمسی برای کسانی که درآمد تدریجی روزانه دارند (مانند تاجر و کاسب)، از وقتی است که شروع به کار می کند و برای کارمند و کارگر اولین درآمد و حقوق آنان است و برای کشاورز و مانند آن، از اولین محصولی است که برداشت می کند و چنانچه از مخارج سال زیاد آمد، باید خمس آن را بپردازد. ۱۶۱

آیات عظام تبریزی، مکارم و نوری: آغاز سال خمسی برای هر کس، اولین درآمد او است و چنانچه از مخارج سال زیاد آمد، باید خمس آن را بپردازد. ۱۶۲

آیات عظام سیستانی و وحید: آغاز سال خمسی برای هر کس، از وقتی است که شروع به کار می کند و چنانچه از مخارج سال زیاد آمد، باید خمس آن را بپردازد. ۱۶۳

### زمان خمس

پرسش ۲۶۲. کسی که درآمد او کمتر از مخارجش باشد و در عین حال سر سال مقداری پول، خوراکی و... زیاد می آورد، آیا باز هم واجب است حساب سال داشته باشد و خمس بپردازد؟

همه مراجع (به جز بهجت و نوری): آری اگر درآمد او تا يك سال در نیازهای زندگی مصرف نشود و سر سال زیاد بیايد، باید خمس آن را بدهد. ۱۶۴

آیات عظام بهجت و نوری: خیر و چنانچه سر سال پول و یا چیزهایی از مؤونه زیاد بیايد، می تواند آنها را در مخارج مورد نیاز صرف کند و خمس ندارد. ۱۶۵

پرسش ۲۶۳. آیا پرداخت خمس به صورت اقساط جایز است؟

همه مراجع: خیر، پرداخت خمس به صورت اقساط جایز نیست؛ ولی اگر حاکم شرع صلاح بداند، می تواند با او یا نماینده اش، مقدار بدهی خود را دستگردان کند و به ذمه بگیرد و به صورت اقساط بپردازد. ۱۶۶

### محاسبه خمس

پرسش ۲۶۴. راه محاسبه خمس را ذکر کنید.

کشاورزان، کارمندان، کارگران، کاسب ها و کسانی که درآمد کسب دارند، باید برای خود حساب سال خمسی داشته باشند و جهت محاسبه خمس، به صورت زیر عمل کنند:

هنگامی که از دریافت اولین درآمد ۱۶۷ يك سال گذشت، آن روز، وقت حساب سال است. هر چه از مؤونه که مورد استفاده قرار می‌گیرد و عین آن از بین می‌رود (مانند خوراکی‌ها، موادهای شوینده، وسایل تحصیلی دفتر، خودکار و غیر آنها) چنانچه تا آخر سال خمسی زیاد بیاید و در بازار ارزشی داشته باشد، باید خمس (يك پنجم) آن را با قیمت روز بپردازند. چیزهایی از مؤونه که مورد نیاز انسان است و با استفاده عین آن، از بین نمی‌رود (مانند وسایل زندگی مثل فرش، یخچال، وسیله نقلیه و...)، هر چند سال هم بر آنها بگذرد، خمس به آنها تعلق نمی‌گیرد. ۱۶۸

مثال: کارمندی در پایان خرداد سال ۸۰، اولین حقوق خود را دریافت می‌کند؛ حساب سال او پایان خرداد سال ۸۱ است. در این تاریخ ده کیلو برنج، پنج کیلو لپه، پنج عدد تاید و مبلغ پنجاه هزار تومان زیاد آمده است. او باید يك پنجم هر يك از اجناس بالا را جدا کرده و بابت خمس بپردازد و جایز است قیمت آن را به روز حساب کرده و يك پنجم آن را به صورت پول نقد بدهد. تبصره ۱. کسی که شغل ندارد، اگر اتفاقاً معامله‌ای کند و سودی ببرد - بعد از آنکه يك سال از وقتی که فایده برده، بگذرد - باید خمس مقداری را که از خرج سالش زیاد آمده بدهد. ۱۶۹ تبصره ۲. درباره خمس بعضی از درآمدها (مانند حقوق خانواده شهدا، هدیه، جایزه بانکی و...) میان مراجع تقلید اختلاف نظر هست.

پرسش ۲۶۵. اگر مال مخمس با مال غیرمخمس، در يك حساب بانکی جمع شود؛ آیا می‌توانیم برای مخارج زندگی نیت کنیم مال غیرمخمس کسر شود؟

آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، سیستانی و نوری: آری، جایز است. ۱۷۰ آیات عظام خامنه‌ای، فاضل، مکارم و وحید: خیر، جایز نیست؛ بلکه باید در پایان سال، خمس باقی‌مانده را به نسبت اموال بپردازید؛ مگر آنکه پیش از هزینه کردن، آن دو را جدا و از مال غیرمخمس خرج کنید. ۱۷۱

آیه‌الله صافی: بنابر احتیاط واجب، باید در پایان مال، خمس باقیمانده را به نسبت اموال بپردازید؛ مگر آنکه پیش از هزینه کردن، آن دو را جدا و از مال غیرمخمس خرج کنید. ۱۷۲

### فرار از خمس

پرسش ۲۶۶. آیا شخص قبل از رسیدن سال، می‌تواند اموال خود را به قصد فرار از خمس به همسرش ببخشد تا بعد از سال خمسی، او دوباره همان پول را به شوهرش ببخشد؟ همه مراجع (به جز مکارم): خیر، باید خمس آن را سر سال بپردازد. ۱۷۳ آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید خمس آن را سر سال بپردازد. ۱۷۴

پرسش ۲۶۷. آیا به پولی که خمس تعلق گرفته، جایز است به مقدار خمس جدا کرد و در بقیه آن تصرف نمود؟

همه مراجع (به جز بهجت): خیر، جایز نیست؛ مگر با اجازه حاکم شرع. ۱۷۵ آیه‌الله بهجت: آری، اشکال ندارد. ۱۷۶

### مال خمس نداده

پرسش ۲۶۸. رفت و آمد با خانواده‌ای که خمس پرداخت نمی‌کنند، چه حکمی دارد؟



همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): معاشرت با آنان اشکال ندارد و اگر یقین نداشته باشد به غذای آنها خمس تعلق گرفته، خوردن آن نیز جایز است و چنانچه احتمال تأثیر بدهد، آنان را ارشاد کند. ۱۷۷

آیات عظام تبریزی و سیستانی: معاشرت با آنان اشکال ندارد و می‌تواند از غذای آنها استفاده کند؛ هر چند بداند که خمس آن پرداخت نشده است. چنانچه احتمال تأثیر بدهد، آنان را ارشاد کند. ۱۷۸

پرسش ۲۶۹. جنسی که به آن خمس تعلق گرفته فروخته‌ام؛ آیا می‌توانم در پولی که به دست آورده‌ام، تصرف کنم؟ وظیفه‌ام چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): معامله يك پنجم جنس فضولی است و نیاز به اجازه حاکم شرع (مجتهد جامع شرایط) دارد. اگر آن را امضا کرد، خریدار باید خمس جنس را به حاکم شرع بدهد و به مقدار آن از شما پس بگیرد. ۱۷۹

آیات عظام تبریزی و سیستانی: باید خمس جنس را بدهید و بر خریدار چیزی نیست. ۱۸۰

## احکام موسیقی و جشن‌ها

### آثار موسیقی

پرسش ۲۸۲. درباره موسیقی و دلیل حرمت آن توضیح دهید؟  
«وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ» ۲۰۸؛ «و برخی از مردم سخنان بیهوده را می‌خرند تا مردم را از روی نادانی، از راه خدا گمراه سازند».  
«موسیقی» - یا «موسیقیا» - واژه‌ای یونانی است که در فرهنگ لغت، معادل «غنا» است؛ ولی در حوزه مفاهیم دینی و اصطلاح فقه، با یکدیگر تفاوت دارد. «غنا» در اصطلاح شرعی عبارت است از: «آوازی که از حنجره آدمی بیرون آمده و در گلو چرخانده (چهچه) شود و در شنونده حالت سرور و وجد ایجاد کند و مناسب با مجالس لهو و خوش‌گذرانی باشد». اما موسیقی به «صوت و آهنگی گفته می‌شود که از آلات موسیقی، پدید آید». بر این اساس بین موسیقی علمی و موسیقی فقهی، عموم و خصوص مطلق است. ۲۰۹

در قرآن چند آیه در این مورد نازل شده است که با توجه به بعضی از آیات قرآن و احادیث، حرمت غنا و موسیقی لهوی، به خوبی ثابت می‌شود. ۲۱۰ افزون بر آن، تمامی فقیهان شیعی نیز بر حرمت موسیقی و غنا اتفاق نظر دارند. ۲۱۱

با بررسی کوتاه در قرآن و روایات و سخن روان‌شناسان، می‌توان موارد ذیل را از فلسفه‌های حرمت موسیقی دانست:

۱. انسان را به فساد و فحشا گرایش می‌دهد. ۲۱۲

۲. او را از یاد خدا غافل می‌سازد. ۲۱۳

۳. بر روان و اعصاب، تأثیر سویی دارد. ۲۱۴

در زمینه غنا و موسیقی توجه به چند نکته بایسته است:

یکم. هر نوع آواز و آهنگی، حرام شمرده نمی‌شود؛ بلکه تنها آهنگ‌های مناسب با مجالس لهو و فساد، مشمول حرمت است و گوش دادن به آهنگ‌هایی که از این مشخصه عاری بوده و یا مشکوک

به نظر می‌رسد، اشکال ندارد.

دوم. طرب و لهو، دو واژه کلیدی است که در باب غنا و موسیقی به کار می‌رود. «طرب» به حالت سبك وزنی و سبك عقلی گفته می‌شود که در اثر شنیدن آواز یا آهنگ، در روان و نفس آدمی پدید می‌آید و او را از حد اعتدال خارج می‌کند. این امر تنها به حالت شادی اختصاص نمی‌یابد؛ بلکه ممکن است از آهنگ‌های غم و حزن آور نیز به دست آید. ۲۱۵ «لهو» سازگاری و هم‌نوایی آواز و آهنگ نواخته شده با مجالس فساد و خوش‌گذرانی است؛ بدین معنا که ممکن است نغمه‌ای طرب‌انگیز نباشد؛ ولی از نغمه‌هایی باشد که فقط در جلسات فاسقان و هواپرستان رایج باشد، به این آهنگ لهوی می‌گویند و اگر از هر دو مشخصه (طرب و لهو) برخوردار باشد، به آن مطرب لهوی می‌گویند.

تمامی مراجع تقلید، «لهوی بودن» را جزء و قید موسیقی حرام می‌دانند؛ ولی در قید

«طرب‌انگیزی» اختلاف نظر دارند. ۲۱۶

سوم. آلات موسیقی دو قسم است: آلات مختص حرام؛ آلات مشترك.

«آلات مختص» به آلاتی از موسیقی گفته می‌شود که نوعاً در لهو و لعب به کار می‌رود و منفعت حلالی در بر ندارد.

«آلات مشترك» به آلاتی از موسیقی گفته می‌شود که هم برای منافع مشروع و حلال به کار می‌رود و هم برای منافع نامشروع و حرام.

استفاده از آلات مختص به هیچ وجه جایز نیست؛ ولی آلات مشترك بستگی به کیفیت نواختن آن دارد.

بیشتر مراجع تقلید ۲۱۷ استفاده از آلات مشترك را به طور مطلق حرام نکرده‌اند؛ بلکه براساس کیفیت نواختن آن فتوا داده‌اند.

### حکم نوازندگی

پرسش ۲۸۳. حکم نواختن با آلات موسیقی را بیان کنید؟

همه مراجع (به جز بهجت و صافی): اگر از آلاتی است که به لهو و حرام اختصاص دارد، نواختن آن (در هر حال) جایز نیست؛ ولی اگر از آلات مشترك باشد، استفاده از آن به منظور منافع مشروع و حلال اشکال ندارد. ۲۱۸

آیات عظام بهجت و صافی: به طور کلی نواختن با آلات موسیقی (لهو)، حرام است. ۲۱۹

### حکم انواع موسیقی

پرسش ۲۸۴. آیا میان انواع موسیقی‌ها - از قبیل اصیل (سنتی)، کلاسیک، محلی، پاپ و... - تفاوتی در حکم هست؟

همه مراجع: خیر، هیچ گونه تفاوتی میان آنها در حکم نیست و معیار حرمت استماع موسیقی، طرب‌انگیزی و لهوی بودن آن است. ۲۲۰

### شنیدن آهنگ

پرسش ۲۸۵. حکم گوش دادن به آهنگ بدون کلام چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: گوش دادن به هر آهنگی که مطرب و لهوی و مناسب

مجالس گناه و خوش گذرانی است، جایز نیست (هرچند مشتمل بر کلام نباشد) ۲۲۱. آیات عظام بهجت و صافی: گوش دادن به هر آهنگی که مطرب و لهنوی و مناسب مجالس گناه و خوش گذرانی است، جایز نیست و گوش دادن به آهنگی که از نواختن آلات موسیقی تولید می‌شود، حرام است ۲۲۲.

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: گوش دادن به هر آهنگ لهنوی که مناسب مجالس گناه و خوش گذرانی است، جایز نیست (هر چند مشتمل بر کلام نباشد) ۲۲۳.

### موسیقی حرام

پرسش ۲۸۶. اگر استماع موسیقی هیچ گونه تأثیری در انسان نداشته باشد، آیا باز حرام است؟ همه مراجع: اگر از نوع موسیقی حرام باشد، گوش دادن به آن جایز نیست؛ هر چند در شخص تأثیر نداشته باشد. ۲۲۴

تبصره. موسیقی حرام، غالباً آثار مخرب دارد و باعث بیگانگی از خدا و تحریک شهوت و آلودگی به مفاسد دیگر می‌شود؛ ولی حکم تابع این امور نیست و اگر به فرض، در موردی موسیقی حرام هیچ تأثیری در روح و روان انسان بر جای نگذارد، باز گوش دادن به آن جایز نیست.

### موسیقی لهنوی

پرسش ۲۸۷. آیا در موسیقی، «لهنوی بودن» آن مطرح است یا محتوای شعرهایی که خوانده می‌شود؟ به تعبیر دیگر اگر اشعار خوب و مذهبی در قالب موسیقی مطرب و لهنوی خوانده شود، آیا باز حرام است؟

همه مراجع: معیار در حرمت موسیقی، مطرب و لهنوی بودن آن است؛ هر چند محتوای آن اشعار مذهبی و اسلامی باشد. ۲۲۵

تبصره. برخی از مراجع تقلید (آیات عظام: تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید)، قید «مطرب» را جزء موسیقی حرام نمی‌دانند.

### نواختن موسیقی

پرسش ۲۸۸. ویژگی‌های نواختن موسیقی حرام (بدون کلام) کدام است: داشتن ریتم تند، ایجاد رقص در شنونده، طرب‌انگیزی آن و یا هیچ کدام؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: معیار حرمت موسیقی، طرب‌انگیزی و لهنوی بودن آن است که با مجالس گناه و خوش گذرانی و فساد تناسب دارد. ۲۲۶

آیات عظام بهجت و صافی: استفاده از آلات موسیقی به طور مطلق حرام است. ۲۲۷

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: معیار حرمت موسیقی، لهنوی بودن آن است که با مجالس گناه، خوش گذرانی و فساد تناسب دارد. ۲۲۸

تبصره. موسیقی حرام معمولاً دارای نشانه‌های یاد شده است؛ ولی گاه ممکن است لهنوی و مناسب مجالس گناه و خوش گذرانی باشد؛ اما با وجود آن دارای ریتم تند و ایجاد حالت رقص در شنونده نباشد. در این صورت نیز گوش دادن به آن حرام است.

### موزیک‌های ورزشی

پرسش ۲۸۹ . اگر گوش دادن به موزيك، باعث نیرو گرفتن و ایجاد علاقه به کار باشد ؛ چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر از نوع موسیقی حرام باشد، گوش دادن به آن جایز نیست (هر چند باعث علاقه پیدا کردن به کار شود). ۲۲۹

### موسیقی تحریقی

پرسش ۲۹۰ . آیا زن و شوهر به جهت تمایل به یکدیگر و افزایش شهوت، می‌توانند به موسیقی لہوی گوش فرا دهند؟

همه مراجع: گوش دادن به موسیقی حرام، جایز نیست و صرف افزایش تمایل به همسر، مجوز شرعی برای استماع آن محسوب نمی‌شود. ۲۳۰

### موسیقی درمانی

پرسش ۲۹۱ . امروزه موسیقی برای معالجه بعضی از بیماری‌های روانی (مانند افسردگی، اضطراب، مشکلات جنسی و سرد مزاجی زنان) به کار می‌رود، حکم آن چیست؟  
همه مراجع: اگر نظر پزشک متخصص و امین، بر این است که تنها راه معالجه و درمان آن، استفاده از موسیقی است ؛ گوش دادن به آن - به مقداری که درمان بیمار اقتضا می‌کند - اشکال ندارد. ۲۳۱  
تبصره. این فرض بسیار نادر است و خداوند متعال در کارهای حرام - از جمله موسیقی ممنوع - شفا قرار نداده است و پاسخ یاد شده تنها در هنگام ضرورت و به مقدار حداقل به کار می‌آید.

### مجالس موسیقی

پرسش ۲۹۲ . در صورتی که در مجلسی، مجبور باشیم موسیقی مطرب و لہوی را تحمل کنیم، آیا باز هم مرتکب گناه شده‌ایم؟

همه مراجع: اگر احتمال تأثیر می‌دهید - با فراهم بودن سایر شرایط - باید نهی از منکر کنید. اگر نمی‌پذیرند - چنانچه حضور شما در آنجا باعث استماع موسیقی حرام و یا تأیید گناه گردد - مجلس را ترك کنید ؛ مگر آنکه باعث فتنه و فساد شود. در این صورت ماندن در آن محل به مقدار ضرورت، اشکال ندارد. البته در صورت امکان باید از گوش دادن به موسیقی حرام، اجتناب ورزید و اگر صدای آن بدون دلخواه به گوش شما رسید، اشکال ندارد. ۲۳۲

پرسش ۲۹۳ . شرکت در مجالسی که موسیقی و ترانه مبتذل پخش می‌کنند - در حالی که تذکر دادن فایده ندارد - چگونه است؟

همه مراجع: شرکت در مجالسی که باعث استماع موسیقی حرام و یا تأیید گناه می‌گردد، جایز نیست ؛ مگر آنکه بتواند نهی از منکر کند. ۲۳۳

### تشخیص موسیقی

پرسش ۲۹۴ . ملاك و مرجع تشخیص موسیقی و غنای حرام در نظام اسلامی کیست: وزارت ارشاد، حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی، کارشناسان موسیقی، فقیهان، عرف مردم و یا شخص؟  
همه مراجع: در تعیین و تشخیص موسیقی حرام و حلال، باید به عرف عام مراجعه کرد. ۲۳۴

تبصره. فقیهان، کارشناسان موسیقی و نهادهای فرهنگی نیز می‌توانند در زمینه موضوعات، اظهار نظر کرده و موسیقی حرام و حلال را (بر اساس نظر عرفی خود) معرفی کنند.

### **تکثیر نوار موسیقی**

پرسش ۲۹۵. درآمدی که از رهگذر تکثیر و توزیع نوار و سی‌دی‌های موسیقی به دست می‌آید، حلال است یا حرام؟

همه مراجع: اگر از نوع موسیقی حرام است، خرید و فروش و درآمد حاصل از آن، حرام می‌باشد. ۲۳۵

### **موسیقی شب عروسی**

پرسش ۲۹۶. حکم استفاده از دف و دایره زنگی در عروسی چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای و فاضل: استفاده از آلات موسیقی برای نواختن موسیقی مطرب و لاهی (مناسب مجالس گناه و خوش گذرانی)، جایز نیست و بین مجلس عروسی و غیر آن، تفاوتی وجود ندارد. ۲۳۶

آیات عظام بهجت و صافی: استفاده از آلات موسیقی به طور کلی جایز نیست و بین مجلس عروسی و غیر آن، تفاوتی وجود ندارد. ۲۳۷

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم، نوری و وحید: استفاده از آلات موسیقی برای نواختن موسیقی لاهی (مناسب مجالس گناه و خوش گذرانی)، جایز نیست و بین مجلس عروسی و غیر آن، تفاوتی وجود ندارد. ۲۳۸

### **مجالس عروسی**

پرسش ۲۹۷. آیا جایز است زن در شب عروسی (در مجلس زنان)، غنا و آواز بخواند و عده‌ای به رقص و زدن بر روی میز و صندلی مشغول شوند؟ حکم شرعی چنین مجلسی چیست (البته از آلات موسیقی استفاده نمی‌شود)؟

همه مراجع (به جز تبریزی و خامنه‌ای): در فرض مذکور اشکال دارد. ۲۳۹  
آیه‌الله تبریزی: اگر مرد یا پسر ممیز در مجلس زنانه حضور نداشته باشد و از موسیقی لاهی نیز استفاده نکنند؛ آواز زن در مجلس زنان و رقص زن برای زنان و زدن بر میز و صندلی و مانند آن - که از آلات موسیقی محسوب نمی‌شود - اشکال ندارد. ۲۴۰  
آیه‌الله خامنه‌ای: اگر کیفیت زدن به شیوه متداول در عروسی‌های سنتی باشد و لاهی محسوب نشود و نیز رقص زن برای زنان، باعث تحریک شهوت و یا مفسده دیگر نگردد، اشکال ندارد. ۲۴۱

### **موسیقی مجلس عروسی**

پرسش ۲۹۸. اگر به مجلس عروسی و مانند آن دعوت شدیم؛ ولی در آنجا موسیقی و ترانه مبتذل پخش کردند، تکلیف چیست؟ آیا باید محل را ترک کنیم؟

همه مراجع: اگر احتمال تأثیر می‌دهید، با فراهم بودن شرایط، نهی از منکر کنید و اگر نمی‌پذیرند - چنانچه حضور شما باعث استماع موسیقی حرام یا تأیید گناه گردد - باید مجلس را ترک کنید؛ مگر

آنکه عسر و حرج لازم آید. ۲۴۲

### آهنگ های صدا و سیما

پرسش ۲۹۹. گاهی از صدا و سیما و یا نوار ضبط صوت، آهنگ هایی پخش می شود که به نظر می رسد مناسب با مجالس لهو و خوش گذرانی است ؛ در حالی که در نظر دیگران این چنین نیست! آیا می توانم آنان را از گوش دادن به آن منع کنم؟  
همه مراجع: بر شما واجب است به آن گوش ندهید ؛ ولی نهی دیگران، مبتنی بر این است که آنان هم آن را موسیقی حرام بدانند. ۲۴۳  
تبصره. یکی از شرایط وجوب فریضه امر به معروف و نهی از منکر، آن است که حرام بودن منکر، درباره انجام دهنده آن ثابت باشد و یا او بر گناه اصرار ورزد. فرض مسأله در جایی است که موسیقی یاد شده، در نظر دیگران از نوع موسیقی حلال است ؛ در نتیجه نهی از منکر در اینجا ساقط می شود.

### آهنگ مبتذل

پرسش ۳۰۰. استفاده از آهنگ های مبتذل (موسیقی حرام )، در مجالس عروسی زنان چه حکمی دارد؟

همه مراجع: گوش دادن به موسیقی حرام - هر چند در مجالس عروسی زنان - جایز نیست. ۲۴۴  
تبصره. «موسیقی» و «غنا و آواز خوانی» دو مقوله است. آنچه که در مجالس عروسی زنان جایز شمرده شده، غنا و آواز خوانی زن است ؛ ولی موسیقی لهوی، در هر حال و زمانی حرام است.

### موسیقی محل کار

پرسش ۳۰۱. من در مکانی کار می کنم که صاحب آن همیشه به نوار های موسیقی مبتذل و حرام گوش می دهد و من هم مجبور به شنیدن آن هستم ؛ آیا این کار برای من جایز است یا خیر؟  
همه مراجع: اگر احتمال تأثیر می دهید - با تحقق سایر شرایط - باید او را نهی از منکر کنید و اگر نمی پذیرد، چنانچه مجبورید در آن مکان حضور داشته باشید، کارکردن در آنجا برای شما اشکال ندارد ؛ ولی باید به موسیقی حرام گوش ندهید. و اگر صدای آن بدون دلخواه به گوش شما رسید، اشکال ندارد. ۲۴۵

تبصره. اگر این شخص بتواند بدون زحمت و مشقت، شغل مناسب دیگری پیدا کند، باید این راه را برگزیند. فرض مسأله جایی است که ترك آن مکان و انتخاب شغل دیگر، برای او دشوار و حرجی است.

### کف زدن

پرسش ۳۰۲. حکم دست زدن در مراسم عروسی چیست؟  
آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای، صافی و مکارم: اگر به طور متعارف و غیر لهوی باشد، اشکال ندارد. ۲۴۶

آیات عظام تبریزی، سیستانی و فاضل: دست زدن فی نفسه (به تنهایی)، اشکال ندارد. ۲۴۷  
آیه الله نوری: اگر جلف و سبك نباشد، اشکال ندارد. ۲۴۸

آیه‌الله وحید: احتیاط واجب در ترك آن است. ۲۴۹

### جشن ولادت امامان (علیهم‌السلام)

پرسش ۳۰۳ . حکم دست زدن در مراسم و جشن‌هایی که به مناسبت ایام ولادت و اعیاد امامان (علیهم‌السلام) برگزار می‌شود، چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی، فاضل و مکارم: اگر دست زدن به نحو متعارف (غیرلهوی) باشد، اشکال ندارد؛ ولی این کار با مجالس اهل بیت (علیهم‌السلام) مناسبت ندارد و بهتر است فضای این مراسم، به ذکر صلوات و تکبیر و مانند آن، معطر گردد. ۲۵۰

آیات عظام تبریزی و سیستانی: دست زدن در این گونه مجالس، اشکال ندارد؛ ولی این کار با مجالس اهل بیت (علیهم‌السلام) مناسبت ندارد و بهتر است فضای این مراسم، به ذکر صلوات و تکبیر و مانند آن معطر گردد. ۲۵۱

آیه‌الله نوری: دست زدن در این گونه مجالس - اگر سبک و جلف نباشد - اشکال ندارد؛ ولی بهتر است فضای این مراسم، به ذکر صلوات و تکبیر و مانند آن معطر گردد. ۲۵۲

آیه‌الله وحید: احتیاط واجب در ترك آن است. ۲۵۳

### حکم رقص

پرسش ۳۰۴ . آیا رقص زن و مرد اشکال دارد؟

آیات عظام امام و خامنه‌ای: رقص اگر باعث تحریک شهوت، ارتکاب گناه و یا ترتب مفسده شود و یا زن در بین مردان نامحرم برقصد، حرام است. ۲۵۴

آیه‌الله بهجت: به طور کلی رقص اشکال دارد. ۲۵۵

آیه‌الله تبریزی: رقص زن برای شوهر و رقص زن برای زنان، در مجالس عروسی و مانند آن - در صورتی که در معرض نگاه مرد (حتی پسر ممیز) نبوده و مشتمل بر حرام دیگری مثل موسیقی و مانند آن نباشد - اشکال ندارد. رقص در غیر این دو مورد، از مصادیق لهو بوده و سزاوار است که مؤمن، از لهو اجتناب کند. ۲۵۶

آیات عظام سیستانی و وحید: تنها رقص زن برای شوهر و بر عکس آن، جایز است. ۲۵۷

آیات عظام صافی، فاضل و مکارم: تنها رقص زن برای شوهر جایز است. ۲۵۸

### رقص همسر

پرسش ۳۰۵ . آیا زن می‌تواند برای شوهرش برقصد و همراه با آن، به موسیقی طرب انگیز و شاد گوش کنند؟

همه مراجع (به جز بهجت): رقص زن برای شوهر، در صورتی که با موسیقی حرام همراه نشود، جایز است. ۲۵۹

آیه‌الله بهجت: اگر همراه با موسیقی حرام انجام گیرد، جایز نیست و اگر بدون آن باشد، بنابر احتیاط واجب جایز نیست. ۲۶۰

### نگاه به رقص

پرسش ۳۰۶ . آیا نگاه به رقص از تلویزیون داخلی و خارجی، اشکال دارد؟

همه مراجع: نگاه به رقص از تلویزیون، اگر باعث تحريك شهوت یا استماع موسیقی حرام و یا مفسده گردد، جایز نیست. ۲۶۱

تبصره. نگاه به رقص از طریق تلویزیون، حکم حضور در مجلس گناه را ندارد؛ مگر آنکه باعث گناه و مفسده شود.

### خوانندگی زن

پرسش ۳۰۷. گوش دادن به نواری که خواننده اش زن باشد و از سروده های شعرایی مثل حافظ و مولوی و... استفاده کند، چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل، مکارم و وحید: گوش دادن به آن جایز نیست. ۲۶۲  
آیات عظام تبریزی، خامنه ای، سیستانی و نوری: گوش دادن به آواز زن، اگر غنا نباشد و باعث التذاذ جنسی و تهییج شهوت نشود و مفسده ای بر آن مترتب نگردد، اشکال ندارد. ۲۶۳  
تبصره. «غنا» عبارت است از ترجیع صدا، به نحوی که طرب انگیز و مناسب با مجالس لهو و گناه باشد.

### همخوانی زنان

پرسش ۳۰۸. همخوانی زنان و یا زنان و مردان در سرودها و تواشیح، چه حکمی دارد و آیا شنیدن آن جایز است؟

همه مراجع (به جز بهجت، صافی و مکارم): اگر به صورت غنا نباشد و باعث تهییج شهوت و مفسده نگردد، اشکال ندارد. ۲۶۴  
آیات عظام بهجت، صافی و مکارم: اگر باعث مفسده شود، حرام است و بدون آن نیز بنابر احتیاط واجب، جایز نیست. ۲۶۵

### مداحی زنان

پرسش ۳۰۹. در برخی موارد مرثیه خوانی و یا مداحی زنان در مجلس خودشان، به گونه ای است که صدای آنان با بلندگو به گوش مردان رهگذر می رسد؛ آیا این عمل جایز است؟

همه مراجع (به جز مکارم): اگر صدای آنان در معرض ریه، تَلَذُّذ و تهییج شهوت باشد، جایز نیست. ۲۶۶

آیه الله مکارم: خیر، جایز نیست. ۲۶۷

### احکام پوشش

#### اهمیت حجاب

پرسش ۳۱۰. درباره حجاب و دلیل وجوب آن توضیح دهید؟

«وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ» ۲۶۸؛ «و زینت خود را جز آن مقدار که نمایان است، آشکار نکنند و [اطراف] روسری های خود را بر سینه خود افکنند [تا گردن و سینه با آن پوشانده شود]».



«حجاب»، در لغت به معنای پرده، حاجب و پنهان کردن است و در اصطلاح «پنهان کردن زن خود را از دید مرد بیگانه است». آنچه دین اسلام بر زنان لازم دانسته، همان پوشش است که در متون دینی و در کلام فقیهان، از آن به ستر، پوشش، ساتر و پوشاننده تعبیر شده است. حجاب و پوشش پیش از اسلام، در میان برخی از ملّت‌ها - از جمله ایران باستان و قوم یهود و شاید در هند - مطرح و از آنچه که در قانون اسلام آمده، سخت‌تر بوده است. ۲۶۹ این دستور در دین اسلام، حدود سال‌های چهارم و پنجم تشریع گردیده است. ۲۷۰ حجاب، یکی از احکام ضروری اسلام به شمار می‌آید و شیعه و سنی بر آن، اتفاق نظر دارند. خداوند متعال در این باره سه آیه ۲۷۱ در شهر مدینه، نازل کرده و در دو مورد آن، به مسأله پوشش بانوان اشاره کرده است. ۲۷۲ علاوه بر این، احادیث بسیاری درباره اهمیت و چگونگی حجاب نقل شده است.

حضرت علی (علیه السلام) می‌فرماید: «پوشیدگی زن به حالش، بهتر است و زیبایی‌اش را پایدارتر می‌سازد». ۲۷۳

پوشش برای زن دو هدف و فلسفه اساسی دارد:

۱. مصونیت زن، در برابر طمع ورزی‌های هوس‌بازان.
  ۲. پیشگیری از تحریکات شهوانی و تأمین سلامت و بهداشت جامعه. ۲۷۴
- در زمینه حجاب و پوشش، توجه به چند نکته بایسته است:
- یکم. زن باید بدن و زیور آلات و آرایش خود و هر آنچه را که نزد عرف زینت محسوب می‌شود، در برابر مرد نامحرم بپوشاند و تنها دست و صورت از آن استثنا شده است.
- دوم. هر چند دین اسلام نسبت به نوع و رنگ و حتی دوخت لباس، تأکید چندانی ندارد و تنها به اصل پوشش - اعم از چادر، مانتو و مانند آن - تکیه کرده است؛ ولی روشن است که لباس نباید تنگ، محرّک، نازک، بدن‌نما و باعث جلب توجّه گردد. از این رو چادر برترین پوشش به شمار می‌آید. از مواردی که مشکی بودن آن مکروه نیست؛ بلکه نشانه وقار و متانت است، چادر و عبا می‌باشد که در روایات به آن اشاره شده است.
- سوم. پرهیز از نرمش در سخن که باعث طمع نامحرم شود و متانت در راه رفتن و استفاده نکردن از کفش‌هایی که باعث توجه نامحرم می‌گردد، بخشی از حجاب زن را تشکیل می‌دهد.
- چهارم. گرچه پوشش کامل برای مرد واجب نیست؛ ولی نگاه زن به بدن او حرام است. همان گونه که پوشش صورت و دست‌ها تا مچ بر زن، واجب نیست؛ ولی نگاه مرد به آن از روی شهوت حرام است.

### حکم مانتو

پرسش ۳۱۱. پوشیدن مانتوهایی که برجستگی‌های بدن (مانند سینه و پشت) را نمایان می‌سازد، چگونه است؟

همه مراجع: اگر باعث تهییج شهوت باشد، جایز نیست. ۲۷۵

### پوشش در برابر کودکان

پرسش ۳۱۲. آیا بر زن لازم است خود را در مقابل بچه نابالغ بپوشاند؟  
همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و مکارم): اگر خوب و بد را می‌فهمد و احتمال می‌دهد که

نگاهش به بدن زن، موجب تحريك شهوتش شود ؛ بنابر احتیاط واجب، باید بدن و موی خود را از او بپوشاند. ۲۷۶

آیه الله بهجت: اگر خوب و بد را می فهمد، بنابر احتیاط واجب باید بدن و موی خود را از او بپوشاند. ۲۷۷

آیات عظام تبریزی و مکارم: خیر، لازم نیست ؛ ولی بهتر است، بدن و موی خود را از پسری هم که خوب و بد را می فهمد، بپوشاند. ۲۷۸

### پوشش زیرچانه

پرسش ۳۱۳ . آیا پوشاندن زیر چانه و کف و روی پا، در مقابل نامحرم واجب است؟ همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): آری، باید آنها را از نامحرم بپوشاند. ۲۷۹  
آیه الله مکارم: پوشاندن زیر چانه واجب است ؛ ولی پوشاندن کف و روی پا تا مچ، بهتر است پوشانده شود و اگر احتمال فاسده بدهد واجب است پوشانده شود. ۲۸۰  
آیه الله تبریزی: پوشاندن زیر چانه واجب است ؛ ولی پوشاندن کف و روی پا تا مچ بنابر احتیاط، واجب است. ۲۸۱

### آستین کوتاه

پرسش ۳۱۴ . پوشیدن پیراهن آستین کوتاه در مقابل زن نامحرم، چه حکمی دارد؟ آیات عظام امام، تبریزی، خامنه ای، سیستانی، فاضل و مکارم: اشکال ندارد. ۲۸۲  
آیه الله نوری: اگر مخالف عفت عمومی نباشد و در نظر افراد متشرع، منکر محسوب نشود، اشکال ندارد. ۲۸۳  
آیه الله وحید: اگر بداند زنان از روی تعمد و لذت به او نگاه می کنند، واجب است مرد لباس آستین دار بر تن کند و در غیر این صورت اشکال ندارد. ۲۸۴  
آیات عظام بهجت و صافی: بنابر احتیاط واجب، باید لباس آستین دار بر تن کند. ۲۸۵  
تبصره. اگر در جایی پوشیدن لباس آستین کوتاه، باعث فاسده خاص گردد، اجتناب از آن واجب است.

### پوشش صورت

پرسش ۳۱۵ . زنی که می داند به جهت چهره زیبایی که دارد، مردان نامحرم به او نگاه می کنند، چه وظیفه ای دارد؟ آیا پوشاندن آن واجب است؟ آیات عظام امام، سیستانی، فاضل، مکارم و نوری: اگر باعث فاسده نشود، پوشاندن چهره بر او واجب نیست ؛ ولی مردان وظیفه دارند به او نگاه نکنند. ۲۸۶  
آیات عظام بهجت، تبریزی و وحید: اگر باعث جلب توجه مرد نامحرم شود، بنابر احتیاط واجب باید چهره خود را بپوشاند. ۲۸۷  
آیه الله صافی: باید چهره خود را در برابر نامحرم بپوشاند. ۲۸۸

### ادکلن زنان

پرسش ۳۱۶ . آیا برای زن جایز است که عطر بزند و از منزل بیرون رود؟

همه مراجع: خیر، جایز نیست. ۲۸۹  
تبصره. حکم فوق بر این اساس است که بیرون رفتن زن از منزل با حالت معطر، باعث تحریک و جلب توجه مرد نامحرم می‌شود و اگر در جایی باعث این مفسده نشود، بیرون رفتن او با آن حالت اشکال ندارد.

### زیورآلات زنان

پرسش ۳۱۷. زیورآلات زن، اگر در معرض دید نامحرم باشد، چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام، بهجت، صافی، خامنه‌ای، فاضل و وحید: باید از دید مرد نامحرم پوشانده شود. ۲۹۰  
آیه‌الله تبریزی: پوشاندن زیورآلات پنهانی (مانند دستبند، انگو و گردن بند)، از دید نامحرم واجب است؛ ولی پوشاندن انگشتری که پیش زنان بزرگسال و یا کمی پایین‌تر متعارف است، واجب نیست. ۲۹۱  
آیه‌الله سیستانی: پوشاندن گردن بند از دید نامحرم واجب است؛ ولی پوشاندن انگو، دستبند، حلقه ازدواج و انگشتر واجب نیست. ۲۹۲  
آیات عظام مکارم و نوری: پوشاندن زیورآلات پنهانی (مانند دستبند، انگو و گردن بند) از دید نامحرم واجب است؛ ولی پوشاندن حلقه ازدواج و انگشتر، واجب نیست. ۲۹۳

### پوشش آرایش صورت

پرسش ۳۱۸. آیا باید سرمه چشم، اصلاح صورت و ابروهای رنگ کرده را از نامحرم پوشاند؟  
امام: پوشاندن اصلاح صورت واجب نیست؛ ولی پوشاندن سرمه چشم و رنگ ابرو - اگر نزد عرف زینت محسوب شود - واجب است. ۲۹۴  
آیات عظام بهجت و صافی: باید آن را از نامحرم پوشاند. ۲۹۵  
آیه‌الله تبریزی: پوشاندن اصلاح صورت - به گونه‌ای که نزد زنان کهنسال و یا کمی کمتر از آن متعارف است - واجب نیست. ۲۹۶  
آیات عظام سیستانی، مکارم و نوری: پوشاندن آن از نامحرم واجب نیست. ۲۹۷  
آیات عظام خامنه‌ای، فاضل و وحید: اگر زینت محسوب می‌شود، باید آن را از نامحرم پوشاند. ۲۹۸  
تبصره. اگر موارد یاد شده به گونه‌ای باشد که باعث مفسده و جلب توجه مرد نامحرم شود، پوشاندنش واجب است.

### احکام نامحرم

#### گفت و گوی تلفنی

پرسش ۳۱۹. آیا در گفت‌وگوی زن و مرد نامحرم، فرقی بین گفت‌وگوی مستقیم و از راه دور هست؟  
همه مراجع: خیر، هیچ تفاوتی در حکم نمی‌کند و در هر دو مورد، اگر با قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال دارد. ۲۹۹

### صحبت برای ازدواج

پرسش ۳۲۰. آیا صحبت کردن با کسی که قصد داریم در آینده با او ازدواج کنیم، گناه است؟  
همه مراجع: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد و باعث مفسده نشود، اشکال ندارد. ۳۰۰

### چت با جنس مخالف

پرسش ۳۲۱. چت کردن با جنس مخالف و رد و بدل کردن صحبت های معمولی، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: در صورتی که خوف فتنه و کشیده شدن به گناه وجود داشته باشد، جایز نیست. ۳۰۱

### چت اینترنتی

پرسش ۳۲۲. چت کردن با شخصی که از جنسیت او بی اطلاعیم، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: اگر ترس افتادن به حرام باشد، جایز نیست. ۳۰۲

### جشن های دانشگاه

پرسش ۳۲۳. برگزاری جشن ها و مراسم در دانشگاه - که در آن دختران و پسران مختلط اند - چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: اصل اجتماع دختران و پسران، در يك محیط اشکال ندارد ؛ ولی اگر بانوان حجاب کامل را رعایت نکنند و آقایان نگاه گناه آلود داشته باشند و محرمات دیگری (از قبیل موسیقی حرام و مانند آن ) انجام گیرد، اجتماع آنان در آن محل جایز نیست. ۳۰۳

### اردوی مختلط

پرسش ۳۲۴. آیا دانشجویان دختر و پسر، می توانند به طور مشترك به اردوهای تفریحی و سیاحتی بروند؟  
همه مراجع: با توجه به اینکه اختلاط دختران و پسران باعث مفسده است، باید از آن اجتناب شود. ۳۰۴

### سلام به نامحرم

پرسش ۳۲۵. آیا سلام کردن مرد به زن نامحرم و زن به مرد نامحرم، جایز است؟  
همه مراجع: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد. ۳۰۵  
تبصره. اگر جنس مخالف، دختر جوان باشد، بهتر است به او سلام نکند تا از افتادن در گناه، در امان باشد.

### شوخی با نامحرم

پرسش ۳۲۶. شوخی کردن با نامحرم چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: اگر با قصد لذت (جنسی) باشد و یا بترسد به گناه بیفتد، جایز نیست. ۳۰۶

### خنده با نامحرم

پرسش ۳۲۷ . خنده زن هنگام صحبت با مرد نامحرم، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: اگر خنده او طوری باشد که باعث تحريك نامحرم شود، جایز نیست. ۳۰۷

### همکاری دختر و پسر

پرسش ۳۲۸ . آیا ارتباط صمیمی بین دختر و پسر در هنگام همکاری یا میهمانی اشکال دارد؟  
همه مراجع: دوستی بین دختر و پسر جایز نیست ؛ چون ترس افتادن به گناه در میان است. اما ارتباط شغلی، اگر باعث مفسده نشود و موازین شرع در آن رعایت شود، اشکال ندارد. ۳۰۸

### خلوت با نامحرم

پرسش ۳۲۹ . آیا خلوت کردن دو نفر نامحرم در يك مكان، جایز است؟  
امام، خامنه‌ای و نوری: اگر کسی نمی‌تواند وارد آن مکان شود و آنها بترسند که به حرام بیفتند، ماندنشان در آنجا حرام است. ۳۰۹  
آیات عظام بهجت، سیستانی و وحید: اگر احتمال فساد برود، ماندنشان در آنجا حرام است ؛ هر چند طوری باشد که کس دیگر بتواند وارد شود. ۳۱۰  
آیات عظام تبریزی و فاضل: اگر کسی نمی‌تواند وارد آن مکان شود - در صورتی که احتمال فساد برود - ماندنشان در آنجا حرام است. ۳۱۱  
آیه‌الله صافی: اگر کسی نمی‌تواند وارد آن مکان شود، ماندنشان در آنجا حرام است ؛ هر چند احتمال فساد ندهند و به گفت و گوهای علمی و ضروری بپردازند. ۳۱۲  
آیه‌الله مکارم: اگر کسی نمی‌تواند وارد آن مکان شود، بنابر احتیاط واجب ماندنشان در آنجا حرام است ؛ هر چند احتمال فساد ندهند و به گفت و گوهای علمی و ضروری مانند آن بپردازند. ۳۱۳

### نشستن کنار نامحرم

پرسش ۳۳۰ . گاهی در وسایل نقلیه به جهت نشستن مرد کنار زن، بدنشان به یکدیگر برخورد می‌کند، در اینجا تکلیف چیست؟  
همه مراجع: اصل تماس بدن زن و مرد با یکدیگر از روی لباس حرام نیست ؛ ولی اگر باعث تحريك شهوت و فساد گردد، جایز نمی‌باشد. ۳۱۴  
تبصره. اگر در تماس بدنی، فشار و اتکا پیدا شود، باید از آن پرهیز کرد.

### دست دادن با نامحرم

پرسش ۳۳۱ . هرگاه در منطقه یا محیطی، رسم بر این باشد که هنگام برخورد با یکدیگر مصافحه می‌کنند (حتی زنان با مردان) و اگر این کار را ترك کنند، اهانت و اسائه ادب نسبت به طرف مقابل محسوب می‌شود ؛ حکم دست دادن زن و مرد با این فرض چیست؟  
همه مراجع: دست دادن با زن نامحرم جایز نیست و شعائر دینی باید حفظ شود و با بیان حکم شرعی، حمل آن بر اسائه ادب از بین می‌رود. ۳۱۵

## داستان تحريك كننده

پرسش ۳۳۲ . آیا خواندن داستان های تحريك كننده جنسی، جایز است؟  
همه مراجع: اگر باعث تحريك شهوت گردد، خواندن آن جایز نیست. ۳۱۶

## نامه نگاری نامحرم

پرسش ۳۳۳ . نامه نگاری با نامحرم و طرح مسائل شهوانی از طریق ایمیل، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: طرح مسائلی که باعث ایجاد فتنه و فراهم آمدن زمینه فساد است، اشکال دارد. ۳۱۷

## احکام نگاه

### نگاه نامحرم

پرسش ۳۳۴ . درباره حرمت نگاه به نامحرم توضیح دهید؟  
«قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ» ۳۱۸ ؛ «به مؤمنان بگو: چشم های خود را از نگاه به نامحرم فرو گیرند».  
«وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ» ۳۱۹ ؛ «و به زنان با ایمان بگو: چشم های خود را از نگاه هوس آلود فرو گیرند».  
نگاه حرام در شرع عبارت است از: نگاه مرد به بدن زن نامحرم (به جز صورت و دست ها تا میچ) ؛ خواه با قصد باشد یا بدون آن. و نیز نگاه به صورت و دست ها اگر با قصد شهوت یا ترس افتادن به حرام باشد. همچنین نگاه زن به مرد نامحرم (به جز صورت، گردن و دست ها و مقداری از پا) ؛ خواه با قصد باشد یا بدون آن و نیز به مواضع یاد شده، اگر با قصد شهوت یا ترس افتادن به حرام باشد.  
امام صادق (علیه السلام) می فرماید: «نگاه به نامحرم، تیری از تیرهای مسموم شیطان است و چه بسا يك نگاهی که حسرتی طولانی بر جای گذارد». ۳۲۰

### نگاه های حلال

پرسش ۳۳۵ . نگاه های جایز و حلال کدام است؟  
نگاه های جایز عبارت است از:  
۱. نگاه به زن روستانشین که نوعا خود را نمی پوشاند، ۳۲۱  
۲. نگاه به عکس بی حجاب زن ناشناس،  
۳. نگاه همجنس به همجنس (به جز عورت) ،  
۴. نگاه به زن به منظور ازدواج (با شرایط خاص) ،  
۵. نگاه به زن که ۳۲۲ سال که هیچ گونه رغبتی به ازدواج با او نیست،  
۶. نگاه به زن غیرمسلمان ؛ خواه از اهل کتاب باشد یا نه. ۳۲۳  
تبصره. جواز نگاه های یاد شده در صورتی است که با قصد لذت و یا ترس افتادن به گناه همراه نشود.

### نگاه های حرام

پرسش ۳۳۶ . نگاه های ممنوع و حرام کدام است؟

نگاه های حرام عبارت است از:

۱. نگاه به چهره آرایش کرده زن،
۲. نگاه به زیور آلات زن،
۳. نگاه به عکس بی حجاب زن آشنا،
۴. نگاه با ریبه (ترس افتادن به حرام)،
۵. نگاه به بدن مرد نامحرم (به جز صورت و دست ها)،
۶. نگاه به تمام بدن زن نامحرم (به جز صورت و دست ها تا مچ)،
۷. نگاه هوس آلود (هر چند به صورت و دست ها و یا به بدن همجنس).

### نگاه به عکس دختر

پرسش ۳۳۷ . آیا مرد می تواند برای آگاهی از خصوصیات جسمی و زیبایی دختری که می خواهد با او ازدواج کند، عکس یا فیلم او را مشاهده کند؟ در صورتی که دختر، فامیل و آشنا باشد، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر بدون قصد لذت باشد، اشکال ندارد؛ هر چند آن دختر از فامیل و آشنایان باشد. ۳۲۴

### نگاه به دختران

پرسش ۳۳۸ . شخصی قصد ازدواج دارد، آیا می تواند بدون قصد لذت به چهره و موی خانم ها (مثلاً در خیابان) نگاه کند، تا یکی را بپسندد و بعد از او خواستگاری کند؟

همه مراجع: این نوع نگاه ها جایز نیست. ۳۲۵

تبصره. نگاه به بدن زن، به منظور ازدواج با او شرایطی دارد و پرسش یاد شده، خارج از این موارد است.

### نگاه به نامزد

پرسش ۳۳۹ . آیا نگاه مرد به بدن نامزد خود - که هنوز نامحرم است؛ ولی ازدواج با او قطعی است - جایز است؟

همه مراجع: خیر، نامزد نامحرم، با سایر زنان تفاوتی ندارد. ۳۲۶

### نگاه خواستگاری

پرسش ۳۴۰ . مرد تا چه اندازه می تواند به بدن زن، هنگام خواستگاری نگاه کند (البته با رعایت شرایط خاص خود)؟

آیات عظام امام، خامنه ای و فاضل: می تواند به بدن دختر نگاه کند؛ هر چند احتیاط مستحب است که تنها به دست و صورت و پاها، مو و مقداری از بدن (مانند گردن و بالای سینه) اکتفا کند. ۳۲۷

آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی و مکارم: تنها می تواند به دست و صورت، پاها، مو و مقداری از بدن (مانند گردن و بالای سینه) دختر نگاه کند. ۳۲۸

آیه الله صافی: بنا بر احتیاط واجب، تنها به صورت و دست‌ها تا مچ اکتفا کند ۳۲۹. آیه الله نوری: می‌تواند به دست و صورت، پاهای، مو و مقداری از بدن (مانند گردن و بالای سینه) دختر نگاه کند و اگر نتواند از خصوصیات سایر بدن، از روی لباس آگاهی پیدا کند، نگاه به تمام بدن جایز است. ۳۳۰

تبصره. نگاه به دختر برای خواستگاری شرایطی دارد که عبارت است از:

۱. به قصد لذت و ریه نباشد.
۲. برای آگاهی از وضع جسمانی او باشد.
۳. مانعی از ازدواج در میان نباشد.
۴. احتمال بدهد که دختر او را رد نمی‌کند.

### نگاه به برجستگی‌ها

پرسش ۳۴۱. آیا نگاه به برجستگی‌های بدن زن نامحرم (مانند سینه و پشت)، از روی لباس و مانند جایز است؟

همه مراجع: اگر با قصد لذت باشد و یا بترسد که به گناه بیفتد، نگاه به این مواضع جایز نیست. ۳۳۱

### نگاه لذت‌آور

پرسش ۳۴۲. اگر انسان همان‌طور که از دیدن باغ و گلستان لذت می‌برد، از نگاه کردن به چهره زن لذت ببرد؛ آیا این کار حرام است و مصداق قصد لذت به حساب می‌آید؟ همه مراجع: این‌گونه نگاه‌ها، چون جنبه لذت جنسی دارد، جایز نیست. ۳۳۲

### نگاه به چشم خواهری

پرسش ۳۴۳. نگاه به زنان نامحرم - به ویژه فامیل و آشنا - بدون قصد لذت و تنها از روی علاقه و محبت (مثلاً به چشم خواهری)، چه حکمی دارد؟ همه مراجع (به جز صافی): اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، نگاه به صورت و دست آنان تا مچ جایز است؛ ولی نگاه به جاهای دیگر (هر چند بدون قصد لذت) حرام است. ۳۳۳ آیه الله صافی: نگاه به بدن آنان (هر چند بدون قصد لذت) حرام است و بنابر احتیاط واجب، به صورت و دست آنان تا مچ نیز بدون قصد لذت نگاه نشود. ۳۳۴

### نگاه از آینه

پرسش ۳۴۴. آیا نگاه به موهای زن نامحرم، از داخل آینه جایز است؟

همه مراجع: خیر، جایز نیست. ۳۳۵

تبصره. حکم نگاه از آینه، شیشه، آب صاف و مانند آن، با نگاه به عکس و فیلم زن تفاوت دارد. نگاه از داخل آینه به زن نامحرم جایز نیست؛ ولی نگاه به عکس و فیلم او (اگر نا آشنا باشد)، جایز است.

### نگاه به مرد

پرسش ۳۴۵. حکم نگاه کردن زن به بازو و آرنج مرد نامحرم چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای و صافی: جایز نیست. ۳۳۶



آیه‌الله بهجت: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. ۳۳۷  
آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری و وحید: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به گناه باشد، اشکال ندارد. ۳۳۸

### نگاه به دختر بچه

پرسش ۳۴۶. آیا نگاه کردن به مو و بدن دختر نابالغ جایز است؟  
آیات عظام امام و سیستانی: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد؛ ولی بنابر احتیاط (مستحب) به جاهایی (مانند ران، شکم و سینه) که معمولاً آنها را می‌پوشانند، نگاه نکند. ۳۳۹  
آیه‌الله بهجت: اگر دختری است که خوب و بد را می‌فهمد، بنابر احتیاط واجب نگاه به او - خواه با قصد لذت یا بدون آن - جایز نیست. ۳۴۰  
آیات عظام تبریزی، صافی و وحید: اگر دختری است که خوب و بد را می‌فهمد (و به حدی رسیده که مورد نظر شهوانی است)؛ در این صورت نگاه به او - هر چند بدون قصد لذت - جایز نیست. ۳۴۱  
آیات عظام فاضل، مکارم و نوری: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد؛ ولی بنابر احتیاط واجب به جاهایی (مانند ران، شکم و سینه) که معمولاً آنها را می‌پوشانند، نگاه نکند. ۳۴۲

### عکس کودکی

پرسش ۳۴۷. دیدن عکس دوران کودکی زن نامحرم، در صورتی که پوشش کافی نداشته باشند، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع (به جز سیستانی): اگر نگاه به آن باعث هتك وی و تحريك شهوت نشود، اشکال ندارد. ۳۴۳  
آیه‌الله سیستانی: اگر عکس یاد شده، حکایت از وضع کنونی زن کند و او را نیز بشناسد، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۳۴۴

### فیلم نامحرم

پرسش ۳۴۸. نگاه به عکس و فیلم برخی از فامیل‌ها و آشنایان که از نظر حجاب بی‌بند و بار و بی‌باک هستند، چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، مکارم، نوری و وحید: اگر باعث مفسده نشود، اشکال ندارد. ۳۴۵  
آیات عظام بهجت و فاضل: بنابر احتیاط واجب، نگاه به عکس و فیلم آنان، جایز نیست. ۳۴۶  
آیات عظام خامنه‌ای و صافی: نگاه به عکس و فیلم آنان جایز نیست. ۳۴۷

### فیلم مجاز

پرسش ۳۴۹. نگاه به فیلم‌های مجاز داخلی و خارجی - که از سوی وزارت ارشاد اجازه داده شده است - چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: [اگر در حد ابتذال نبوده] و بدون قصد لذت و ترس افتادن به گناه باشد و باعث مفسد و

انحرافات اخلاقی نشود، اشکال ندارد (خواه فیلم داخلی باشد یا خارجی). ۳۴۸

### **فیلم تحریک همسر**

پرسش ۳۵۰. آیا زن و شوهر برای تحریک جنسی، می‌توانند به فیلم‌های سکس و مبتذل نگاه کنند؟  
همه مراجع (به جز تبریزی): خیر، تحریک شهوت به وسیله فیلم‌های مبتذل و جنسی جایز نیست. ۳۴۹  
آیه‌الله تبریزی: نگاه به فیلم‌هایی که باعث تحریک شهوت بر حرام و یا ترویج فساد در جامعه می‌شود، جایز نیست. ۳۵۰

### **فیلم تحریک کننده**

پرسش ۳۵۱. اگر با مشاهده فیلم‌های شهوت‌انگیز، مقداری از شهوت انسان فروکش کند و در جلوگیری از ارتکاب حرام مؤثر باشد؛ آیا مشاهده آن جایز است؟  
همه مراجع: نگاه به این فیلم‌های شهوت‌انگیز، جایز نیست و توجیه یاد شده، مجوز ارتکاب حرام دیگر نمی‌شود. ۳۵۱

### **فیلم مبتذل**

پرسش ۳۵۲. نگاه به فیلم‌های مبتذل - که بیشتر زنان غیرمسلمان در آن بازی می‌کنند - در صورتی که موجب تحریک انسان نشود، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): با توجه به اینکه دیدن این گونه فیلم‌ها، شهوت برانگیز و مقدمه ارتکاب گناه است، نگاه به آنها حرام است. ۳۵۲  
آیه‌الله تبریزی: نگاه به فیلم‌هایی که موجب تحریک شهوت بر حرام یا ترویج فساد در جامعه باشد، جایز نیست. ۳۵۳  
آیه‌الله سیستانی: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به گناه نیز باشد، بنابر احتیاط واجب نگاه به زنان جایز نیست. ۳۵۴

### **عکس اینترنتی**

پرسش ۳۵۳. در حین کار با شبکه اینترنت گاهی در کنار برخی از مقالات، عکس‌های مبتذل دیده می‌شود که ناگزیر از دیدن آنها هستیم؛ راهنمایی شما چیست؟  
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل و وحید: اگر به طور اتفاقی چشمتان به آن بیفتد، اشکال ندارد؛ ولی نگاه به آن با قصد لذت حرام است و بنابر احتیاط واجب، بدون قصد لذت و ترس افتادن به گناه، جایز نیست. ۳۵۵  
آیات عظام بهجت، صافی، مکارم و نوری: اگر به طور اتفاقی چشمتان به آن بیفتد، اشکال ندارد؛ ولی نگاه عمدی به آن (هر چند بدون قصد لذت)، جایز نیست.

### **سانسور فیلم**

پرسش ۳۵۴. دیدن فیلم‌های مبتذل به منظور سانسور کردن آن، چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و مکارم: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، برای

مأموران نظارت در مقام عمل به وظیفه قانونی - به مقدار ضرورت - اشکال ندارد ؛ ولی باید از قصد لذت اجتناب کنند. واجب است افرادی که برای نظارت و بررسی گمارده می‌شوند، از جهت فکری و روحی زیر نظر راهنمایی مسئولان باشند. ۳۵۶

آیات عظام بهجت، صافی و وحید: نگاه به این فیلم‌ها - که همیشه با نگاه شهوت برانگیز همراه است - جایز نیست. ۳۵۷

آیه‌الله سیستانی: اگر با قصد لذت باشد، حرام است. اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به گناه باشد، بنابر احتیاط واجب، نگاه کردن به آن جایز نیست. ۳۵۸

### ظهور فیلم

پرسش ۳۵۵. ظهور فیلم‌های عکاسی و میکس به وسیله مرد، چه حکمی دارد؟  
 همه مراجع: اگر زن را شناسد و باعث مفسده نشود، اشکال ندارد. ۳۵۹

### فیلم برداری مجالس

پرسش ۳۵۶. در حالی که می‌دانیم مردان فامیل و آشنا، فیلم ما را مشاهده می‌کنند ؛ آیا بر ما (زنان) جایز است بدون حجاب در مقابل فیلم بردار ظاهر شویم؟  
 همه مراجع: خیر، باید حجاب خود را رعایت کنید. ۳۶۰

### نگاه به ورزشکاران

پرسش ۳۵۷. حضور بانوان در میادین ورزشی مردان (مانند فوتبال و کشتی) وقتی که با شورت و زیرپوش بازی می‌کنند، چه حکمی دارد؟  
 همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و سیستانی): نگاه زن به بدن نامحرم جایز نیست ؛ هر چند بدون قصد لذت باشد. ۳۶۱

آیه‌الله بهجت: نگاه به آنها بنابر احتیاط واجب جایز نیست و اگر باعث مفسده شود، حضور آنان حرام است. ۳۶۲

آیات عظام تبریزی و سیستانی: با توجه به اینکه حضور زنان در این گونه ورزشگاه‌ها، باعث مفسده است، جایز نیست. ۳۶۳

### فیلم ورزشی

پرسش ۳۵۸. حکم تماشای کشتی‌گیران و سایر ورزشکاران با بدن نیمه برهنه، از تلویزیون برای بانوان چگونه است؟  
 آیات عظام امام، فاضل، سیستانی، نوری و وحید: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد و باعث مفسده هم نشود، اشکال ندارد. ۳۶۴

آیات عظام بهجت، صافی و مکارم: با توجه به اینکه نگاه به این نوع برنامه‌ها، باعث فساد و تهییج شهوت می‌شود، جایز نیست. ۳۶۵

آیه‌الله تبریزی: اگر به طور غیرزنده پخش شود و قصد لذت و ترس افتادن به حرام نباشد، اشکال ندارد. اما اگر به طور زنده پخش شود، در هر حال جایز نیست. ۳۶۶

آیه‌الله خامنه‌ای: اگر به طور غیر زنده پخش شود و قصد لذت و ترس افتادن به حرام نباشد، اشکال

ندارد. و اگر به طور زنده پخش شود، در هر حال بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۳۶۷ تبصره. فرض مسأله، جایی است که مردان ورزشکار و کشتی‌گیر ناشناس باشند (یعنی او را از غیرطریق فیلم به طور شخصی نشناسد) و گرنه به فتوای همه مراجع تقلید، تماشای آن حرام است.

## احکام ازدواج

### اهمیت ازدواج

پرسش ۳۵۹. درباره اهمیت ازدواج و فواید آن توضیح دهید؟  
«وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» ۳۶۸؛ «مردان و زنان بی‌همسر خود را همسر دهید و نیز غلامان و کنیزان شایسته را اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز می‌سازد؛ خداوند گشایش دهنده و آگاه است».

هیچ شالوده‌ای مقدس‌تر از بنای رفیع ازدواج نیست ۳۶۹ و هر ملتی در دین و آیین خود، به نوعی از آن بهره‌مند است. دین اسلام بیش از همه، بر آن تأکید فراوان دارد و آثار و فواید مهمی برای آن یاد کرده است. فقیهان، ازدواج را از مستحبات مؤکد بر شمرده و آن را برای کسی که به سبب نگرفتن همسر به گناه بیفتد، واجب دانسته‌اند. نبی اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) فرمود: «هر کس ازدواج کند، به درستی که از نصف دینش پاسداری کرده است». ۳۷۰

ازدواج دارای چند فایده است:

۱. بقای نسل،

۳. آرامش و تعادل روحی و جسمی،

۳. سلامت اخلاقی و اجتماعی جامعه،

۴. ارضای حس محبت کردن و مورد محبت قرار گرفتن و ... .

زن و مرد از سه راه به یکدیگر محرم می‌شوند: نسب (خویشاوندی)، رضاع (شیرخوردن) و ازدواج. راه سوم (ازدواج) بر دو قسم است: دائمی و موقت. عقد دائم آن است که مدت زناشویی در آن تعیین نشود و عقد موقت آن است که مدت زناشویی در آن تعیین شود. برای مثال زن را به مدت يك ساعت، يك روز، يك ماه، يك سال و یا بیشتر عقد نمایند ۳۷۱. زنی را که به این قسم عقد کنند، متعه و صیغه نیز می‌نامند. هر دو ازدواج در بسیاری از احکام و مسائل مشترك است؛ به عنوان مثال در هر دو باید صیغه خوانده شود و تنها راضی بودن زن و مرد کافی نیست. خود زن و مرد می‌توانند این صیغه را بخوانند و یا دیگری را وکیل کنند که از طرف آنان بخواند. در پاره‌ای از مسائل نیز با یکدیگر تفاوت دارد؛ مانند:

۱. ذکر نشدن مهر در عقد دائم، عقد را باطل نمی‌سازد؛ بر خلاف عقد موقت.

۲. زن و شوهر در عقد دائم از یکدیگر ارث می‌برند؛ بر خلاف عقد موقت.

۳. جایز نیست زن و شوهر در عقد دائم شرط کنند که نزدیکی انجام نگیرد؛ بر خلاف عقد موقت.

۴. شوهر در عقد دائم باید نفقه زن را بپردازد؛ برخلاف عقد موقت.

۵. زن در عقد دائم بدون اجازه شوهر نمی‌تواند بیرون برود؛ ولی در عقد موقت می‌تواند؛ مگر آنکه باعث تضییع حق شوهر شود.

۶. ذکر مدت در عقد دائم لازم نیست ؛ ولی در عقد موقت باید مدت ذکر شود.

### شرایط عقد ازدواج

پرسش ۳۶۰. شرایط عقد ازدواج چیست؟

ازدواج دارای شرایطی است ؛ از جمله:

۱. به صورت شفاهی صیغه خوانده شود، نه نوشتاری.
۲. قصد انشای عقد داشته باشند.
۳. بین ایجاب و قبول موالات رعایت شود.
۴. صیغه را به صورت صحیح بخوانند.
۵. خواننده صیغه عاقل و بالغ باشد.
۶. زن و مرد به ازدواج راضی باشند.

### ازدواج های حرام

پرسش ۳۶۱. ازدواج های حرام کدام است؟

ازدواج با افراد زیر حرام است:

۱. محارم،
۲. زن شوهردار،
۳. خواهرزن،
۴. زن عده دار،
۵. خواهر لواط دهنده،
۶. کافر غیرکتابی (مانند کمونیست ها )،
۷. در حال احرام،
۸. ازدواج دائم با زن پنجم.

### هم خوابی دوران عقد

پرسش ۳۶۲. آیا در زمان عقد (پیش از عروسی)، اجازه پدر عروس در مورد هم خوابی شرط است؟

همه مراجع: اگر دختر در خانه پدر باشد، رفت و آمد به آن خانه برای ارتباط زناشویی، باید با اجازه پدر او باشد. ۳۷۲

### وجوب ازدواج

پرسش ۳۶۳. آیا ازدواج در اسلام واجب است، یا اینکه شخص می تواند تا پایان عمر خود مجرد بماند؟

همه مراجع: اصل ازدواج در اسلام واجب نیست و از مستحباتی است که به آن بسیار سفارش شده است ؛ ولی اگر کسی به واسطه نداشتن همسر، به حرام بیفتد، ازدواج بر او واجب می گردد و حق ندارد تا پایان عمر مجرد باشد.

### **تأخیر ازدواج**

پرسش ۳۶۴ . اگر جوانی از نظر شغلی و مالی، قادر به ازدواج نباشد ؛ آیا باز ازدواج بر او واجب است؟

همه مراجع: اگر امکانات ازدواج برای او فراهم نباشد، معذور است ؛ ولی باید خود را از گناه حفظ کند. ۳۷۳

### **حلقه داماد**

پرسش ۳۶۵ . آیا خانواده عروس، می‌تواند برای داماد حلقه و انگشتر طلا تهیه کند؟  
همه مراجع: خرید آن جایز نیست. ۳۷۴

### **طلای زرد**

پرسش ۳۶۶ . زینت مردان با طلای زرد چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: پوشیدن طلا - مانند آویختن زنجیر طلا به گردن و به دست کردن انگشتر و ساعت طلا - برای مرد حرام است. ۳۷۵

### **طلای سفید**

پرسش ۳۶۷ . طلای سفید برای مردان چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: اگر از جنس طلا باشد، جایز نیست ؛ هر چند به رنگ سفید باشد. ۳۷۶

### **حکم پلاتین**

پرسش ۳۶۸ . آیا در دست کردن و استفاده از پلاتین برای مرد اشکال دارد؟  
همه مراجع: استفاده از پلاتین اشکال ندارد. ۳۷۷  
تبصره. پلاتین طلا نیست و فلز دیگری است.

### **زمان عروسی**

پرسش ۳۶۹ . آیا مراسم عقد و عروسی در ماه محرم و صفر جایز است؟  
همه مراجع: برگزاری این نوع مراسم، اگر توأم با معصیت و یا هتک حرمت حضرت سیدالشهدا (علیه السلام) نباشد، اشکال ندارد. اما برای مؤمنان سزاوار است که حرمت این ایام را پاس بدارند و از انجام کارهای شادی آفرین بپرهیزند. ۳۷۸

### **دوران نامزدی**

پرسش ۳۷۰ . تفریح و رفتن به گردش با نامزد خود - که هنوز عقد نکرده است - چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: تا زمانی که عقد شرعی خوانده نشده، جایز نیست. ۳۷۹

### **صیغه موقت**

پرسش ۳۷۱ . زن و مردی صیغه موقت جاری می‌کنند و بعد از آمیزش متوجه می‌شوند که عقدشان به جهتی باطل بوده است ؛ آیا این کار آنان در حکم زنا است و بچه به دنیا آمده نامشروع است؟

همه مراجع: با توجه به اینکه به مسأله آگاه نبوده‌اند، عملشان زنا نبوده و بچه نیز حلال زاده است و اگر بخواهند به زندگی موقت ادامه دهند، باید دوباره صیغه عقد را جاری کنند. ۳۸۰

### مدت عقد موقت

پرسش ۳۷۲. حداقل و حداکثر مدت در عقد موقت چه مقدار است؟  
همه مراجع (به جز تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید): عقد موقت اندازه معینی ندارد و مقدار آن، با توافق دو طرف انجام می‌پذیرد. ۳۸۱  
آیه‌الله سیستانی: ... باید مدت آن از مقدار عمر زن و شوهر و یا یکی از آنها بیشتر نباشد که در این صورت عقد باطل خواهد بود. ۳۸۲  
آیات عظام تبریزی، مکارم و وحید: ... بنابر احتیاط واجب، باید مدت آن از مقدار عمر زن و شوهر یا یکی از آنها بیشتر نباشد. در غیر این صورت، احتیاط واجب آن است که احکام عقد دائم را بر آن جاری سازند. ۳۸۳

### عقد دائم

پرسش ۳۷۳. آیا جایز است پیش از تمام شدن مدت عقد موقت، زن را به عقد دائم خود در آورد؟  
همه مراجع: خیر، جایز نیست؛ ولی می‌تواند مدت باقی مانده را به او ببخشد و سپس عقد دائم بخواند. ۳۸۴

### صیغه عقد عربی

پرسش ۳۷۴. آیا در عقد ازدواج - خواه دائم یا موقت - عربی خواندن شرط است؟  
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، مکارم، سیستانی و وحید: بنابر احتیاط واجب باید صیغه به عربی صحیح خوانده شود. ۳۸۵  
آیه‌الله بهجت: خیر شرط نیست؛ بلکه می‌توانند به هر زبانی که خواستند بخوانند. اما احتیاط مستحب (بهتر) آن است که به عربی بخوانند. ۳۸۶  
آیات عظام صافی، فاضل و نوری: باید صیغه به عربی صحیح خوانده شود. ۳۸۷

### اشتباه صیغه عقد

پرسش ۳۷۵. اگر در خواندن عقد نکاح يك حرف یا بیشتر اشتباه شود، آیا عقد باطل است؟  
همه مراجع: اگر معنای آن عوض شود، عقد باطل است. ۳۸۸

### خواندن صیغه عقد

پرسش ۳۷۶. کسی که معنای لفظ عربی صیغه ازدواج را نمی‌داند، می‌تواند آن را بخواند؟  
همه مراجع (به جز بهجت): خیر، جایز نیست؛ مگر آنکه معنای هر کلمه از عقد را جداگانه بداند و کلمات آن را صحیح ادا کند. ۳۸۹  
آیه‌الله بهجت: بنابر احتیاط واجب، نمی‌تواند آن را به عربی بخواند؛ مگر آنکه بخواهد ترجمه آن را به زبان فارسی و یا زبان دیگری جاری کند. در این صورت احتیاط مستحب آن است که هر دو را

بخواند (عربی و ترجمه آن). ۳۹۰

### صیغه عقد فارسی

پرسش ۳۷۷. آیا زن و مرد می‌توانند خودشان صیغه ازدواج را به فارسی بخوانند یا اینکه باید وکیل بگیرند تا عربی خوانده شود؟

آیات عظام امام، سیستانی، صافی، مکارم، نوری و وحید: اگر نمی‌توانند خودشان به صورت عربی صحیح بخوانند، می‌توانند به فارسی و یا هر زبان دیگری صیغه را اجرا کنند؛ ولی باید در همان زبان، لفظی را بگویند که معنای «زوجت» و «قبلت» را بفهماند و لازم نیست وکیل بگیرند. ۳۹۱  
آیه‌الله بهجت: خواندن عقد نکاح به زبان فارسی و یا هر زبان دیگری جایز است؛ هر چند توانایی بر خواندن زبان عربی هم داشته باشند و وکیل گرفتن لازم نیست. ۳۹۲

آیات عظام تبریزی و فاضل: اگر نمی‌توانند خودشان به صورت عربی صحیح بخوانند، چنانچه گرفتن وکیل برایشان ممکن باشد - بنابر احتیاط واجب - باید وکیل بگیرند و اگر ممکن نیست، می‌توانند خودشان به زبان فارسی و یا هر زبان دیگری صیغه را اجرا کنند؛ ولی باید در همان زبان، لفظی را بگویند که معنای «زوجت» و «قبلت» را بفهماند. ۳۹۳

پرسش ۳۷۸. اگر دختر و پسر بخوانند خودشان صیغه عقد موقت بخوانند، کیفیت آن به چه شکل است؟

همه مراجع: پس از تعیین مهر و مدت عقد و رعایت شرایط عقد (مانند اجازه پدر دختر)، نخست دختر بگوید: «زَوْجَتُكَ نَفْسِي فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ» و پس از آن بدون فاصله (طولانی) پسر بگوید: «قَبِلْتُ التَّرْوِيجَ». ۳۹۴

### مجلس عقد

پرسش ۳۷۹. آیا زن و شوهر باید در مجلسی که صیغه عقد خوانده می‌شود، حضور داشته باشند؟  
همه مراجع: خیر، لازم نیست. ۳۹۵

### روابط مشروع

پرسش ۳۸۰. آیا هیچ راه شرعی و قانونی - به جز ازدواج - وجود دارد که دو جوان روابط مشروع با هم داشته باشند؟ آیا در اسلام چیزی به نام صیغه خواهر و برادری وجود دارد؟  
همه مراجع: خیر، تنها راه، ازدواج - به طور دائم یا موقت - است و صیغه خواهر و برادری با نامحرم مشروع نیست. ۳۹۶

### وکیل عقد ازدواج

پرسش ۳۸۱. آیا خود مرد می‌تواند از طرف زن، وکیل شود و عقد را بخواند؟  
همه مراجع: آری، می‌تواند. ۳۹۷



### ازدواج اجباری

پرسش ۳۸۲. اگر پدر و مادر فرزندان خود (پسر یا دختر) مجبور سازند با شخص غیر مورد علاقه خود ازدواج کنند، آیا عقد صحیح است؟  
همه مراجع: خیر، در فرض یاد شده عقد باطل است. ۳۹۸

### عقد در چت

پرسش ۳۸۳. آیا جایز است عقد ازدواج را از طریق چت و به صورت آنلاین و زنده، اجرا کرد؟  
همه مراجع: اگر شرایط صحت عقد را رعایت کنند و صدای یکدیگر را بشنوند و بین جملات آنان فاصله طولانی نیفتد، اشکال ندارد و عقد صحیح است. ۳۹۹

### عقد معاطاتی

پرسش ۳۸۴. آیا عقد و نکاح معاطاتی نیز جایز است؟ به عنوان مثال پسر انگشتی را در دست دختر کند به قصد اینکه همسر یکدیگر شوند، بی آنکه صیغه عقد بخوانند؟  
همه مراجع: ازدواج معاطاتی، درست نیست و باید صیغه بخوانند. ۴۰۰

### شاهد ازدواج

پرسش ۳۸۵. آیا در عقد ازدواج، شاهد گرفتن لازم است؟  
همه مراجع: خیر، در عقد ازدواج - خواه دائم یا موقت - حضور شاهد لازم نیست. ۴۰۱

### اجازه پدر

پرسش ۳۸۶. آیا در ازدواج با دختر باکره، اجازه پدر یا جد پدری واجب است و اگر بدون اجازه عقد بخوانند، عقدشان باطل است؟  
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، مکارم و نوری: آری، باید با اجازه پدر یا جد پدری باشد و بدون اجازه او عقد باطل است. ۴۰۲  
آیات عظام بهجت، فاضل: از نظر تکلیفی، احتیاط واجب آن است که با اجازه پدر یا جد پدری باشد، ولی اگر بدون اجازه عقد بخوانند، عقد باطل نیست. ۴۰۳  
آیات عظام خامنه‌ای، صافی و وحید: بنا بر احتیاط واجب، باید با اجازه او باشد و اگر بدون اجازه عقد بخوانند بنا بر احتیاط واجب، عقد باطل است. ۴۰۴

### اجازه عقد موقت

پرسش ۳۸۷. آیا عقد موقت نیز مانند عقد دائم، احتیاج به اجازه پدر دارد؟  
همه مراجع: آری، تفاوتی بین آن دو نیست. ۴۰۵

### صیغه حریمیت

پرسش ۳۸۸. ما دو نفر همکار مجرد هستیم، برای آنکه روابط مان از نظر شرعی دچار مشکل نشود و به گناه کشیده نشویم، می‌توانیم بدون اجازه پدر دختر، ازدواج موقت کنیم؟

همه مراجع: روابط کاری و تحصیلی باعث نمی‌شود، اذن پدر یا جد پدری دختر از اعتبار بیفتد. ۴۰۶

### **تفاوت مرجع تقلید**

پرسش ۳۸۹. اگر مرد مقلد مرجعی باشد که معتقد است ازدواج موقت دختر باکره بدون اجازه پدرش جایز نیست؛ ولی دختر مقلد کسی است که می‌گوید اجازه پدر لازم است؛ آیا مرد می‌تواند این دختر را بدون اجازه پدرش عقد کند؟  
همه مراجع: در این فرض نیز باید با اجازه پدر دختر باشد. ۴۰۷

### **رضایت قلبی پدر**

پرسش ۳۹۰. اگر دختر گفت: پدر و مادرم رضایت قلبی به ازدواج دارند؛ آیا می‌توان به گفته او بدون اذن پدر با او ازدواج کرد؟  
همه مراجع: در اذن پدر، اظهار لازم است و رضایت قلبی کافی نیست. ۴۰۸

### **ازدواج دختر**

پرسش ۳۹۱. اگر دختر بکارتش را در دوران کودکی از دست داده باشد (البته نه از راه نامشروع؛ بلکه مثلاً با بازی و ورزش)، آیا در ازدواج با او، اجازه پدرش شرط است؟  
همه مراجع: این دختر حکم دختر باکره را دارد. ۴۰۹

### **طلاق دختر**

پرسش ۳۹۲. اگر دختر باکره‌ای شوهر کند و بدون اینکه با او نزدیکی شود، طلاق بگیرد؛ آیا ازدواج با او نیاز به اجازه پدر دارد؟  
آیات عظام امام، سیستانی و نوری: آری، باید با اجازه او باشد. ۴۱۰  
آیات عظام بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و وحید: بنابر احتیاط واجب، باید با اجازه او باشد. ۴۱۱

### **عقد مخفیانه نامزد**

پرسش ۳۹۳. اگر پدر دختر به ازدواج دائم با جوانی اجازه دهد؛ آیا آنان می‌توانند برای آشنایی از خصوصیات یکدیگر، بدون اطلاع خانواده او، عقد موقت بخوانند؟  
همه مراجع: در این فرض نیز اعتبار اجازه پدر برای خواندن عقد موقت ساقط نمی‌شود. ۴۱۲

### **فوت پدر**

پرسش ۳۹۴. دختر باکره رشیده‌ای که پدرش فوت کرده، اجازه چه کسی برای عقد او لازم است؟  
همه مراجع (به جز مکارم): در ازدواج با دختر باکره به جز اجازه پدر و یا جد پدری، اجازه فرد دیگری لازم نیست. ۴۱۳  
آیه‌الله مکارم: در صورت فوت پدر و جد پدری، عقد موقت دختر با اجازه حاکم شرع باشد.

### **روابط قبل عقد**

پرسش ۳۹۵ . آیا دختر و پسر عاقل و بالغ، می‌توانند بدون اطلاع خانواده برای ازدواج با هم صحبت کنند و سپس خانواده را مطلع سازند؟  
همه مراجع: خواستگاری و گفت‌وگوی پیش از عقد، اگر مفسده نداشته و بدون قصد لذت و ترس افتادن در گناه باشد، اشکال ندارد. ۴۱۴

### مخالفت پدر

پرسش ۳۹۶ . در صورتی که دختر و پسری هم کفو باشند ؛ ولی پدر دختر مخالف ازدواج آنها باشد، آیا باز هم رضایت او لازم است؟ (باید توجه داشت دختر بالغ و رشیده است و نیاز به ازدواج دارد)؟  
همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و صافی): اگر پسر - شرعا و عرفا - کفو و همتای دختر باشد، اجازه پدر لازم نیست. ۴۱۵  
آیات عظام بهجت و تبریزی: اگر پسر - شرعا و عرفا - کفو و همتای دختر باشد و ازدواج هم به مصلحت او باشد، اجازه پدر لازم نیست. ۴۱۶  
آیات عظام خامنه‌ای و صافی: اگر پسر - شرعا و عرفا - کفو و همتای دختر باشد و کفو دیگری نیز پیدا نشود، اجازه پدر لازم نیست. ۴۱۷

### رضایت پدر

پرسش ۳۹۷ . در صورتی که ولی دختر باکره، به اصل ازدواج دخترش با جوانی راضی است ؛ ولی نسبت به خصوصیات ازدواج (مانند مقدار مهر و تعیین زمان عقد و عروسی و ...) مخالف است و خود پسر و دختر توافق دارند ؛ آیا در این صورت هم اجازه پدر لازم است؟  
همه مراجع: اگر پدر با اصل ازدواج موافق است، ولی نسبت به خصوصیات آن مخالف باشد ؛ در این صورت اجازه او لازم نیست و عقد صحیح است. ۴۱۸

### ازدواج مجدد

پرسش ۳۹۸ . آیا زن می‌تواند در ضمن عقد ازدواج، شرط کند که شوهر او همسر دوم اختیار نکند؟  
آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: خیر، این شرط صحیح و نافذ نیست ؛ ولی اگر شرط کند که: «زن وکیل شوهر باشد، چنانچه شوهر ازدواج مجدد نماید، خود را طلاق دهد»، صحیح است. ۴۱۹  
آیات عظام تبریزی، سیستانی و صافی: آری، این شرط صحیح و نافذ است و اگر شوهر بعد از ازدواج، به این شرط عمل نکرد و ازدواج مجدد نمود، گناه کرده است. ۴۲۰  
آیه‌الله وحید: بنابر احتیاط واجب، این شرط صحیح و نافذ نیست ؛ ولی اگر شرط کند که: «زن وکیل شوهر باشد، چنانچه شوهر ازدواج مجدد نماید، خود را طلاق دهد»، صحیح است. ۴۲۱

### زنان بدکاره

پرسش ۳۹۹ . صیغه کردن زنان بدکاره چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای و صافی: ازدواج موقت با او کراهت شدید دارد و اگر با او ازدواج کرد، واجب است او را از کار زشتش باز دارد. ۴۲۲

آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری و وحید: بنا بر احتیاط واجب پیش از توبه او، جایز نیست. ۴۲۳

### ازدواج با بی‌نماز

پرسش ۴۰۰. آیا ازدواج با شخصی که نماز نمی‌خواند، جایز است؟  
همه مراجع: ازدواج با او جایز است؛ ولی کراهت دارد. ۴۲۴  
تبصره. ازدواج با فرد فاسق کراهت دارد و کسی که نماز نمی‌خواند، مصداق بارز فسق شمرده می‌شود.

### ازدواج با اهل سنت

پرسش ۴۰۱. حکم ازدواج دختر شیعه با مردی از اهل تسنن چیست؟  
همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و وحید): ازدواج دختر شیعه با مرد سنی، مکروه است؛ ولی اگر بترسد که بر اثر ازدواج با او به گمراهی بیفتد، جایز نیست. ۴۲۵  
آیات عظام بهجت، تبریزی و وحید: اگر بترسد که بر اثر ازدواج با او به گمراهی بیفتد، جایز نیست و در غیر این صورت بنا بر احتیاط واجب، با او ازدواج نکند. ۴۲۶  
تبصره. ازدواج با برخی از فرقه‌ها مانند: غلات، ناصبی‌ها و خوارج - که خود را مسلمان می‌پندارند، ولی در حقیقت محکوم به کفر هستند - جایز نیست.

### زن شوهردار

پرسش ۴۰۲. هرگاه با زنی به صورت دائم یا موقت ازدواج کند، آنگاه معلوم شود که شوهر دارد، تکلیف چیست؟  
همه مراجع: عقد باطل است و باید از او جدا شود و نیاز به طلاق هم ندارد. ۴۲۷

### خواهر لواط دهنده

پرسش ۴۰۳. شخصی پس از بلوغ با پسر بچه‌ای نابالغ، وطی (لواط) کرده؛ بعد خواهر او را گرفته است. پس از ازدواج متوجه می‌شود که ازدواج با او حرام بوده؛ اکنون تکلیف چیست؟  
همه مراجع (به جز تبریزی): در فرض یاد شده، آن زن بر مرد حرام است و باید از او جدا شود و نیاز به طلاق هم ندارد. ۴۲۸  
آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب زن بر مرد حرام است و باید از او جدا شود و بنا بر احتیاط طلاق هم بدهد. ۴۲۹

پرسش ۴۰۴. اگر لواط کننده و لواط دهنده هر دو نابالغ باشند، آیا باز ازدواج با خواهر لواط دهنده حرام می‌شود؟

آیات عظام امام، بهجت و نوری: آری، ازدواج با خواهر او حرام می‌شود. ۴۳۰  
آیات عظام تبریزی، صافی، فاضل و مکارم: خیر، ازدواج با خواهر او حرام نمی‌شود. ۴۳۱  
آیات عظام سیستانی و وحید: بنابر احتیاط واجب، ازدواج با خواهر او حرام نمی‌شود. ۴۳۲

### ازدواج در عده

پرسش ۴۰۵ . اگر مردی با زنی که در عده است از روی جهل به مسأله، عقد دائم یا موقت بخواند ؛ آیا این زن بر او حرام ابدی می‌شود؟  
همه مراجع (به جز مکارم) : اگر هر دو نمی‌دانستند که ازدواج با زن عده‌دار حرام است ؛ چنانچه مرد (در زمان عده) با او نزدیکی کرده باشد، آن زن بر او حرام ابدی می‌شود. اما اگر نزدیکی نکرده باشد، تنها عقد باطل است و می‌توانند پس از پایان عده، با یکدیگر ازدواج کنند. ۴۳۳  
آیه‌الله مکارم: اگر وکیل عقد را در عده خوانده باشد حرام ابدی نمی‌شود.

### پرداخت مهریه

پرسش ۴۰۶ . اگر به اعتقاد اینکه، دختر باکره است با او ازدواج کند، آن‌گاه بعد از عقد متوجه شود که بکارتش از بین رفته ؛ آیا عقد صحیح است؟ آیا از مهر چیزی کسر می‌شود؟  
همه مراجع: آری، عقد صحیح است و باید مقدار تفاوت مهریه دختر باکره و غیرباکره‌ای که همانند و هم شأن او هستند، در نظر گرفت و به نسبت آن از مهریه او کم کرد. به عنوان مثال اگر مهریه این دختر صد سکه و مهریه دختر باکره هم شأن او، هشتاد سکه و مهریه دختر غیرباکره هم شأن او، شصت سکه طلا باشد ؛ در این صورت شوهر می‌تواند هفتاد و پنج سکه طلا به همسرش بدهد. ۴۳۴

پرسش ۴۰۷ . اگر مردی قصد پرداختن مهریه همسرش را نداشته باشد، آیا این عقد آنها باطل است؟  
همه مراجع: عقد صحیح است و مرد باید مهریه را بپردازد. ۴۳۵

پرسش ۴۰۸ . اگر مرد هنگام اجرای عقد ازدواج، مهریه‌ای را قرار دهد که می‌داند قدرت پرداخت آن را ندارد ؛ آیا این عقد باطل است؟  
همه مراجع: خیر، عقد صحیح است و باید مهریه‌ای را که تعیین کرده، به زن بپردازد. ۴۳۶

### مهر السنه

پرسش ۴۰۹ . مقدار مهر السنه را بیان کنید؟  
همه مراجع: «مهر السنه» مقدار مهری است که نبی اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) برای همسران خود و حضرت زهرا (علیهاالسلام) قرار داد. مقدار آن پانصد درهم است و هر درهم، معادل ۱۲/۶ نخود نقره سکه‌دار است. در مجموع برابر ۶۳۰۰ نخود (یا ۲۶۲/۵ مثقال) می‌شود و قیمت آن در هر زمان، تابع نرخ همان زمان است. ۴۳۷

### احکام امر به معروف

#### اهمیت امر به معروف

پرسش ۴۸۴ . درباره اهمیت امر به معروف و نهی از منکر و ضرورت آن توضیح دهید؟  
«كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» ۱۱۸ ؛ «شما بهترین امتی بودید که به سود انسان‌ها آفریده شده‌اند [ ؛ چه اینکه ] امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید».  
«معروف» آن است که عقل و شرع آن را نیک و خوب بداند و «منکر» آن است که عقل و شرع آن

را ناپسند و بد بدانند. بنابراین آنچه که نیک است - اعم از امور فرهنگی، اعتقادی، اقتصادی، عبادی، اخلاقی، سیاسی، جسمی، روانی و... - معروف است و کلیه آنچه که ناپسند است، مشمول منکر می‌گردد. پس امر به معروف، به معنای «فرمان دادن به کار خوب» و نهی از منکر، به معنای «باز داشتن از کار بد» است.

بهترین راه برای به دست آوردن مصداق‌های معروف و منکر، مراجعه به شرع است. بعضی از معروف‌ها عبارت است از: تقوا، احسان و نیکی، توکل، حسن ظن به خدا، توبه، تلاوت قرآن، شکر خدا، مشورت، دعا، اخلاق نیک، بردباری، ایستادگی در راه دین، خوف از خدا، انفاق، اندیشیدن و تفکر، عفو و بخشش، فرو بردن خشم، جهاد، نماز، روزه و... بخشی از منکرها نیز عبارت است از: کفر، نفاق، دوستی با کافران، ظلم و ستم، خیانت به بیت‌المال، کتمان حق، دین فروشی، بخل، کرنش در برابر دشمن، بد گمانی، دروغ، غیبت، تهمت، ایجاد اختلاف، ریاست‌طلبی، حسادت، قطع رحم و....

فریضه امر به معروف و نهی از منکر، در همه ادیان مطرح بوده است و وجوب آن اختصاص به مسلمانان ندارد. این حکم در میان بنی اسرائیل به چشم می‌خورد. خداوند در قرآن می‌فرماید: «اهل کتاب همه یکسان نیستند؛ بلکه پاره‌ای از آنان به انجام این فریضه می‌پردازند و از نیکان به شمار می‌روند». ۱۱۹ لقمان اجرای این فریضه را به فرزندش سفارش می‌کند. ۱۲۰ خداوند به حضرت موسی و هارون دستور می‌دهد که با زبان نرم، فرعون را نصیحت کنند. ۱۲۱

امر به معروف و نهی از منکر، از مهم‌ترین، بهترین و عالی‌ترین فریضه‌ها و واجبات اسلامی است؛ به طوری که برخی از فقیهان، آن را از ضروریات دین دانسته‌اند. در آیات و روایات گوناگونی به آن سفارش شده است و تعابیر زیبایی در آنها به چشم می‌خورد. حضرت علی (علیه السلام) می‌فرماید: «تمام کارهای نیک و (حتی) جهاد در راه خدا در برابر امر به معروف و نهی از منکر، همچون آب دهان در برابر دریای پهناوری است». ۱۲۲ امام باقر (علیه السلام) می‌فرماید: «بد قومی هستند، قومی که بر امر به معروف و نهی از منکر عیب می‌گیرند و آن را بی‌ارزش می‌پندارند». ۱۲۳

ذکر چند امر در این زمینه لازم است:

۱. این فریضه از تکالیف همگانی است و همه مسلمانان باید آن را پاس بدارند. این چنین نیست که در زمان اقتدار حاکمیت اسلامی، این فریضه تنها بر دوش نیروهای انتظامی و قوه قضاییه و سایر نهادهای دولتی قرار داشته باشد؛ بلکه تك تك افراد مردم به انجام این فریضه موظف‌اند. امر به معروف و نهی از منکر، واجب کفایی است و چنانچه عده‌ای به اجرای آن بپردازند و به گسترش معروف و از بین بردن منکر اقدام ورزند، انجام دادن آن از دیگران ساقط می‌شود.
۲. در اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر، بین زن و مرد تفاوتی نیست و هر دو گروه، در این راستا وظیفه و مسئولیت دارند.
۳. یکی از مراتب امر به معروف و نهی از منکر اقدام و برخورد عملی با شخص گناهکار است؛ ولی به فتوای مراجع تقلید، این امر باید ۱۲۴ با اجازه حاکم شرع و مسئولان حکومت اسلامی انجام گیرد و بدون اجازه آنها جایز نیست. ۱۲۵
۴. این فریضه دارای شرایطی است که بدون فراهم آمدن آنها، انجام دادن آن بر شخص واجب نیست؛ بلکه در برخی موارد نیز حرام است.

### مراتب امر به معروف

پرسش ۴۸۵ . مراتب امر به معروف و نهی از منکر کدام است؟

مراتب امر به معروف و نهی از منکر عبارت است از:

۱. انکار قلبی،

۲. انکار زبانی،

۳. اقدام عملی.

### شرایط امر به معروف

پرسش ۴۸۶ . شرایط امر به معروف و نهی از منکر کدام است؟

۱. امر و ناهی باید معروف و منکر را بشناسد.

۲. احتمال دهد امر و نهی او تأثیر دارد.

۳. امر و نهی مفسده‌ای (ضرر جانی، مالی مهم و آبرویی) نداشته باشد.

۴. تارك معروف و عامل منکر، بر ادامه شیوه خود اصرار داشته باشد.

پرسش ۴۸۷ . آیا بر کسی که از احکام شرعی و راه و روش امر به معروف آگاهی ندارد، امر به

معروف واجب است؟

همه مراجع: خیر واجب نیست ؛ ولی باید شرایط و مسائل امر به معروف را یاد بگیرد تا دچار اشتباه

نگردد. ۱۲۶

### موارد امر به معروف

پرسش ۴۸۸ . از نظر شرعی امر به کدام يك از معروف‌ها و نهی از کدام يك از منکرها واجب

است؟

آیات عظام امام، بهجت، مکارم، فاضل، خامنه‌ای و نوری: در واجبات و محرمات، امر و نهی واجب

و در مستحبات و مکروهات، امر و نهی مستحب است. ۱۲۷

آیات عظام تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: در واجبات و محرمات امر و نهی واجب و در

مستحبات امر مستحب است. ۱۲۸

### وظیفه امر به معروف

پرسش ۴۸۹ . اگر کسی عملی را مرتکب شود که مرجع تقلید شخص دیگری آن را حرام می‌داند ؛

ولی به نظر مرجع تقلید خودش جایز است ؛ آیا باید او را از آن عمل نهی کند؟

همه مراجع: خیر، نهی از منکر در این مورد واجب نیست. ۱۲۹

پرسش ۴۹۰ . آیا کسی که خودش به معروف عمل نمی‌کند و مرتکب گناه می‌شود ؛ حق دارد دیگران

را امر و نهی کند؟

همه مراجع: آری، بر او هم واجب است که با تحقق شرایط، امر به معروف و نهی از منکر کند. البته

باید بداند که اگر بخواهد سخنش در قلب دیگران جای گیرد و تأثیر بگذارد، با عمل و رفتار خود

می‌تواند، به این هدف دست یابد. ۱۳۰

### امر به معروف فامیل

پرسش ۴۹۱. برخی از بستگان و خویشاوندان ما به طور کلی به نماز و روزه و سایر واجبات توجهی ندارند و اموالشان نیز حرام و یا مشکوک است و هیچ‌گونه نصیحت و موعظه‌ای در آنها اثر نمی‌کند؛ آیا معاشرت با آنان جایز است؟  
همه مراجع: معاشرت با آنان اشکال ندارد؛ به ویژه اگر باعث هدایت آنان بشود و تا هنگامی که یقین ندراید غذای مورد استفاده، از مال حرام است، تصرف در آن جایز است. ۱۳۱

### وظیفه نیروی انتظامی

پرسش ۴۹۲. در زمان حکومت اسلامی، اگر نیروی انتظامی در برخورد با مفسد اجتماعی از خود جدیت نشان ندهد، وظیفه مردم چیست؟ آیا باید بر اساس فریضه امر به معروف و نهی از منکر اقدام کنند؟

همه مراجع (به جز بهجت): بر همه مکلفان، امر به معروف و نهی از منکر واجب است و اگر نیروی انتظامی به این فریضه عمل نکند، تکلیف از دیگران ساقط نمی‌شود؛ بلکه با فراهم بودن شرایط آن، بر سایرین نیز واجب است البته چنانچه نیاز به اقدام و برخورد فیزیکی باشد، این امر بدون اجازه حاکم شرع جایز نیست. ۱۳۲  
آیه‌الله بهجت: بر همه مکلفان، امر به معروف و نهی از منکر واجب است و اگر نیروی انتظامی به این فریضه عمل نکند، تکلیف از دیگران ساقط نمی‌شود؛ بلکه با فراهم بودن شرایط آن، بر سایرین نیز واجب است. در جایی که منجر به جراحت بشود، نهی از منکر جایز نیست و اجازه مجتهد جامع شرایط نیز بنا بر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند. ۱۳۳

### منکرات مجلس عروسی

پرسش ۴۹۳. گاهی در عروسی‌ها به پخش نوارهای موسیقی - که بعضی از آنها از صدا و سیما هم پخش می‌شود - می‌پردازند؛ آیا نیروی انتظامی و یا بسیج و یا نهاد دیگری، می‌تواند آنها را از این عمل باز دارند و نهی از منکر کنند؟  
همه مراجع: اگر از نوع موسیقی حرام باشد، گوش دادن به آن جایز نیست و نهادهای یاد شده وظیفه دارند ارشاد و نهی از منکر کنند و صرف پخش شدن آن از رسانه صدا و سیما، دلیلی بر جواز آن نیست؛ ولی صداهای مشکوک اشکال ندارد. ۱۳۴

### موسیقی خوابگاه دانشجویی

پرسش ۴۹۴. با کسانی که در خوابگاه‌های دانشجویی به موسیقی‌های مبتذل گوش می‌دهند، چه باید کرد؟  
همه مراجع: اگر احتمال تأثیر می‌دهید - در صورت فراهم بودن سایر شرایط - باید به او تذکر دهید و یا در صورت امکان، مسئولان امر را مطلع سازید. ۱۳۵

### امر به معروف بدحجاب



پرسش ۴۹۵ . وظیفه مردم در قبال بدحجابی و مفاسد موجود در جامعه چیست؟  
همه مراجع: وظیفه هر فردی امر به معروف ونهی از منکر است ؛ ولی باید به شرایط و مراتب آن توجه داشته باشد. ۱۳۶

#### **امر به معروف دانشجویان**

پرسش ۴۹۶ . در دانشگاه ها، روابط پسر و دختر غوغا می کند ؛ وظیفه ما نسبت به آنان چیست؟  
همه مراجع: بر هر فردی واجب است، ضمن دوری از ابتلا به مفاسد، در صورت تمکّن و تحقق شرایط نهی از منکر، به این فریضه اقدام کند. ۱۳۷

#### **سختی امر به معروف**

پرسش ۴۹۷ . بعضی از گناهان (مانند بدحجابی و ... ) به حدی است که اگر بخواهم تمام وقتم را برای آن سپری کنم، باز هم نمی توانم به تکلیف خود عمل کنم و از کار و زندگی می افتم ؛ در این صورت تکلیف چیست؟  
همه مراجع: امر به معروف و نهی از منکر، تا جایی که باعث ضرر مالی قابل توجّه یا سختی و اختلال در زندگی نشود، واجب است. ۱۳۸

#### **نگاه به نامحرم**

پرسش ۴۹۸ . هر گاه نهی از منکر باعث نگاه به زنان بی موالات و آرایش کرده شود، آیا باز هم واجب است؟  
همه مراجع: نهی از منکر، ملازم با نگاه کردن نیست و نگاه های قهری و اتفاقی، اشکال ندارد. ۱۳۹

#### **تجسس در خوابگاه**

پرسش ۴۹۹ . برای اینکه اطلاع پیدا کنیم که در اتاق خوابگاه ها، گناه (نه توطئه بر ضد نظام ) انجام می شود یا نه، آیا جایز است تفحص کنیم؟  
همه مراجع: خیر، این کار حرام است. ۱۴۰

#### **نجاست فرش**

پرسش ۵۰۰ . اگر فرش کسی نجس باشد و ببیند دیگران با پای مرطوب بر آن قدم می گذارند، تکلیف چیست؟

آیات عظام امام، خامنه ای، صافی، فاضل و نوری: لازم نیست به آنان بگوید. ۱۴۱  
آیه الله بهجت: خیر، لازم نیست به او بگوید ؛ مگر اینکه با او طوری معاشرت داشته باشد که اگر نگوید، لوازم مشترك بین آن دو نجس خواهد شد. ۱۴۲  
آیه الله تبریزی: اگر در معرض این باشد که نجاست به خوردنی ها و آشامیدنی ها سرایت کند، باید به آنان بگوید. ۱۴۳  
آیه الله سیستانی: اگر او باعث این امر شده باشد، با دو شرط باید به وی بگوید: یکی اینکه در معرض این باشد که نجاست به خوردنی ها و آشامیدنی های او سرایت کند و دیگر آنکه احتمال بدهد آنان به

گفته او ترتیب اثر می‌دهند ؛ ولی اگر بدانند ترتیب اثر نمی‌دهند، گفتن لازم نیست. ۱۴۴  
آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط به آنان بگوید. ۱۴۵  
آیه‌الله وحید: اگر او باعث این امر شده و در معرض این باشد که نجاست به خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها  
سرایت کند، باید به آنان بگوید. ۱۴۶

#### **امر به معروف پدر و مادر**

پرسش ۵۰۱. اگر پدر و مادر انسان مرتکب گناه شوند، آیا نهی از منکر آنان بی‌احترامی محسوب  
نمی‌شود؟  
همه مراجع: خیر، نهی از منکر آنان - با فراهم بودن شرایط آن - بر فرزند واجب است. البته سعی  
کند این کار را با سخن نرم و اخلاق نیک، انجام دهد و این امر، بی‌احترامی به آنان محسوب نمی‌شود  
و اگر تأثیر نکرد، وظیفه دیگری ندارد. ۱۴۷

#### **تکرار امر به معروف**

پرسش ۵۰۲. در فریضه امر به معروف و نهی از منکر، آیا يك بار تذکر دادن کافی است، یا باید  
چندین بار تکرار کند؟  
همه مراجع: اگر در تکرار تذکر، احتمال اثر می‌دهد، باید تکرار کند. ۱۴۸

#### **نهی غذای نجس**

پرسش ۵۰۳. اگر انسان ببیند کسی چیز نجسی را می‌خورد، آیا لازم است به او بگوید؟  
همه مراجع (به جز بهجت): خیر، لازم نیست به او بگوید. ۱۴۹  
آیه‌الله بهجت: خیر، لازم نیست به او بگوید ؛ مگر اینکه با او طوری معاشرت داشته باشد که اگر  
نگوید، لوازم مشترك بين آن دو نجس می‌شود. ۱۵۰

#### **فضله موش**

پرسش ۵۰۴. اگر صاحب خانه در بین غذا خوردن، بفهمد غذا نجس است (مانند دیدن فضله موش  
در غذا)، آیا لازم است به میهمانان بگوید؟  
همه مراجع (به جز سیستانی و مکارم): آری، باید به آنان بگوید. ۱۵۱  
آیه‌الله سیستانی: اگر احتمال دهد میهمانان به گفته او ترتیب اثر می‌دهند، باید به آنان بگوید ؛ ولی اگر  
بداند ترتیب اثر نمی‌دهند، گفتن لازم نیست. ۱۵۲  
آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید به آنان بگوید. ۱۵۳

#### **دروغ مصلحتی**

پرسش ۵۰۵. دروغ مصلحتی چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: «دروغ مصلحتی» به معنای رایج نزد مردم - که در واقع «دروغ منفعتی» است - حرام  
است. موارد جواز دروغ در اسلام مشخص است ؛ از جمله آنها وجود مصلحت اهم (مثل حفظ جان  
مؤمن و یا رفع نزاع بین دو مسلمان) است. ۱۵۴

### حکم غیبت

پرسش ۵۰۶ . کسی که از شخصی غیبت کرده یا شنیده است، آیا باید رضایت فرد غیبت شده را به دست آورد؟

همه مراجع (به جز بهجت): خیر، کسب رضایت او واجب نیست ؛ ولی باید از این گناه توبه کند. ۱۵۵

آیه الله بهجت: آری باید رضایت او را جلب کند، مگر اینکه عزت و آبروی او را نزد کسانی که پیش آنان غیبت کرده، اعاده نماید و اگر امکان رضایت و یا دسترسی به او نباشد، باید برای او استغفار کرد. ۱۵۶

### موارد غیبت

پرسش ۵۰۷ . کسی که عیب ظاهری دارد (مثلاً قدش کوتاه است )، آیا می‌توان پشت سر او این عیب را گفت؟

همه مراجع: بیان صفات ظاهری و آشکار شخصی که همه از آن آگاهی دارند - اگر قصد هتک و تحقیر و مسخره کردن او را نداشته باشد - اشکال ندارد. ۱۵۷

### غیبت استاد

پرسش ۵۰۸ . غیبت در مسائلی که اگر درباره آن صحبت نشود، حل نمی‌گردد (مثلاً درباره استادی که خوب درس نمی‌دهد )، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: بیان نقاط ضعف استاد، نزد مسئولان و یا در مقام مشورت، اشکال ندارد. به طور کلی در مواردی که مصلحت غیبت، اهم از مفسده آن باشد، غیبت حرام نیست. ۱۵۸

### قطع رحم

پرسش ۵۰۹ . خویشاوندانی که قطع رحم با آنان جایز نیست، چه کسانی‌اند؟

همه مراجع: ارحام کسانی‌اند که در مراتب ارث واقع می‌شوند ؛ مانند: پدر، مادر، برادر، خواهر و فرزندان آنان و نیز عمو، عمه، خاله، دایی و فرزندان آنان. ۱۵۹

پرسش ۵۱۰ . اگر برادر یا سایر نزدیکان فرد به وظایف دینی (نماز، روزه، خمس و...) عمل نمی‌کنند و به تذکر هم گوش نمی‌دهند، آیا می‌تواند رفت و آمد با آنان را قطع کند؟  
همه مراجع (به جز امام): خیر، نمی‌تواند به این بهانه، صله رحم را ترك کند ؛ مگر آنکه قطع رابطه (به طور موقت ) باعث تأثیر و بیداری او گردد. در این صورت از باب نهی از منکر لازم است. ۱۶۰

امام: خیر، بکوش با رفت و آمد او را ارشاد کند و از قطع رحم در هر حال اجتناب ورزد. ۱۶۱

### صله رحم

پرسش ۵۱۱ . صله رحم به چه چیز تحقق می‌یابد؟ آیا رفت و آمد با خویشاوندان واجب است؟  
همه مراجع: صله رحم، منحصر به رفت و آمد با خویشاوندان نیست ؛ بلکه این عمل با هدیه دادن، میهمانی کردن، پیغام فرستادن، تماس تلفنی، سلام کردن و... نیز تحقق می‌یابد. پس همین اندازه که

قطع رحم نشود، کافی است. ۱۶۲

### لباس شهرت

پرسش ۵۱۲. منظور از لباس شهرت چه نوع لباسی است؟  
همه مراجع (به جز سیستانی و مکارم): لباس شهرت، لباسی است که پوشیدن آن برای شخص - به جهت جنس پارچه، رنگ، کیفیت دوخت و یا مندرس بودنش - معمول نبوده و خلاف شأن او به حساب آید؛ به طوری که اگر آن را در برابر مردم بپوشد، توجه آنان را به خود جلب کرده و انگشت‌نما می‌شود. ۱۶۳  
آیه‌الله مکارم: لباس شهرت، لباسی است که جنبه ریاکاری دارد و شخص می‌خواهد به وسیله آن، مثلاً به زهد و ترك دنیا مشهور شود؛ خواه از جهت پارچه یا رنگ آن باشد و یا دوخت آن. اما اگر واقعا قصدش ساده پوشیدن است و جنبه ریاکاری ندارد؛ نه تنها جایز بلکه عملی شایسته است. ۱۶۴  
آیه‌الله سیستانی: منظور لباسی است که مؤمن را به صورتی زشت و نامناسب درآورد. ۱۶۵

### پوشیدن لباس شهرت

پرسش ۵۱۳. حکم پوشیدن لباس شهرت را بیان کنید؟  
آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: پوشیدن لباسی که موجب شهرت و انگشت‌نمایی شود، بنابر احتیاط واجب حرام است. ۱۶۶  
آیات عظام بهجت، صافی و وحید: پوشیدن لباسی که موجب شهرت و انگشت‌نمایی شود، حرام است. ۱۶۷  
آیات عظام تبریزی و سیستانی: پوشیدن آن حرام نیست؛ مگر آنکه موجب هتك حرمت و خواری شخص شود. ۱۶۸  
آیه‌الله مکارم: پوشیدن لباسی که جنبه ریاکاری دارد و شخص می‌خواهد به وسیله آن، مثلاً به زهد و ترك دنیا مشهور شود، بنابر احتیاط واجب حرام است؛ خواه از جهت پارچه یا رنگ آن باشد و یا دوخت آن. اما اگر واقعا قصد او ساده پوشیدن است و جنبه ریاکاری ندارد؛ نه تنها جایز، بلکه عملی شایسته است. ۱۶۹  
تبصره. پوشیدن هر لباسی که موجب هتك حرمت و خواری شخص شود، به فتوای همه مراجع حرام است.

### لباس جنس مخالف

پرسش ۵۱۴. پوشیدن لباس زنانه برای مردان و بالعکس چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام و بهجت: بنابر احتیاط واجب، پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، جایز نیست. ۱۷۰  
آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل و وحید: بنابر احتیاط واجب پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، در صورتی که آن را زنی و پوشش خود قرار دهد، جایز نیست. ۱۷۱  
آیه‌الله سیستانی: بنابر احتیاط واجب، پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، اگر او را به آن صورت در آورد، جایز نیست. ۱۷۲  
آیه‌الله مکارم: پوشیدن لباس جنس مخالف، اگر مفسده خاصی بر آن مترتب نشود، اشکال ندارد. ۱۷۳

آیه‌الله نوری: بنا بر احتیاط واجب، پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، جایز نیست؛ مگر آنکه انگیزه عقلایی و مصلحت مهم‌تری در بین باشد. ۱۷۴

### لباس منزل

پرسش ۵۱۵. آیا در حرمت پوشیدن لباس جنس مخالف، تفاوتی بین پوشیدن آن در خانه و بیرون از آن دارد؟

آیات عظام امام و بهجت: خیر، بنابر احتیاط واجب پوشیدن آن جایز نیست. ۱۷۵  
آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل و وحید: تا زمانی که لباس جنس مخالف را به عنوان زنی (لباس و پوشش) خود قرار نداده باشد، اشکال ندارد. ۱۷۶  
آیه‌الله سیستانی: اگر او را به صورت جنس مخالف در آورد، بنابر احتیاط واجب پوشیدن آن جایز نیست. ۱۷۷  
آیه‌الله مکارم: اگر مفسده خاصی بر آن مترتب نشود، پوشیدن آن اشکال ندارد. ۱۷۸  
آیه‌الله نوری: اگر از پوشیدن آن انگیزه عقلایی دارد و مصلحت مهم‌تری در بین است، اشکال ندارد. ۱۷۹

### پوشیدن دمپایی

پرسش ۵۱۶. آیا پوشیدن دمپایی زنان برای مردان و بالعکس اشکال دارد؟  
همه مراجع (به جز امام و بهجت): خیر، اشکال ندارد (اگر باعث مفسده نشود). ۱۸۰  
آیات عظام امام و بهجت: اگر مختص به زن یا مرد باشد، بنابر احتیاط واجب پوشیدن آن برای دیگری جایز نیست. ۱۸۱  
تبصره. اگر در موردی پوشیدن دمپایی مختص به جنس مخالف، به عنوان زنی و لباس قرار گیرد (مانند پوشیدن آن در بیرون از منزل)، در این صورت پوشیدن آن اشکال دارد.

### ریش تراشی

پرسش ۵۱۷. تراشیدن ریش تمام صورت، با ماشین یا تیغ چه حکمی دارد؟  
همه مراجع (به جز بهجت و صافی): تراشیدن ریش - خواه با تیغ باشد یا ماشین - بنابر احتیاط واجب حرام است. ۱۸۲  
آیات عظام بهجت و صافی: تراشیدن ریش حرام است. ۱۸۳

### ریش نوجوان

پرسش ۵۱۸. آیا تراشیدن موهای کم صورت، به منظور رشد و پر پشت شدن آن، اشکال دارد؟  
همه مراجع: اگر موهای صورت کم باشد و صدق ریش بر آن نکند، تراشیدن آن مانعی ندارد. ۱۸۴

### مسخره ریش

پرسش ۵۱۹. اگر انسان برای اینکه توهین مردم را نشنود، ریشش را بزند؛ چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: گذاشتن ریش برای مسلمانی که به دینش اهمیت می‌دهد، باعث خواری و سرشکستگی

نیست و با مسخره کردن دیگران، احکام الهی عوض نمی‌شود؛ مگر آنکه باعث حرج بشود و تحمل آن غیرممکن باشد. ۱۸۵

### ریش پرفسوری

پرسش ۵۲۰. آیا گذاشتن ریش پرفسوری کفایت می‌کند؟  
همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): خیر، کفایت نمی‌کند و حکم تراشیدن تمام آن را دارد. ۱۸۶  
آیات عظام تبریزی و مکارم: اگر چانه و اطراف آن (یک چهارم صورت) تراشیده نشود، به طوری که در وقت مواجهه صدق ریش کند، کفایت می‌کند. ۱۸۷

### وسایل قمار

پرسش ۵۲۱. اگر بعضی از وسیله‌های بازی، در شهری از آلات قمار محسوب شود؛ ولی در شهر دیگر این طور نباشد، آیا بازی با آنها جایز است؟  
آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، صافی، نوری و وحید: اگر تنها در بعضی شهرها نیز از آلات قمار محسوب شود، بازی با آن جایز نیست. ۱۸۸  
آیات عظام سیستانی، فاضل و مکارم: اگر در عرف محل (شهر) از آلات قمار محسوب شود، بازی با آن جایز نیست و در غیر این صورت اشکال ندارد. ۱۸۹  
آیه‌الله خامنه‌ای: اگر این وسیله‌ها در یکی از دو شهر، از آلات قمار محسوب شود و در گذشته نیز در هر دو مکان از آلات قمار بوده، بازی با آنها حرام است. ۱۹۰

### بازی رایانه

پرسش ۵۲۲. بازی قمار، به صورت تَك نفره با رایانه چه حکمی دارد؟  
همه مراجع (به جز بهجت، سیستانی، فاضل و مکارم): بازی با آلات قمار جایز نیست؛ خواه طرف مقابل، شخص باشد یا رایانه. ۱۹۱  
آیات عظام بهجت و سیستانی: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. ۱۹۲  
آیات عظام فاضل و مکارم: اگر طرف دیگر رایانه باشد اشکال ندارد. ۱۹۳

### بازی شطرنج

پرسش ۵۲۳. بازی با شطرنج، بدون برد و باخت و به منظور تقویت فکر و حافظه، چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: اگر (واقعاً) در نظر عرف از آلت قمار بودن خارج شده باشد، بازی با آن اشکال ندارد. ۱۹۴  
آیات عظام بهجت و وحید: اگر بدون برد و باخت باشد، بنابر احتیاط واجب جایز نیست و این احتیاط بسیار شدید است. ۱۹۵  
آیات عظام سیستانی و صافی: بازی با شطرنج حرام است و انگیزه یاد شده، هیچ تأثیری در حکم ندارد و باعث جواز آن نمی‌گردد. ۱۹۶

پرسش ۵۲۴. اگر برای مقلّد ثابت شود که شطرنج در زمان حاضر آلت قمار بودن خود را از دست

داده است، بازی با آن بدون برد و باخت، چه حکمی دارد؟  
همه مراجع (به جز بهجت و صافی): اگر احرار شود که از نظر عرف، آلت قمار بودن خود را از دست داده است، بازی با آن اشکال ندارد. ۱۹۷  
آیه الله بهجت: بازی با شطرنج، اگر بدون برد و باخت باشد، بنابر احتیاط واجب جایز نیست و این احتیاط بسیار شدید است. ۱۹۸  
آیه الله صافی: بازی با شطرنج، در هر حال حرام است. ۱۹۹

### جوایز ورزشی

پرسش ۵۲۵. آیا در بازی های ورزشی، تعیین جایزه از سوی شخص یا گروه دیگر (غیر از مسابقه دهندگان) اشکال دارد؟  
همه مراجع: در فرض یاد شده، اشکال ندارد. ۲۰۰

### شرط بندی

پرسش ۵۲۶. آیا هر بازی که در آن برد و باخت و شرط بندی انجام گیرد، حرام است؟  
همه مراجع: هر نوع بازی که به صورت برد و باخت و شرط بندی باشد، حرام است؛ مگر در مسابقه تیراندازی و اسب سواری. ۲۰۱

### تخت نرد

پرسش ۵۲۷. حکم بازی با تخت نرد را بیان کنید؟  
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه ای، فاضل و مکارم: اگر از آلات قمار محسوب شود بازی با آن هر چند بدون برد و باخت حرام است. ۲۰۲  
آیات عظام بهجت و وحید: بازی با نرد، اگر به صورت برد و باخت باشد، حرام است و بدون آن بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۲۰۳  
آیات عظام سیستانی، صافی و نوری: حرام است. ۲۰۴

### بازی با ورق

پرسش ۵۲۸. بازی ورق و یا پاسور چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه ای، صافی، نوری و وحید: بازی با آلات قمار - هر چند بدون برد و باخت - حرام است. ۲۰۵  
آیات عظام بهجت و مکارم: اگر به صورت برد و باخت باشد، حرام است و اگر بدون آن باشد، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۲۰۶  
آیه الله سیستانی: اگر به صورت برد و باخت باشد، حرام است و اگر بدون برد و باخت و شرط بندی باشد؛ چنانچه در عرف محل (شهر) از آلات قمار شناخته شود، بنابر احتیاط واجب بازی و این جایز نیست. ۲۰۷  
آیه الله فاضل: اگر در عرف از آلت قمار بودن خارج شده باشد و برد و باختی در کار نباشد اشکال ندارد. ۲۰۸

## بیلیارد

پرسش ۵۲۹. با توجه به رواج بیلیارد در سطح جامعه و تمایل بعضی مراکز آموزش عالی به استفاده از آن، لطفاً نظر مراجع عظام تقلید را در این خصوص بیان کنید؟  
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: اگر در نظر عرف وسیله قمار شناخته شود، بازی با آن جایز نیست؛ هر چند بدون برد و باخت باشد. ۲۰۹  
آیه‌الله بهجت: بازی با بیلیارد جایز نیست. ۲۱۰  
آیه‌الله سیستانی: اگر در نظر عرف محل، وسیله قمار شناخته شود، با برد و باخت حرام است و بنا بر احتیاط واجب، بدون برد و باخت هم جایز نیست. ۲۱۱  
آیه‌الله وحید: اگر در نظر عرف وسیله قمار شناخته شود، با برد و باخت حرام است و بنا بر احتیاط واجب، بدون برد و باخت هم جایز نیست. ۲۱۲

## نگهداری وسایل قمار

پرسش ۵۳۰. حکم نگهداری آلات قمار را بیان کنید؟  
همه مراجع (به جز تبریزی و وحید): نگهداری آلات قمار، جایز نیست و باید آنها را از بین برد. ۲۱۳  
آیات عظام تبریزی و وحید: بنابر احتیاط واجب، نگهداری آلات قمار، جایز نیست و باید آنها را از بین برد. ۲۱۴

## مجسمه سازی

پرسش ۵۳۱. ساختن مجسمه انسان یا حیوان، به صورت نیم تنه و یا برجسته روی دیوار چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام، بهجت، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: تفاوتی بین مجسمه کامل و ناقص نیست و هر دو اشکال دارد. ۲۱۵  
آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای و صافی: ساختن مجسمه آنها به صورت ناقص، اشکال ندارد. ۲۱۶  
آیه‌الله نوری: ساختن مجسمه در صورتی که برای هدف عقلایی باشد و اسراف محسوب نشود، جایز است و در این امر، تفاوتی بین مجسمه کامل و ناقص نیست. ۲۱۷

## خرید و فروش مجسمه

پرسش ۵۳۲. حکم خرید و فروش و نگهداری مجسمه جاندار چیست؟  
همه مراجع (به جز صافی و مکارم): خرید و فروش و نگهداری آن اشکال ندارد. ۲۱۸  
آیه‌الله مکارم: خرید و فروش آن اشکال دارد و سزاوار آن است که از نگهداری آن، خودداری شود. ۲۱۹  
آیه‌الله صافی: بنابر احتیاط واجب، خرید و فروش و نگهداری آن، جایز نیست. ۲۲۰

## حکم کاریکاتور

پرسش ۵۳۳. کشیدن کاریکاتور اشخاص، در صورتی که موجب استهزا و هتک آنان شود، چه حکمی



دارد؟

همه مراجع: به طور کلی استهزا و هتك حرمت مؤمن، حرام است. ۲۲۱

### شرب شراب

پرسش ۵۳۴ . حکم شراب از نظر حرمت و نجاست چیست؟ آیا تفاوتی بین کم و زیاد آن نیست؟  
همه مراجع: شراب، نجس و خوردن آن حرام است. تفاوتی بین کم و زیاد آن نیست و نوشیدن يك قطره آن نیز حرام است. این کار از گناهان بزرگ محسوب می‌شود ؛ هر چند شخص را مست نکند. ۲۲۲

پرسش ۵۳۵ . آیا هر مایع مست کننده، نوشیدن آن گناه است و باعث جاری شدن حد می‌گردد؟  
همه مراجع: آری، اگر مایع مست کننده است، نوشیدن آن حرام و از گناهان بزرگ است و هر کس مرتکب شود، حد بر او جاری می‌شود. ۲۲۳

### شرب مایع مسکر

پرسش ۵۳۶ . آیا هر مایعی که مست کننده باشد، نجس و نوشیدن آن حرام است؟  
آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل و نوری: اگر اصل آن هم مایع بوده، نجس است ؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است. ۲۲۴  
آیات عظام تبریزی و خامنه‌ای: اگر اصل آن هم مایع بوده، بنابر احتیاط واجب نجس است ؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است. ۲۲۵  
آیات عظام سیستانی و وحید: اگر اصل آن هم مایع بوده، بنابر احتیاط مستحب نجس است ؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است. ۲۲۶  
آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط واجب نجس است، هر چند اصل آن هم مایع نبوده باشد ؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است. ۲۲۷  
تبصره. اگر مایع مست کننده از مخلوط کردن يك چیز جامد (مانند بنگ و حشیش ) با محلول آب تهیه شود، نجس نیست ؛ هر چند این محلول مست کننده باشد (چون اصل آن مایع نبوده است ) ؛ ولی استعمال آن حرام است.

### احکام کپی‌رایت

#### تولید نرم‌افزار

پرسش ۶۳۳ . آیا اصولاً تولید نرم افزار حقی برای تولید کنندگان ایجاد می‌کند؟  
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: خیر، حقی برای آنان ایجاد نمی‌کند. ۴۰۴  
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: بنابر احتیاط واجب، برای آنان حق ایجاد می‌کند. ۴۰۵  
آیات عظام مکارم، فاضل و نوری: آری، از حقوق عقلایی به شمار می‌آید و برای آنان حق ایجاد می‌کند. ۴۰۶

پرسش ۶۳۴ . کپی و تکثیر نرم افزار بدون اجازه تولید کننده، چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: اشکال ندارد. ۴۰۷  
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: بنابر احتیاط واجب بدون اجازه و رضایت تولید کننده اصلی، جایز نیست. ۴۰۸  
آیات عظام فاضل، مکارم و نوری: این کار بدون اجازه و رضایت تولید کننده اصلی، جایز نیست. ۴۰۹

### شرط کپی رایت

پرسش ۶۳۵ . اگر در ضمن معامله نرم افزار، فروشنده (تولیدکننده اصلی) عدم تکثیر و کپی را شرط کند و یا عقد را مبتنی به آن قرار دهد؛ حکم تکثیر آن چیست؟  
همه مراجع: در این صورت، تکثیر آن جایز نیست. ۴۱۰

### قانون کپی رایت

پرسش ۶۳۶ . تکثیر نرم افزار بدون اجازه تولید کننده - در صورتی که از نظر قانون ممنوع باشد - چه حکمی دارد؟  
همه مراجع: اگر در این زمینه قانونی باشد، باید رعایت شود. ۴۱۱

### خسارت پدیدآورنده

پرسش ۶۳۷ . اگر از راه کپی یا تکثیر نرم افزار، خسارتی به تولید کننده وارد آید، آیا موجب ضمان است؟  
آیات عظام امام، تبریزی و سیستانی: خیر، ضمان نمی‌آورد. ۴۱۲  
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: آری، باید خسارت جبران شود. ۴۱۳  
آیه‌الله صافی: اگر خسارتی وارد آید، ضمان می‌آورد؛ ولی باید توجه داشت که سود نبردن، خسارت و ضرر شمرده نمی‌شود. ۴۱۴  
آیه‌الله وحید: بنابر احتیاط واجب، ضمان می‌آورد؛ ولی باید توجه داشت که سود نبردن، خسارت و ضرر شمرده نمی‌شود. ۴۱۵

### نرم افزار قفل شکسته

پرسش ۶۳۸ . تکثیر نرم افزارهایی که قبلاً توسط فرد یا افراد دیگری قفل آنها شکسته شده و در بازار به صورت معمول رایت و توزیع می‌شوند، چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: تفاوتی بین آن دو در حکم نیست. ۴۱۶ در هر صورت اشکالی ندارد.  
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: تفاوتی بین شکستن قفل نرم افزار و تکثیر نرم افزار - که قفل آن توسط دیگران شکسته شده - نیست. و در هر دو صورت بنابر احتیاط واجب تصرف و تکثیر آن جایز نیست. ۴۱۷  
آیات عظام مکارم، نوری و فاضل: تفاوتی بین شکستن قفل نرم افزار و تکثیر نرم افزاری - که قفل آن

توسط دیگران شکسته شده - نیست و در هر صورت، تصرف و تکثیر آن جایز نیست. ۴۱۸

### رایت شخصی

پرسش ۶۳۹ . رایت کردن نرم افزار در حد استفاده شخصی چه حکمی دارد؟  
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل و صافی: اگر در این زمینه قانونی نباشد، اشکال ندارد. ۴۱۹  
آیات عظام بهجت و وحید: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۴۲۰  
آیات عظام مکارم و نوری: جایز نیست. ۴۲۱

### نرم افزار خارجی

پرسش ۶۴۰ . آیا در حکم تکثیر نرم افزار تفاوتی بین تولید داخل و خارج وجود دارد؟  
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: تفاوتی بین تولید داخل و خارج در حکم نمی‌کند. ۴۲۲  
آیه‌الله خامنه‌ای: اگر تولید داخل باشد، بنابر احتیاط واجب اجازه تولید کننده شرط است و اگر تولید خارج باشد، تابع قرارداد است. ۴۲۳  
آیه‌الله مکارم: تفاوتی بین تولید داخل و خارج نمی‌کند؛ مگر آنکه تولید آمریکا یا اسرائیل باشد. ۴۲۴  
آیه‌الله وحید: تفاوتی بین تولید داخل و خارج در حکم نمی‌کند. ۴۲۵

### رضایت پدیدآورنده

پرسش ۶۴۱ . اگر ندانیم که تولید کننده نرم افزار، به کپی و تکثیر و استفاده آن رضایت ندارد، تکلیف چیست؟  
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: تکثیر و استفاده از آن اشکال ندارد. ۴۲۶  
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: بنابر احتیاط واجب باید رضایت و اجازه تولید کننده احراز و کسب گردد. ۴۲۷  
آیات عظام مکارم، فاضل و نوری: حق نشر و کپی رایت برای مؤلف و تولید کننده است و باید رضایت و اجازه تولید کننده، احراز و کسب گردد. ۴۲۸